

Aanvullend onderzoek Politie Gelderland-Midden

Eindrapport commissie-Havermans

17 juni 2010

Aanvullend onderzoek Politie Gelderland-Midden

Eindrapport commissie-Havermans

Inhoud	Pagina
1. Achtergrond	1
1.1 Onderzoek 2006/2007	1
1.2 Vervolgonderzoek door de Nederlandse Politiebond	1
1.3 Vraagstelling en scope	1
2. Voorliggende vragen	2
2.1 Inleiding	2
2.2 Vraag van de minister	2
3. Documenten en methode	3
4. Bevindingen	5
4.1 Leeswijzer bevindingen	5
4.2 Methodiek commissie-Cornielje en NPB-onderzoek	5
5. Sale-and-lease-backconstructie	9
5.1 Inleiding	9
5.2 Financiële situatie ten tijde van aankoop	10
5.3 De aankoop van het OHRA-pand in het licht van de financiële situatie	14
5.4 Huisvesting als saneringsinstrument	18
5.5 De SLB	22
5.6 Verloop onderhandelingen	25
5.7 Informatievoorziening aan het Regionaal College	37
5.8 De SLB, het resultaat	41
5.9 Doorverkoop panden	45
5.10 Integriteitsonderzoek	48
5.11 Opvolgen aanbevelingen Rijksrecherche-onderzoek	49
5.12 Conclusie commissie-Havermans	51
6. Overige punten	54
6.1 Arnhemse connectie	54
6.2 Rapport-Cohen	55
6.3 Financiële regelingen	57
6.4 Personeel en organisatie	59

Inhoud (vervolg)	Pagina
7. Opvolgen van aanbevelingen	61
7.1 Inleiding	61
7.2 Communicatie	61
7.3 Competenties leidinggevenden	62
7.4 Transparantie	64
7.5 Personeel en organisatie	65
7.6 Nevenfuncties	67
7.7 Werkwijze tussen korpsbeheerder, Regionale Beheersdriehoek en Regionaal College	68
7.8 Conclusie commissie-Havermans	69
8. Conclusies	70
8.1 Beantwoorden vraag minister	70
8.2 Sale-and-lease-back	71
8.3 Overige punten	75
8.4 Opvolgen van de aanbevelingen	76

Bijlagen:

1. Standpunt NPB.
2. Methodiek commissie-Cornielje.
3. Aan de minister van BZK gestelde vragen.
4. Bestudeerde documenten.
5. Samenstelling commissie-Havermans.

1. Achtergrond

1.1 Onderzoek 2006/2007

In het najaar van 2006 mandateerde de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) de Commissaris van de Koningin in Gelderland, de heer Cornielje, om een onderzoek te doen naar een aantal vermoede integriteitschendingen in het politiekorps Gelderland-Midden.

De aanleiding tot deze vraag was het onderzoek van de onafhankelijke onderzoekscommissie 'Klachtenafhandeling Gelderland-Midden' onder leiding van mevrouw Tragter-Schubert (verder te noemen de commissie-Tragter). Gezien de ernst van de aantijgingen in het eindrapport van deze commissie vroeg de Regionale Beheersdriehoek van het politiekorps Gelderland-Midden de minister van BZK opdracht te geven een vervolgonderzoek te laten uitvoeren. De minister gaf daaraan gevolg. Naar aanleiding van dit verzoek is de commissie-Cornielje geformeerd die in het voorjaar van 2007 haar eindrapport presenteerde.

1.2 Vervolgonderzoek door de Nederlandse Politiebond

De Nederlandse Politiebond (hierna NPB) vond in het rapport van de commissie-Cornielje aanleiding zelf nader onderzoek te doen. Dit onderzoek wordt in het voorjaar van 2009 afgerond met een niet-openbare eindrapportage. Op basis daarvan formuleerde de NBP een standpunt dat op 17 juni 2009 op de website van de NPB is geplaatst onder de titel 'Feiten Gelderland-Midden niet zorgvuldig onderzocht'. In dit bericht geeft de NPB aan dat de commissie-Cornielje onvoldoende heeft doorgevraagd en dat er te royale normen zijn gehanteerd bij het beoordelen van 'de integriteit van bepaalde gedragspatronen'.

In september 2009 verschijnen er, naar aanleiding van het onderzoek van de NPB, publicaties in de Telegraaf en Binnenlandse Bestuur. Vervolgens wordt het niet-openbare eindrapport, dat ten grondslag ligt aan het standpunt op de site van de NPB, door een Gelders Statenlid op zijn website geplaatst. De Vaste Kamercommissie voor Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Tweede Kamerlid de heer Brinkman hebben hierover vragen gesteld aan de minister. Dit geldt ook voor de heer Van Bergen, Statenlid voor de provincie Gelderland.

1.3 Vraagstelling en reikwijdte

Naar aanleiding van de vragen heeft de minister van BZK de heer A.J.E. Havermans gevraagd een vervolgonderzoek te doen. De heer Havermans was ten tijde van het onderzoek in 2006/2007 voorzitter van de begeleidingscommissie (commissie-Cornielje) en is vanuit die positie bekend met de materie. De heer Havermans heeft deze opdracht aanvaard en hierbij een begeleidingscommissie geformeerd om de vragen van de minister te beantwoorden. In bijlage 5 zijn de namen van de leden van de begeleidingscommissie opgenomen.

2. Voorliggende vragen

2.1 Inleiding

De centrale aanleiding voor het onderzoek wordt gevormd door de vraag van de minister aan de commissie-Havermans. Deze vraag is in de beginfase van het onderzoek aangevuld. In dit hoofdstuk geven we aan wat de oorspronkelijke vraag was en wat uiteindelijk als uitgangspunt heeft gediend.

2.2 Vraag van de minister

De vraag van de minister aan de commissie-Havermans luidt als volgt:

*'Geeft de informatie uit het niet-openbare NPB-rapport naar de werkwijze van de commissie-Cornielje die het eindrapport 'Feitelijk-heden' heeft opgeleverd, aanleiding de hierin gestelde conclusies te heroverwegen?'*¹

Gezien het feit dat het niet-openbare NPB-rapport niet officieel gepubliceerd is, was er bij de commissie-Havermans onduidelijkheid over de status ervan. Hierop is de commissie in overleg getreden met de voorzitter en bondssecretaris van de NPB. Daaruit is naar voren gekomen dat het niet-openbare rapport gezien moet worden als een interne NPB-rapportage. Tevens is gebleken dat het officiële standpunt van de NPB wordt verwoord in zijn reactie van 17 juni 2009 (zie bijlage 1) zoals weergegeven op de website van de NPB.

Het is als gevolg hiervan niet opportuun om op het niet-openbare rapport van de NPB te reageren. De NPB heeft ermee ingestemd het standpunt van 17 juni 2009 het uitgangspunt te laten zijn voor het onderzoek van de commissie-Havermans.

Dit betekende ook een nadere interpretatie van de vraagstelling van de minister. Hierover heeft overleg plaatsgevonden tussen de heer Havermans en het Ministerie van BZK. In dit overleg is bevestigd dat het standpunt van de NPB als uitgangspunt wordt genomen.

Aanvullende vraag

De commissie heeft geconstateerd, op basis van het standpunt van en het gesprek met de NPB, dat een belangrijk deel van de kritiek van de NPB ligt in het feit dat de aanbevelingen zoals die zijn gedaan door de commissie-Cornielje in te beperkte mate gevolg hebben gekend.

De commissie-Havermans erkent het belang van het opvolgen van de aanbevelingen van de commissie-Cornielje voor het korps. Hierop heeft de commissie, bij monde van voorzitter Havermans, het voorstel gedaan om de mate van opvolging van de aanbevelingen te onderzoeken. Zowel de NPB als het Ministerie van BZK hebben ingestemd met deze uitbreiding.

¹ Brief aan de Tweede Kamer, 7 oktober 2009.

3. Documenten en methode

Inleiding

Dit hoofdstuk omschrijft de manier waarop de commissie-Havermans het onderzoek heeft aangepakt. Het onderzoek heeft uit vijf stappen bestaan.

Stap 1: Vaststellen uitgangssituatie

Op grond van het in hoofdstuk 2 omschreven overleg, is bepaald dat de reikwijdte van het onderzoek wordt gevormd door het standpunt van de NPB.

Stap 2: Documentenstudie

De kern van de vraagstelling wordt gevormd door de vraag of de feiten zoals die zijn gepresenteerd in het standpunt van de NPB aanleiding zijn om de conclusies van destijds te heroverwegen. Om deze vraag te beantwoorden, is het standpunt van de NPB bestudeerd. Daar waar nodig zijn de documenten die de commissie-Cornielje ter beschikking stonden opnieuw geanalyseerd en zijn nieuwe documenten opgevraagd. Een overzicht van de bestudeerde documenten is opgenomen als bijlage 4.

Stap 3: Verdiepende gesprekken

De commissie heeft een aantal verdiepende gesprekken gevoerd. Deze gesprekken zijn gevoerd om de door de NPB gepresenteerde zaken zo volledig mogelijk te kunnen verifiëren. Gesproken is met:

- een externe vastgoeddeskundige om een aantal technische zaken op het gebied van de 'sale-and-lease-back' (hierna SLB) te verifiëren
- de directeur van het PolitieHuisvestingsConsortium (PHC) ten tijde van de SLB
- de (externe) vertegenwoordiger van PHC ten tijde van de SLB
- de plaatsvervangend korpschef in zijn hoedanigheid als verantwoordelijke voor het vastgoed
- twee medewerkers van het korps
- een leidinggevende van het korps
- huidig hoofd van de dienst Financiën, Control en Kwaliteit van het korps.

Om het opvolgen van de aanbevelingen te onderzoeken, zijn gesprekken gevoerd met:

- de interim-korpschef (augustus 2006-juli 2008)
- de huidige korpsbeheerder
- de plaatsvervangend korpschef (2005-heden).

Stap 4: Analyse

Op basis van de documentenanalyse en de gevoerde gesprekken is een analyse uitgevoerd met als doel de punten uit het NPB-standpunt te kunnen verklaren, onderbouwen of weerleggen.

Stap 5: Rapportage

In het onderzoek is gewerkt met werkdocumenten waarin de voortschrijdende onderzoeksresultaten zijn opgenomen. De definitieve bevindingen en conclusies zijn opgenomen in het eindrapport van de commissie-Havermans.

4. Bevindingen

4.1 Leeswijzer bevindingen

De commissie behandelt het standpunt van de NPB op een gestructureerde wijze. Per casus (de inhoudelijke thema's die ook in 2007 centraal stonden) wordt het volgende weergegeven: de kritiek van de NPB, de bevindingen van de commissie-Havermans en de conclusie van de commissie-Havermans. De commissie gaat hiernaast in op de kritiek van de NPB op de onderzoeksmethodiek van de commissie-Cornielje en de geconstateerde verschillen tussen concept- en eindrapport.

Dit leidt tot de volgende onderwerpen:

- Onderzoeksmethodiek gehanteerd in het rapport 'Feitelijk-heden', 2007.
- Verschillen concept-/eindrapport.
- Sale-and-lease-backconstructie.
- Arnhemse connectie.
- Afhandeling van het rapport-Cohen.
- Financiële regelingen.
- Personeelsbeleid.

In hoofdstuk 7 wordt aandacht besteed aan de mate waarin de aanbevelingen van de commissie-Cornielje uit 2007 zijn opgevolgd.

4.2 Methodiek commissie-Cornielje en NPB-onderzoek

Het onderzoek van de commissie-Cornielje in 2006 en 2007 is uitgevoerd door een commissie bestaande uit ter zake kundigen. De leden hebben kennis van en een historie in het openbaar bestuur en de politiewereld. De commissie is ondersteund door onderzoekers van Berenschot.

De commissie heeft een uiterst zorgvuldige methodiek gevolgd. Het onderzoekskader werd gevormd door de vraag zoals gesteld door de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. De volledige methodiek wordt beschreven in bijlage 2. De hoofdpunten van deze methodiek zijn:

- Uitvoerig dossieronderzoek. Op basis hiervan is een conceptfeitenreconstructie opgesteld.
- Het inrichten van een vertrouwelijk te benaderen meldpunt voor medewerkers van het korps. In totaal zijn 135 meldingen ontvangen. Elke melding is nader bezien, en na analyse is door de commissie zorgvuldig beoordeeld op welke wijze de meldingen verder in het onderzoek moesten worden betrokken.

- Enquête. Om een algemeen beeld te krijgen van de destijds heersende organisatiecultuur bij het korps en tevens om de betrokkenheid van de medewerkers te bevorderen, is een korpsbrede enquête gehouden. Met de enquête werd tevens beoogd draagvlak te verkrijgen voor de verdere behandeling van de uitkomsten van het onderzoek. De enquête is uitgezet in de periode van 23 oktober tot en met 31 oktober 2006. Het betrof een internetenquête die op naam is verstuurd aan de medewerkers. De anonimiteit van de respondenten en de vertrouwelijkheid van de antwoorden zijn gewaarborgd. 631 van de 1.609 medewerkers van het korps hebben deze enquête ingevuld, wat een respons van 39% betekent. Op basis van het dossieronderzoek is een chronologisch overzicht opgesteld (feitenreconstructie) waarin alle voor de onderzoeksopdracht belangrijke momenten en feiten zijn opgenomen. Deze feitenreconstructie heeft gediend als voorbereiding op de gespreksronde (zie hierna).
- In totaal hebben 49 interviews plaatsgevonden. Daarvan betroffen er dertig de zogenaamde 'sleutelpersonen'. Dit zijn de leden van het Regionaal College, de (voormalige) Regionale Beheersdriehoek, voormalig leden van de korpsleiding (vanaf 1993), (voormalig) medewerkers met relevante specifieke posities en/of kennis en ten slotte externen. De gesprekken met de sleutelpersonen waren bedoeld om de beelden uit het rapport-Tragter nader te onderbouwen dan wel te weerleggen. Gezien het vertrouwelijke karakter van de interviews zijn deze gehouden op een externe locatie. Ten behoeve van een zorgvuldige omgang met respondenten is voorafgaand aan de interviews een interviewprotocol opgesteld. Belangrijkste elementen hierin zijn verslaglegging, vertrouwelijkheid en inzage in het gespreksverslag. Dit protocol is in de bijlage bij het rapport opgenomen. Betrokkenen hebben dit interviewprotocol voorafgaand aan het gesprek ontvangen, alsmede een toelichting op het onderzoek en de te behandelen gespreksthema's. Indien wenselijk en/of noodzakelijk heeft een aanvullend interview plaatsgevonden.
- Naast de interviews met sleutelpersonen is er met negentien niet-sleutelpersonen uit het korps een interview gehouden². Beoogd werd een 'dwarsdoorsnede' van het korps te verkrijgen via een aselechte selectie waarbij enkel rekening is gehouden met geografische spreiding. Ook aan de 'niet-sleutelpersonen' zijn de verschillende onderwerpen uit het rapport-Tragter voorgelegd. Het doel hiervan was het verkrijgen van inzicht in de breedte waarin deze onderwerpen bekend waren bij de medewerkers. Tevens zijn deze gesprekken gebruikt om het resultaat van de enquête te duiden.

Van alle gesprekken zijn vertrouwelijke verslagen opgesteld die uitsluitend ter beschikking stonden van Berenschot. De verslagen zijn ter controle op een correcte weergave van het gesprek aan de betrokkenen voorgelegd. De verslagen en de opmerkingen van de respondenten daarop zijn tezamen met de overige onderzoeksinstrumenten als onderlegger gebruikt voor de rapportage.

² In totaal zijn veertig medewerkers benaderd. De 21 medewerkers die niet zijn geïnterviewd, gaven aan hiertoe niet bereid te zijn om uiteenlopende (persoonlijke) redenen, waaronder tijdgebrek, maar ook omdat zij niet wederom geconfronteerd wilden worden met problemen uit het verleden en 'weer gewoon aan het werk wilden'.

- De conceptfeitenreconstructie die was opgesteld op basis van de ontvangen documenten is voor wederhoor voorgelegd aan een deel van de zogenaamde 'sleutelpersonen'. In bijlage 2 is een overzicht van de functionarissen opgenomen aan wie dit is aangeboden. In algemene zin kan worden gesteld dat dit personen betreft die door de uitkomsten van het onderzoek persoonlijk geschaad zouden kunnen worden of die over feiten beschikken waarmee de reconstructie kan worden aangevuld. Zij hebben een gewaarmerkt exemplaar van het concept ontvangen na afgifte van een geheimhoudingsverklaring om te waarborgen dat het vertrouwelijke karakter van de weergave werd gerespecteerd en dat voorafgaand aan publicatie van het eindrapport niets naar buiten werd gebracht. Opmerkingen die bij de conceptfeitenreconstructie zijn gemaakt, zijn onderzocht en indien valide verwerkt, als gevolg waarvan een zo volledig mogelijke reconstructie van de feiten is ontstaan.
- De wederhoorprocedure bestond uit twee onderdelen. Ten eerste zijn gerichte passages voorgelegd aan dertien betrokkenen (zie bijlage 2). Deze passages gaven aanleiding tot het stellen van gerichte vragen aan deze betrokkenen. Vervolgens is door de betrokkenen aanvullend bewijs overhandigd om de feiten in het rapport goed weer te kunnen geven. Ten tweede is een zestal betrokkenen in staat gesteld het conceptrapport in te zien om na te gaan of er geen feitelijke onjuistheden in het rapport als geheel stonden (zie bijlage). Voor beide onderdelen is een aparte procedure opgesteld. Na het volgen van deze procedure zijn de reacties en nieuwe feiten door de commissie gewogen, en waar relevant verwerkt in de rapportage. Hierna is de rapportage definitief gemaakt.

4.2.1 Kritiek NPB op de gevolgde methode

De NPB geeft in zijn standpunt weer dat de (voormalige) korpsleiding inzage heeft gehad in het conceptrapport en daarop commentaar heeft kunnen leveren. De NPB omschrijft dit als 'opmerkelijk'. In paragraaf 4.2.2 gaan we hier nader op in.

4.2.2 Bevindingen commissie-Havermans

Zoals bovenstaand aangegeven, is er in het onderzoek sprake geweest van hoor en wederhoor, waarbij een deel van de, als sleutelpersonen gedefinieerde betrokkenen, de conceptfeitenreconstructie heeft kunnen inzien. Deze betrokkenen hebben, uitsluitend feitelijk onderbouwd, kunnen aangeven waar zich onjuistheden voordeden. Daarnaast zijn met het oog op wederhoor gerichte passages uit de rapportage voorgelegd aan een aantal betrokkenen of gremia. De commissie besloot daar indertijd toe, omdat de passages die in de rapportage waren opgenomen specifiek betrekking op deze personen of gremia hadden.

De gevolgde procedure is bij de start van het onderzoek door de commissie vastgelegd en is kenbaar gemaakt aan iedereen die het betrof. Deze onderzoeksstap beschouwde de commissie als onmisbaar gezien het doel van het onderzoek: waarheidsvinding. Wederhoor stelt betrokkenen in staat de bevindingen waarop de conclusies zijn gestoeld in te zien en indien onverhoopt feitelijk onjuist, te corrigeren. De commissie-Cornielje heeft correcties dan ook alleen doorgevoerd op het moment dat feitelijk kon worden aangetoond dat er onjuistheden in het rapport stonden.

4.2.3 Conclusies commissie-Havermans

De commissie-Havermans constateert dat er door de commissie-Cornielje een zorgvuldig onderzoek is uitgevoerd, waarbij noodzakelijke waarborgen voor het verkrijgen van betrouwbare informatie zijn aangebracht.

De bevinding van de NPB dat er bij het onderzoek van de commissie-Cornielje onvoldoende is doorgevraagd, wordt door de commissie-Havermans niet gedeeld, aangezien er een groot aantal interviews heeft plaatsgevonden en indien noodzakelijk en/of wenselijk aanvullende gesprekken zijn georganiseerd om de volledige waarheid te achterhalen.

4.2.4 Conceptrapporten

In het standpunt van de NPB wordt geconstateerd dat de weergegeven informatie in het conceptrapport van de commissie-Cornielje afwijkt van de weergegeven informatie in het eindrapport.

In elk onderzoek, dus ook dit, werken de onderzoekers en de opdrachtgevende en vaststellende commissie in een proces waarin via stappen de rapportage tot stand komt. Bij de commissie-Cornielje zijn deze stappen vervat in conceptrapportages. Door het bespreken van de conceptrapportages komt een gedragen eindrapport tot stand. Bij het bespreken van conceptrapportages heeft de commissie beoordeeld of de feiten op een goede wijze worden weergegeven en is bepaald welke conclusies getrokken kunnen worden. In het geval van waarheidsvinding is een adequate en getrouwe weergave van het feitenmateriaal als wijze waarop de conclusies zijn geformuleerd van groot belang. Er kunnen aan de inhoud van het rapport voor de betrokkenen namelijk zowel juridische en persoonlijke gevolgen verbonden zijn. Dit vereist grote nauwgezetheid en zorgvuldigheid. De commissie heeft derhalve ook veel aandacht besteed aan de weergave en zorgvuldige formulering van de feiten, zonder afbreuk te doen aan de inhoud daarvan.

Het uiteindelijke antwoord op de onderzoeksvragen is uitsluitend weergegeven in het eindrapport. Conceptrapportages waren noodzakelijke en soms onvolledige tussenstappen in het proces en er kan bij het beantwoorden van de vragen geen formele status aan worden toegekend.

Juist vanwege de gevoeligheid van een onderzoek als dit, heeft de commissie-Cornielje in haar procedures de geheimhouding van de concepten trachten te waarborgen. De reden hiervoor ligt in het feit dat concept feitenreconstructies en -rapportages bij ontijdige openbaarheid gezien kunnen worden als antwoord op de onderzoeksvragen, terwijl ze dat nadrukkelijk niet zijn.

4.2.5 Conclusie commissie-Havermans

De geconstateerde verschillen tussen de conceptrapportage en de eindrapportage vloeien voort uit de vereiste zorgvuldigheid bij het tot stand komen van de rapporten voorafgaand aan de definitieve versie. Voorafgaand aan de definitieve versie zijn nog verschillende zaken onderwerp van onderzoek, eerst leidend tot voorlopige conclusies en soms tot aanvullende vragen. Pas bij afronding van alle vereiste stappen stelt de commissie het definitieve rapport vast. Het formele antwoord op de onderzoeksvragen is uitsluitend weergegeven in het eindrapport. Aan een conceptrapportage kan bij het beantwoorden van de vragen geen formele status worden toegekend.

5. Sale-and-lease-backconstructie

5.1 Inleiding

Een belangrijk punt in het standpunt van de NPB vormt de sale-and-lease-back (SLB). Alvorens hierop in te gaan, geeft de commissie een korte toelichting op dit begrip (eveneens beschreven in het rapport-Cornielje).

Toelichting op het begrip

Een SLB is een mogelijkheid voor organisaties die het vastgoed dat zij gebruiken (bijvoorbeeld kantoorruimte) ook in eigendom hebben. Om verschillende redenen kan een organisatie ertoe overgaan dit vastgoed te verkopen en vervolgens weer terug te huren. Deze redenen kunnen bijvoorbeeld zijn dat een organisatie het vastgoed niet meer op haar balans wil of meer flexibiliteit wil creëren door huurcontracten aan te gaan. Daarnaast is de verkopende organisatie niet meer verantwoordelijk voor het groot onderhoud (dit wordt in de regel door de verhuurder verricht).

Voor een kopende partij is dit een interessante constructie, omdat niet alleen het vastgoed wordt verworven, maar omdat er ook een huurder voor de panden is, namelijk de verkopende partij. Hierdoor is de koper verzekerd van een rendement (door huurinkomsten) op het geïnvesteerde kapitaal, de koopsom van het vastgoed.

Standpunt NPB

Het politiekorps Gelderland-Midden heeft aan het einde van de jaren negentig een dergelijke constructie gehanteerd. De panden die in bezit waren van het korps zijn verkocht en een aantal (niet alle) van deze panden is vervolgens weer teruggehuurd.

Het standpunt van de NPB beschrijft dat de commissie-Cornielje constateert dat de aanbevelingen uit het Rijksrecherche-onderzoek niet zijn opgevolgd en dat de commissie daar geen conclusies aan verbindt.

Het standpunt van de NPB gaat voorts in op de reden voor het afbreken van de onderhandelingen met het PolitieHuisvestingsConsortium (hierna PHC) ten gunste van de Rozendaalse Vastgoed-groep (hierna RVG). Hierbij geeft de NPB aan dat er, door de betrokkenen die de onderzoekers van de NPB hebben gesproken, geen eenduidige verklaringen over de onderhandelingen zijn afgegeven. Voorts noemt de NPB het verbazingwekkend dat de commissie-Cornielje niet heeft uitgezocht op basis van welke taxatie(s) het verkoopbedrag van f 15,5 miljoen (van het OHRA-pand) tot stand is gekomen. Tevens had het NPB-team verwacht dat Cornielje navraag zou hebben gedaan naar de tijdstippen waarop en de omstandigheden waaronder de onderhandelingen met de RGV hebben plaatsgevonden.

Aanvulling door commissie-Havermans

In het rapport van de commissie-Cornielje is ingegaan op de financiële situatie van het korps en gang van zaken rondom vastgoed, in casu de SLB.

De commissie-Havermans schetst tevens, in aanvulling op de commissie-Cornielje, de relevante gegevens betreffende de keus voor de SLB-constructie gelet op de financiële situatie van het korps, de aankoop van het OHRA-pand en de opbrengst van de SLB-constructie, om vervolgens te bepalen of deze feiten eventueel een ander licht werpen op de bevindingen en conclusies van de commissie-Cornielje.

In de volgende paragrafen wordt ingegaan op de hiervoor genoemde aspecten. Hierbij zal een feitelijk relaas worden gepresenteerd, waarbij de paragrafen zullen afsluiten met de belangrijkste bevindingen. De volgorde van de paragrafen strookt zoveel mogelijk met tijd. Dit is echter niet altijd het geval omdat eveneens wordt aangesloten bij de vragen die de commissie zich stelt.

5.2 Financiële situatie ten tijde van aankoop

In het rapport van de commissie-Cornielje wordt aangegeven dat respondenten verklaren dat het korps in financiële problemen verkeerde ten tijde van de aankoop van het OHRA-pand. Hierbij heeft de commissie onder andere gerapporteerd dat de aankoop van het OHRA-pand 'niet voldoende doordacht' was.

Deze paragraaf beschrijft feitelijk de financiële situatie van het korps in 1996, het jaar dat het OHRA-pand is aangekocht. Hierna wordt geciteerd uit verslagen van verschillende gremia waarin de financiële situatie is besproken.

Financiële situatie

Over de begroting voor het jaar 1996 is in het verslag van de Regionale Beheersdriehoek³ vermeld: Begroting 1996 zal sluitend zijn; de begroting voor 1995 vertoonde een tekort van f 3 miljoen. [...] Het beleid is erop gericht ook 1995 sluitend te laten zijn. [...] De verwachting is dat de vermogenspositie van onze regio rooskleurig is; daarom zou binnen nu en twee jaar een vermogenspositie opgebouwd moeten worden van 2 á 3% van de totale begroting (+/- f 130 miljoen); dit kan plaatsvinden uit incidentele meevallers of het uitstellen van het invullen van vacatures.

Vervolgens komt de financiële situatie wederom in de Regionale Beheersdriehoek⁴ aan de orde. De heer Siepel merkt op dat zich naar waarschijnlijkheid enkele tegenvallers zullen voordoen; onderzocht wordt hoe groot deze zijn en wat de oorzaken ervan zijn. Voorzien van een oordeel van de accountant zal op 19 oktober 1995 een notitie beschikbaar zijn over deze financiële situatie. Op 23 oktober a.s. moet bespreking ervan plaatsvinden in de Regionale Beheersdriehoek in aanwezigheid van de heren Erenst en Punt. Voorts wordt afgesproken op 24 oktober a.s. alle burgemeesters schriftelijk te informeren over de stand van zaken.

³ Verslag Regionale Beheersdriehoek 4 september 1995.

⁴ Verslag Regionale Beheersdriehoek 16 oktober 1995.

Het verslag van de Regionale Beheersdriehoek⁵ laat later zien dat de financiële situatie ook wordt besproken in andere gremia: *De heer Scholten zal in de vergadering van het Regionaal College een toelichting geven op de nu ontstane financiële situatie, zoals hij ook in de Stuurgroep deed. In de Stuurgroep was er begrip voor deze situatie en instemming met de voorgestelde aanpak.*

Voorafgaand aan het jaar 1996 stuurt de korpsbeheerder eind 1995 een brief⁶ naar de minister van BZK. In deze brief schrijft de korpsbeheerder over de begroting voor 1996 *uit de cijfermatige optelling zou mogen blijken dat deze begroting sluitend is; hetzelfde geldt voor de meerjarenbegroting. Het onderstaande moge echter duidelijk maken dat de realiteit minder rooskleuring is. [...]Vanwege een aantal factoren die tot voor kort –ook bij het korps- nog niet bekend waren, is een verslechtering opgetreden in het financiële beeld over 1995. Ook zijn hierin structurele componenten te onderkennen, waardoor voor de begroting 1996 een ander –negatiever- beeld ontstaat.* En voorts vermeld hij:

Zoals u bekend, heb ik in eerdere brieven aan u vrijwel steeds gewezen op niet alleen personele krapte, maar ook op de financiële problemen van onze regio. Hoewel er alles aan wordt gedaan om in 1995 alsnog tot een sluitende rekening te komen en eveneens tot een sluitende begroting voor 1996, houd ik er ernstig rekening mee dat er nu een moment aanbreekt dat “de rek eruit is”, waardoor geen sluitende 1996 en begroting 1996 haalbaar is. Wanneer uit de nadere informatie van de korpschef blijkt dat dit het geval is, zal ik niet aarzelen een beroep te doen op “knelpuntenpot”. Daardoor kan voorkomen worden dat het korps onder curatele gesteld wordt en kan op een meer evenwichtige wijze worden toegewerkt naar een sluitende begroting voor 1997.

Uit de jaarrekening over 1995 blijkt dat het korps te kampen had met een tekort. De jaarrekening sloot met een tekort van f 6.647.603, waarvan f 6.100.000 structureel. Deze financiële situatie is vervolgens besproken in het Regionaal College⁷ (RC) van 1 februari 1996 waarin het volgende aan de orde is gekomen:

De voorzitter antwoordt dat in de vorige vergadering van het RC de ontstane financiële situatie als teleurstellend is ervaren; die situatie is toen reeds besproken met de conclusie “eens maar nooit weer”. Nadien is in de brieven, die nu zijn geagendeerd, aangegeven wat de oorzaken waren van dit tekort en hoe deze weggenomen kunnen worden; ook is de dekking aangegeven. Deze aanpak heeft in de Stuurgroep⁸ akkoord gekregen. [...] Vervolgens geeft de voorzitter aan hoe in de toekomst verbeteringen gerealiseerd worden:

- *door middel van kwartaalrapportages; daardoor is tijdiger inzicht beschikbaar in het verloop van financiën;*

⁵ Verslag Regionale Beheersdriehoek, 30 oktober 1995.

⁶ Brief korpsbeheerder aan minister van Binnenlandse Zaken, 14 november 1995.

⁷ Regionaal College 1 februari 1996.

⁸ De stuurgroep bestaat in 1996 uit de heren Scholten (voorzitter), Blanken, Galama, Verlinden, Eiffers, De Vries, De Bruijn, Van Zomeren, Van Gend, Koek en Oudenhoven.

- *door middel van een verbeterde beleids- en beheerscyclus.*

Als gevolg van de ontstane situatie gaf de toenmalige korpsbeheerder aan bureau AEF de opdracht de financiële en managementproblematiek te onderzoeken. AEF geeft hierbij (ten tijde van het onderzoek van de commissie-Havermans) aan⁹: *'Het korps moet de sanering dus op eigen kracht uitvoeren. Bovendien zonder het uitgebreide instrumentarium, dat in de loop der tijd is ontwikkeld om korpsen in de knel te helpen.'*

De onderzoeksopdracht aan AEF behelsde vijf elementen: de financiële positie van het korps op korte en langere termijn, de oorzaken van de tekorten, de informatievoorziening door de stafdiensten, de aansturing van het korps en de te nemen maatregelen.

De financiële situatie komt ook in de Regionale Beheersdriehoek¹⁰ aan de orde. *Agendapunt 9. Jaarverslag 1995. De heer Sipel deelt mede, dat de periode om goed kennis te nemen van het conceptjaarverslag te kort is geweest. Achteraf is zijn conclusie dat het accent te zeer ligt op de districten, waardoor een regionaal beeld ontbreekt. Afgesproken wordt het Jaarverslag in de volgende vergadering te bespreken.*

De financiële situatie komt vervolgens weer in de Regionale Beheersdriehoek¹¹ aan de orde. *Vervolgens geeft hij (de korpschef red.) een toelichting op de Jaarrekening 1995. Het tekort is groter uitgevallen dan eind 1995 gedacht. [...] De volgende afspraken worden gemaakt:*

1. Er wordt een financieel en inhoudelijk traject ingezet.
2. Ten behoeve van het financiële traject zal de korpschef een brief zenden aan de korpsbeheerder inzake de jaarrekening 1995, waarin de oorzaken van het nieuwe tekort van f 5,1 miljoen worden aangeduid (ondermeer Rijksbeleid).

De volgende maand komt de financiële situatie wederom aan de orde in de Regionale Beheersdriehoek¹² waarin onder meer is vermeld. *De heer Scholten deelt mede zeer verontrust te zijn over de huidige financiële situatie en de mededelingen van de korpschef en de heer Bakker. De nu beschikbare informatie is zeer divers, een brief van de accountant ontbreekt nog steeds. In de vergadering komt vervolgens aan de orde welke organisatie nader onderzoek zou kunnen doen naar de financiële situatie. Hierover wordt vermeld: Indien de accountant niet in staat is deze week de gewenste duidelijkheid en een goede analyse te verstrekken, dan zal in de vergadering van de Regionale Beheersdriehoek van 13 mei 1996 besloten moeten worden tot inschakeling van AEF.*

Dat er uiteindelijk wordt besloten tot inschakeling van AEF blijkt uit een verslag van het districtsoverleg Over-Betuwe.

⁹ Brief van AEF aan de Berenschot, 17 mei 2010.

¹⁰ Regionale Beheersdriehoek 11 maart 1996.

¹¹ Verslag vergadering Regionale Beheersdriehoek 22 april 1996.

¹² Verslag vergadering Regionale Beheersdriehoek, 6 mei 1996.

Later dat jaar wordt in de Stuurgroep ook gesproken over de financiële situatie, zoals is af te leiden uit een verslag van het districtsoverleg Over-Betuwe van 3 juni 1996¹³. *‘Nabespreking Stuurgroep d.d. 23 mei 1996: De heer Persoon meldt dat uitvoerig is gesproken over de zorgelijke financiële situatie van de regio. Er is een tekort van 5,7 mln. Inmiddels is een AEF-onderzoek gestart naar de oorzaken. De door het Regionaal College op 1 februari jl. genomen maatregelen zijn niet waargemaakt. Niet alleen de korpsleiding maar ook de regionale beheersdriehoek moet z.i. verantwoordelijk gehouden worden.’*

In de Regionale Beheersdriehoek¹⁴ van 5 juni 1996 worden door AEF de resultaten van hun onderzoek gepresenteerd. Hierin is onder meer vermeld: *Conclusies van AEF met betrekking tot het financiële deel:*

- *Begrotingscyclus schiet tekort.*
- *Slechte afstemming tussen P en F.*
- *Geen betrouwbare personeelsgegevens.*
- *Geen kengetallen.*
- *Beheer budgetten onduidelijk.*
- *Geen veiligheidsmarges.*
- *Geen scenario naar de toekomst.*

Voorts is hierin te lezen dat *De heer Andersson constateert dat het functioneren van de korpsbeheerder respectievelijk de officier van justitie niet heeft bijgedragen aan de ellende/problematiek in het korps. Naar zijn oordeel behoeft de verantwoordelijkheidsvraag bij korpsbeheerder en hoofdofficier niet aan de orde te komen. Uit het AEF-onderzoek is geen verwijtbaar handelen of nalaten te constateren. Waar zij beschikten over informatie is goed gehandeld.[...] De voorzitter constateert na enig beraad dat de Regionale Beheersdriehoek het advies overneemt en spreekt zijn vertrouwen uit in de korpschef in het licht van zijn positieve opstelling ten opzichte van de voorgestelde maatregelen.*

Dit rapport van AEF is op 11 juli van datzelfde jaar besproken met het Regionaal College. Kern van het onderzoek was dat het korps ‘out of control’ was. Naar bleek, beschikte het korps over teveel m² - naar schatting twee keer zoveel als toegestaan - en had ook te veel mensen in dienst. Dit onderzoek kent vergaande implicaties, namelijk dat de toenmalige korpschef, het hoofd Bedrijfsvoering en het hoofd van de afdeling Financieel Economische Zaken (hierna FEZ) het korps hebben verlaten¹⁵.

¹³ Districtsoverleg 3 juni 1996.

¹⁴ Verslag vergadering Regionale Beheersdriehoek, 5 juni 1996.

¹⁵ Brief van de heer Scholten aan Berenschot, 15 februari 2007.

Over de korpschef is in het verslag van de Regionale Beheersdriehoek¹⁶ van 17 juni te lezen: *De voorzitter [...] deelt mede van de heer Siepel te hebben vernomen dat hij de hem door BiZa aangeboden functie zal aanvaarden.*'

Na het vertrek van de korpschef is een medewerker van bureau AEF op interim-basis toegetreden tot de korpsleiding. Tevens werd een andere medewerker van AEF aangesteld als interim-hoofd FEZ. Deze laatste werd belast met het ontwikkelen van een strategisch huisvestingsbeleid. Eindverantwoordelijke op dit punt werd de plaatsvervangend korpschef¹⁷.

De verslaggeving over de financiële situatie is niet altijd eenduidig, waardoor het nu (anno 2010) niet mogelijk is om een volledig (regionaal) beeld van de financiën te reconstrueren. Dit sluit overigens aan bij de conclusies van AEF van destijds. Zo is terug te vinden in het managementoverleg¹⁸ van januari 1997.

Mededelingen. [...]De heer Van de Lustgraaf deelt mee dat het "Financiële Overzicht 1996" deze week is aangeboden aan de korpsleiding. Hieruit blijkt dat de financiële positie van het korps duidelijk gunstiger is dan gedacht werd in het eerste half jaar van 1996. De eerste definitieve cijfers van de accountant zullen worden afgewacht. Hierover vermeldt AEF¹⁹ [...]dat in het late najaar een zeer substantiële meevaller [...] het financiële beeld nogal heeft gewijzigd. Het korps bleek immers een berekeningsfout te hebben gemaakt bij de vergoedingen van BZK (onder andere in verband met de status van personeel en vergoeding asielzoekerscentra). De huisaccountant zette hierbij vraagtekens, maar het bedrag is uiteindelijk uitgekeerd en in de jaarrekening verwerkt (zie jaarstukken).

5.3 De aankoop van het OHRA-pand in het licht van de financiële situatie

Het OHRA-pand is door het korps aangekocht op 31 mei 1996. In het licht van de omschreven financiële situatie brengen wij in beeld welke besluitvorming en overwegingen daaraan voorafgaand zijn gepasseerd.

Er blijkt een aantal redenen te zijn geweest om over te gaan tot aankoop van het OHRA-pand. *Bij de aankoop was de gedachte dat met name voor de centrale huisvesting een nieuwe plek gevonden moest worden. Tegelijkertijd zouden daar eventueel extra cellen zijn te realiseren. [...] Factoren daarbij waren voorts nog: de (lage) aankoopprijs, de lage rentestand en de locatie²⁰.*

¹⁶ Verslag vergadering Regionale Beheersdriehoek, 17 juni 1996.

¹⁷ Notulen vergadering Stuurgroep, 27 juni 1997.

¹⁸ Besluitlijst vergadering Management Overleg, 22 januari 1997.

¹⁹ Brief AEF aan Berenschot, 17 mei 2010.

²⁰ Verslag Regionale Beheersdriehoek, 23 december 1996.

Over de aankoop van het pand is ook door de commissie-Cornielje gerapporteerd, waaruit ook nadere argumenten voor aankoop zijn af te leiden. *Doordat de verzekeringsmaatschappij OHRA een nieuw pand ging betrekken en haar oude pand vrijkwam, werd in deze mogelijkheid voorzien (één locatie voor alle onderdelen red.). De toenmalige korpsbeheerder (1994-2001) had zich om deze reden sterk gemaakt voor de aankoop van dit pand, daarnaast geven verschillende geïnterviewden aan dat deze aankoop noodzakelijk was voor het behouden van OHRA voor Arnhem. Meerdere respondenten hebben aangegeven dat men trots was op de aankoop van dit pand.*

Ten slotte kan een nadere onderbouwing voor deze aankoop worden gevonden in een brief van de korpsbeheerder aan de onderzoekers van Berenschot²¹:

Omdat de OHRA-verzekeringsmaatschappij een nieuw pand ging betrekken en hun oude pand vrijkwam en het toen nog leek dat bruin de aankoop kon trekken, konden wij onze slag slaan. Ik was daar dus als korpsbeheerder en burgemeester van Arnhem zeer op gebrand.

De mogelijkheid om het OHRA-pand over te nemen is ook aan de orde gekomen in de Regionale Beheersdriehoek²² (24 april 1995) waarin is vermeld 'Als alternatief voor het gebouw van het Kadaster kan een van de beide daarnaast gelegen OHRA-gebouwen dienen. In een later stadium wordt vermeld²³ De vergadering besluit dat geprobeerd moet worden door tussenkomst van Engelsing dit OHRA-gebouw te verwerven.'

De verwerving van het OHRA-pand komt vervolgens begin januari aan de orde in de Regionale Beheersdriehoek 'Het overleg tussen Engelsing en OHRA inzake huisvesting in Arnhem-Zuid verloopt voorspoedig.'

Op 12 januari 1996 vraagt de toenmalige korpschef om groen licht voor de aankoop van het OHRA-pand. De Stuurgroep Strategische huisvesting gaat op 25 januari 1996 akkoord onder voorbehoud van toestemming van het Regionaal College²⁴. In het districtsoverleg Over-Betuwe²⁵ van 21 februari komt de aankoop aan de orde. Hierbij is opgenomen:

Ten behoeve van de vestiging van de regioleiding, de divisie en de unit Arnhem-Zuid zal het OHRA-pand worden aangekocht. Er is echter dan een overschot aan m² dat verhuurd zal gaan worden.

In de Stuurgroep heeft de voorzitter de garantie gevraagd dat het overschot aan ruimte en het daarmee gepaard gaande financiële plaatje niet ten koste gaat van het aantal m² in Over-Betuwe. [...] Het overleg steunt de door de voorzitter gevraagde garantie.

²¹ Brief van de heer Scholten aan Berenschot, 15 februari 2007.

²² Verslag vergadering Regionale Beheersdriehoek, 24 april 1995.

²³ Verslag extra vergadering Regionale Beheersdriehoek, 8 november 1995.

²⁴ Notulen Stuurgroep Strategisch Huisvestingsbeleid, verg. 25 januari 1996.

²⁵ Districtsoverleg Over-Betuwe, 21 februari 1996.

Op 26 februari wordt over de aankoop in de Regionale Beheersdriehoek²⁶ vermeld: *De vraagprijs van OHRA is gedaald van 26 miljoen naar 20,6 miljoen. Bod van de regio was 16 miljoen. Afgesproken wordt dat een eindbod van 18 miljoen kan worden gedaan, maar dat eerst geprobeerd moet worden nog lager uit te komen.*

Op 11 maart wordt in ditzelfde gremium besproken²⁷ *de heer Siepel licht de brief van Engelsing van 29 februari 1996 nader toe: de totale aankoopprijs komt op f 17.750.000; door de overdracht op 1 mei a.s. kan de regio op deze aankoopprijs zo'n f 200.000 "terug verdienen"; de regio kan tegen lage rente beschikken over financiële middelen terwijl de OHRA vanaf 1 mei haar pand gaat huren. Afgesproken wordt dat met een spoed een brief van de korpsbeheerder wordt verzonden aan de leden het Regionaal College met het verzoek de aankoop te accorderen.*

Voorts komt twee weken later aan de orde²⁸. *De heer Siepel concludeert dat het Regionaal College nu akkoord gaat met de aankoop van het OHRA-pand. [...] Voor het OHRA-pand is maximaal f 25 miljoen beschikbaar, inclusief verbouwing. Omdat reeds op 28 maart de Stuurgroep bij elkaar komt, wordt afgesproken dat geprobeerd wordt op zeer korte termijn een brief op te stellen voor de Stuurgroep, waarin de essentie van het voorlopige koopcontract wordt opgenomen en waarin wordt meegedeeld, dat de aankoop verantwoord is (want binnen het budget blijft), dat de makelaar opdracht is gegeven om huurders te zoeken voor het teveel aan m² en dat de overdracht per 1 mei 1996 zal plaatsvinden.*

Op 25 mei 1996 stuurt de Stuurgroep een brief naar de korpschef. De Stuurgroep vraagt of de aanschaf van het pand verantwoord is tegen de achtergrond van de financiële situatie, waarin het korps zich bevindt²⁹. De korpschef meent dat de aanschaf verantwoord is, maar vraagt AEF om nader advies. Het advies van AEF luidt als volgt:³⁰

De prijs (van het OHRA-pand red.) in relatie tot het onderhoud aantrekkelijk is [...] het aantal beschikbare m² in de regio is relatief groot en met de aankoop van het OHRA-pand neemt dit met ongeveer 10.000 m² toe [...] De verwerving van het OHRA-pand legt een zware claim op de verdere realisatie van de rationalisering van de huisvesting in het regiokorps. [...]

²⁶ Verslag vergadering Regionale Beheersdriehoek 26 februari 1996.

²⁷ Verslag van de Regionale Beheersdriehoek, 11 maart 1996.

²⁸ Verslag van de vergadering van de Regionale Beheersdriehoek, 25 maart 1996.

²⁹ Brief van de Stuurgroep Strategisch Huisvestingsbeleid aan de korpschef Siepel, d.d. 23 mei 1996.

³⁰ Fax van AEF aan de heer P. Scholten, 28 mei 1996.

In de huidige situatie is toetsing van de aankoop aan de normvergoeding van f 3.500 te beperkt. Het gaat om het totale financiële kader. Dit kader ontbreekt. [...] Ook is er thans een onderzoek door AEF gestart vanwege de ontstane grote financiële tekorten. De jaarrekeningen over de afgelopen jaren en de begroting over 1996 laten onverwachte tekorten zien. De meerjarenraming is marginaal onderbouwd. De tekorten in de afgelopen jaren zijn gedekt door overheveling van de materiële component naar het personele deel en door het eigen vermogen aan te spreken. Het is nog niet duidelijk hoe groot de tekorten dit jaar en in de komende jaren zullen zijn en hoe deze gedekt moeten worden. Het is reëel te verwachten dat huisvesting een bijdrage moet leveren. Conclusie AEF: De aankoop van het OHRA-pand is zeer beperkt te toetsen aan het huisvestingsplan en het financieel beleid van de politieregio. De aankoop van het pand legt een zware hypotheek op de toekomst. Dit betekent dat de aankoop van het pand gekoppeld moet worden aan harde taakstelling op het gebied van huisvesting en financieel beleid.

Advies: ga onder de hiernavolgende condities over tot de aankoop van het OHRA-pand:

- *vraag meerdere offertes van financiers opdat de laagste aanbieder gekozen kan worden*
- *informeer het RC dat deze aankoop alleen verantwoord is onder de conditie dat het nader op te stellen huisvestingsplan daadwerkelijk op korte termijn doorgevoerd wordt*
- *besef dat de aankoop verder beperkingen oplegt aan de dekking van -de nader vast te stellen- ontstane financiële tekorten van het regiokorps³¹.*

Het korps besluit tot koop over te gaan. Tijdens het informele overleg met de Regionale Dienstcommissie³² is vermeld:

Door de korpschef wordt meegedeeld dat wij in de afsluitende fase zijn beland m.b.t. de aankoop van het OHRA-gebouw. Zoals het zich laat aanzien verkrijgen wij het OHRA-gebouw in mei en verhuren het vervolgens nog 2 jaar aan de OHRA. De nieuwbouw van OHRA duurt ongeveer nog 2 jaar. In deze periode kunnen wij het huisvestingsplan maken, verbouwen en zoeken naar huurders voor de overtollige ruimte.

Uiteindelijk wordt het OHRA-pand op 31 mei 1996 gekocht voor f 17,75 miljoen³³, waarbij vermeld kan worden dat op advies van de korpschef en ook van AEF - nadat de financiële problematiek bekend was - is (na uitvoerige bespreking) tot aankoop besloten³⁴.

³¹ Brief AEF aan korpsbeheerder Scholten, d.d. 28 mei 1996.

³² Regionale Dienstcommissie 7 maart 1996, informeel overleg Siepel-Ehrents- Redico.

³³ Notariële akte, d.d. 31 mei 1996; zie ook de brief van het korps aan Haskoning, d.d. 29 januari 1997

³⁴ Verslag Regionale Beheersdriehoek, 23 december 1996.

In een brief van de korpsbeheerder aan de onderzoekers van Berenschot staat echter opgenomen³⁵: *Kort daarna (de aankoop red.) ontstond de financiële crisissituatie omdat de korpschef J. Siepel bij het opmaken van de jaarrekening een miljoen tekort moest melden, dat bovendien binnen een paar weken verschillende keren fors naar boven werd bijgesteld. [...].*

Over het onderzoek van AEF schrijft AEF³⁶ aan de onderzoekers van de commissie-Cornielje: *Het korps bleek uit control te zijn volgens onze rapportage van juni 1996 (QuickScan). Het Regionaal College nam alle conclusies uit de zeer kritische rapportage over. Het leidde tot het vertrek van Siepel, Ehrenst (uit korpsleiding) en Punt (hoofd FEZ). Een ernstige crisis in de top dus. In die periode ontbrak een hulpstructuur vanuit BZK voor korpsen in financiële problemen, zoals die inmiddels van de grond is gekomen. Ook bestond geen leenfaciliteit bij het Ministerie van Financiën. Kortom, het korps moest met een zwakke vermogenspositie op eigen kracht uit de moeilijke situatie zien te komen.*

Over het moment van bekend zijn of worden van de financiële situatie is voorts op te tekenen³⁷: *Scholten: eigen nieuwbouw bleek te duur, de keuze viel op OHRA, kosten 17 miljoen. Na de aankoop kwam de financiële situatie boven tafel en heeft het AEF een saneringsplan opgesteld.*

Uit deze passages komt naar voren dat de financiële crisissituatie *na aankoop* duidelijk wordt. Uit de voorafgaande passages blijkt dat de financiële situatie *eerder besproken* is in verschillende gremia (Regionale Beheersdriehoek, Stuurgroep en Regionaal College) en ook in een eerder stadium is gemeld door de korpsbeheerder aan het ministerie.

5.4 Huisvesting als saneringsinstrument

Kort na de aankoop van het OHRA-pand volgt het traject dat uiteindelijk zal leiden tot verkoop van het OHRA-pand. De financiële situatie en het overschot aan m² leiden tot de opstelling van een saneringsplan en een verkenning van de bezuinigingsmogelijkheden op vastgoedgebied.

Op 28 november 1996 komt het Financieel Plan 1997-2000 (Saneringsplan) beschikbaar. *In dit plan moet het financiële gat met specifieke maatregelen worden gedekt.*

Om die reden is op huisvestingsgebied voor de jaren 1998-2000 jaarlijks een bedrag van 4 miljoen ingeboekt; dat bedrag moet worden gerealiseerd uit verkoop van panden. [...].

In het verslag van de extra Stuurgroep staat over dit plan opgenomen³⁸: *"Eerste contouren financieel plan 1997-2000" [...] Bij de huisvestingspositie is - na het verrichten van een grove scan - gebleken dat er een substantieel overschot aan m² is. [...] Bij de oplossingen is aangegeven dat ter optimalisering in 1998, 1999 en 2000 f 4 miljoen bezuinigd zou moeten worden (verkoop, herhuisvesting); dit is fors, maar haalbaar.[...]*

³⁵ Brief van de heer Scholten aan Berenschot, 15 februari 2007.

³⁶ Brief van AEF aan Berenschot, 6 december 2006.

³⁷ Districtsoverleg Over-Betuwe, 12 februari 1997.

³⁸ Verslag extra Stuurgroep, 16 september 1996.

Ten behoeve van de opbouw van een huisvestingsreserve is jaarlijks geld gereserveerd omdat hogere kosten zouden volgen. Bij de aankoop van het OHRA-pand is gesteld dat daarvoor dekking beschikbaar was.

Nu blijkt dat geen reserve is opgebouwd; integendeel: de voorziening huisvesting nam in 1995 af van f 4 miljoen naar f 1,2 miljoen. Door een dotatie is dit in 1996 verhoogd naar f 3,5 miljoen.

De huisvesting komt ook in de hierop volgende Stuurgroep³⁹ aan de orde.

AEF-notitie "Eerste contouren financieel plan 1997-2000" [...] Huisvestingsplan. In de op te stellen huisvestingsfilosofie worden twee slagen gemaakt:

- 1 korte termijn: accent op Arnhem;*
- 2. langere termijn: alle districten. Vanaf 1998 zal 3 jaar achtereen f 4 miljoen bespaard moeten worden.*

Achterstallig onderhoud doet zich overal voor. Nagegaan zal worden of de dubbele huisvestingslasten ten tijde van de verbouw van het OHRA-pand reeds zijn verwerkt. [...]

Huisvestingsplan.

Conform eerdere afspraken zou eind dit jaar een huisvestingsplan beschikbaar zijn; gelet op de huidige situatie wordt geprobeerd dit plan eerder beschikbaar te hebben. Daarbij zal gebruik worden gemaakt van externe deskundigheid; aan drie bureaus is gevraagd is offerte uit te brengen. Bij een van deze bureaus is de heer Scholten commissaris; om die reden is afgesproken dat de korpsleiding is gemandateerd een keuze te maken. Allereerst zal een huisvestingsfilosofie worden ontwikkeld; deze kan - aldus de heer Elffers - begin oktober beschikbaar zijn.

Daarin worden uitgangspunten geformuleerd en komt de huisvesting van de gebiedsagenten aan de orde (huisvesting in zijn/haar gebied is gewenst, maar is het haalbaar gelet op de huidige financiële situatie?). [...] Het volgende wordt afgesproken:

- Het huisvestingsplan zal uit twee delen bestaan: 1. korte termijn: situatie in Arnhem (vgl. pand Beekstraat vs. OHRA-gebouw); 2. lange termijn: passende huisvesting in alle districten.*
- Alvorens definitieve besluiten te nemen, moet de districtsindeling bekend zijn; aangegeven zal worden waar zich het achterstallig onderhoud voordoet;*
- Drie jaren achtereen zal f 4 miljoen bezuinigd moeten worden op huisvesting (vanaf 1998); zo niet dan zal de formatie verder omlaag moeten;*
- Bij een eventueel afstoten van het pand Beekstraat zal bezien moeten worden welke functies in het OHRA-pand kunnen (bestemmingsplan) en of integratie meldkamers van politie, brandweer en ambulance mogelijk is. Bezien zal worden of reeds opties zijn te leggen. [...]*

³⁹ Verslag Stuurgroep, 26 september 1996.

Procedureel wordt het volgende afgesproken:

- *De AEF-notitie "eerste contouren financieel plan 1997-2000" (nu nog concept) kan op 7 november 1996 in het Regionaal College worden vastgesteld.*
- *Op basis van deze notitie wordt de definitieve begroting 1997 opgesteld; deze zal op 7 oktober 1996 in de Regionale Beheersdriehoek worden besproken en als de RB daarmee instemt, kan aansluitend verzending aan het RC plaatsvinden.*

Om te bepalen welke van de panden (Beekstraat of OHRA-pand) aangehouden zal worden, wordt advies gevraagd aan de hiertoe opgerichte commissie-Blanken. De uitkomsten van dit advies worden verwoord in een brief van de korpsbeheerder aan de Stuurgroep⁴⁰.

In het advies van de commissie-Blanken de dato 19 december 1996 staat te lezen dat: *Gezien de omvang van de geïnventariseerde overschotten aan bruto vloeroppervlakte (BVO) is een snelle, eerste slag in/rond Arnhem geboden. Dit laatste houdt verband met de noodzaak om met ingang van 1998 per saldo f 4 miljoen te kunnen besparen op huisvesting.*

In februari 1997 komt het Strategisch Huisvestingsplan beschikbaar. In dit plan staat vermeld dat het korps over 39.000 m² BVO beschikt (exclusief het OHRA-pand). Er staat in opgenomen dat de algehele onderhoudstoestand van de gebouwen varieert van redelijk tot matig. Er is sprake van f 6.090.000,- achterstallig onderhoud (inclusief btw en bijkomende kosten) en er is een investering nodig van f 13.000.000 om de panden te laten voldoen aan de eisen van de brandweer/arboretgeving. Dit betreft de investeringen tot 2000.

Een van de uitgangspunten van de huisvestingsfilosofie blijkt te zijn: *huren in plaats van kopen geeft flexibiliteit.*

In het plan staat voorts opgenomen: *'Door de taakstelling in het Financieel Plan 1997-2000 zal in bepaalde gevallen afstoten onontkoombaar zijn. In de discussie over optimaliseren van huisvesting zijn bij het afstoten de volgende overwegingen relevant:*

- a. Panden die operationeel ongeschikt zijn voor de politie.*
- b. Panden met hoge exploitatiekosten per beschikbare m².*
- c. Panden die voor sober en doelmatig gebruik door de politie hoge investeringen per m² vereisen om ze op een voldoende niveau te brengen.*
- d. Panden met een substantieel overschot aan m², die naar verwachting ook na afronding van de discussie over optimalisering niet voldoende blijken te worden benut.*

Panden van de voormalige gemeentepolitiekorpsen behoren eerst aan de gemeente te worden aangeboden, die de panden bij het korps heeft ingebracht.'

⁴⁰ Brief van korpsbeheerder aan Stuurgroep, 14 januari 1997.

De contouren van het huisvestingsplan zijn de volgende: *'Tussen de jaren 1998 en 2000 moet de jaarlijkse bijdrage aan de financiële sanering f 4 mln. zijn. Deze bijdrage hangt samen met de realisatie van het afstoten van een overschot van 20.000 m² boven de gestelde norm. Hierdoor zullen de exploitatielasten dalen met een bedrag van ca. f 185,- per m². Dit levert in 2000 een structurele financiële ruimte op van f 3,7 mln. [...]*

Geadviseerd is om panden met veel achterstallig onderhoud c.q. noodzakelijke aanpassingen af te stoten. Daardoor behoeven geen investeringen te worden gedaan en zullen de daarbij behorende kapitaalslasten worden uitgespaard. [...] Het Financieel Plan gaat uit van een jaarlijkse dotatie aan het huisvestingsfonds van f 3.500,- per BVE (van f 4,5 mln. in 1997 oplopend tot f 4,9 mln. in 2000).

Optimalisatie in Arnhem: verkoop van het OHRA-pand

In het advies van de commissie-Blanken staat opgenomen dat met name in/rond Arnhem sprake is van een overschot aan m². Er is ruim 34.000 m² beschikbaar terwijl de behoefte is bepaald op ruim 18.000 m². Voorts staat opgenomen dat *'Een inventarisatie van groot onderhoud, noodzakelijke aanpassingen aan arbo-, brandveiligheidseisen en dergelijke noopt tot een totaal aan investeringen van f 12,6 mln.'* Het verbouwingsprogramma van het OHRA-pand is nog niet in dit bedrag begrepen. *'Dit programma is begroot op f 18 mln.'*

Er is, zo wordt in het advies omschreven, behoefte aan een centraal, politiespecifiek ingericht verzamelgebouw. Er bestaan twee varianten. Het betreft enerzijds de zogenaamde 'Beekstraat-oplossing' waarbij de panden aan de Beekstraat, in Doorwerth en Velp worden gehandhaafd. Gelet op de normering is het nodig om dan 4.400 m² bij te huren (waarvan ruim 3.000 m² in Arnhem). *'Ingericht wordt 23.185 m², terwijl 15.253 m² oppervlakte van bestaande panden wordt afgestoten (OHRA, Dieren, Doesburg).* Anderzijds betreft het de 'OHRA-oplossing'. Hierbij wordt het OHRA-pand specifiek voor de politie ingericht en zal het bestaande pand in Doorwerth ingericht worden. Ook in deze variant is bijhuren noodzakelijk *'te weten in totaal bijna 3.600 m²'.*

Omdat de Beekstraat-oplossing onder meer de exploitatie minder belast en op de korte termijn minder beslag legt op het investeringsvermogen, wordt door de commissie-Blanken aanbevolen voor deze variant te kiezen. Dit betekent het afstoten van het OHRA-pand.

Op 20 december 1996 heeft deze commissie advies uitgebracht. Dit advies is op 20 januari 1997 overgenomen door de Stuurgroep na bespreking in het districtsoverleg. Het Regionaal College is hier bij brief van 14 januari 1997 over geïnformeerd.

In het Strategisch Huisvestingsplan wordt aan dit besluit gememoreerd.

Optimalisatie in West-Veluwe Vallei, De Liemers en Over-Betuwe

De commissie-Blanken omschrijft dat de drie districten West-Veluwe Vallei, De Liemers en Over-Betuwe over meer dan 20.000 m² BVO beschikken.

Niet elke m² blijkt te (kunnen) worden gebruikt door de politie. Feitelijk is in de districten tussen de 16.000 en 17.000 m² beschikbaar. Er is sprake van *'een substantieel overschot in de orde grootte van tussen de 8.000 en 9.000 m²'.*

Op de panden in de drie districten dient voor f 6.555.000 aan investeringen te worden gepleegd (groot onderhoud en aanpassingen).

Het rapport van de commissie-Blanken geeft de kaders aan waarbinnen de optimalisering van de huisvesting zich in deze districten zal moeten voltrekken.

In het verslag van het Regionaal College de dato 6 november 1997 valt te lezen dat er decentraal uitvoering wordt gegeven aan de invulling van de districtelijke optimaliseringsplannen: *In de vergaderingen van de Stuurgroep op 6 en 27 maart 1997 is het ontwerp Strategisch Huisvestingsplan besproken. Daarbij werd afgesproken dat de commissies op dezelfde wijze te werk zullen gaan als in de districten AVZ; de huidige districts- en unitgrenzen vormen daarbij het uitgangspunt.*

5.5 De SLB

Het korps stond voor de taak de doelstellingen in het huisvestingsplan te realiseren. De SLB was één manier om dit te realiseren.

In het verslag van het Regionaal College de dato 6 november 1997 staat opgenomen dat *'Gepoogd is om langs verschillende wegen de feitelijke invulling binnen de in het Strategisch Huisvestingsplan aangegeven normering van m² en financiële ruimte te laten plaatsvinden. [...] Tijdens het aflopen van deze verschillende trajecten groeide de behoefte om na te gaan of er eventueel partners geïnteresseerd zouden zijn om alle panden over te nemen en aan de regiopolitie terug te huren binnen de strakke normering van m² en financiën. Mede door de functie en de ligging van de objecten alsmede de aanzienlijke bouwstroom is gezocht naar oplossingen, waarbij samenwerking tussen een solide eindbelegger, een gerenommeerd bouwbedrijf en ontwikkelaar aantrekkelijk leek. Bij nader inzien bleek het effectiever een oplossing te zoeken voor de politie in de regio inclusief het OHRA-pand dan alle panden apart te beschouwen. Van belang daarbij is dat de huisvesting van de regiopolitie niet in een ongewenst circuit van onroerendgoedhandelaars terecht komt, omdat dan onbekend is wie de uiteindelijke bezitter wordt. [...] Een oriëntatie leverde verschillende gegadigden op, waarbij het Politie Huisvestings Consortium'*

In het verslag van de vergadering van het Regionaal College de dato 6 november 1997 staat voorts te lezen dat *'de kern van de SLB-operatie betreft:*

- a. *Bod op het totale onroerend goed van de politieregio, inclusief OHRA en Beekstraat.*
- b. *Garantie voor maximale huurprijs (indexering).*
- c. *Redelijk evenwicht tussen verkoop- en huurprijs.*
- d. *Redelijk rendementspercentage op de investeringen.*
- e. *Flexibiliteit voor niet-politiespecifiek ruimtegebruik; 10-jaarcontracten.'*

Uit de bijlage bij de aanbiedingsbrief 'intentieverklaring sale/lease backovereenkomst' blijken de voordelen die door het korps gezien werden. *Door de 'sale and lease back' kan de regio de optimalisering in termen van m² praktisch realiseren door:*

- *afstoten van panden die niet meer in gebruik worden genomen*
- *afstoten van panden, die slechts voor een genormeerd aantal m² in gebruik worden genomen.*

Op die manier huurt het korps op de door haar gewenste plekken precies het aantal m², dat in de normering is aangegeven. Aldus wordt een besparing gerealiseerd in de exploitatiekosten. Praktisch gezien wordt deze optimalisering per pand uitgevoerd, waarbij:

- a. de panden "topfit" worden gemaakt conform de wensen van de politie*
- b. de panden "op maat" worden gemaakt door ze van de overtollige m² te ontdoen.*

Voorst staat in het verslag van het Regionaal College de dato 6 november 1997 te lezen dat de *SLB de totstandkoming van de districtshuisvestingsplannen niet doorkruist.*

Voordelen van de SLB zijn onmiskenbaar:

- 1. De in het Saneringsplan opgenomen taakstelling wordt gehaald;*
- 2. De balanspositie van de regio is in één keer op orde;*
- 3. De aan de huisvesting verbonden Arbo-eisen en achterstallig onderhoud komen bij PHC te liggen; noodzakelijke verdere aanpassingen worden meegenomen;*
- 4. Reserves "waardeverschillen" en "huisvesting" komen te vervallen;*
- 5. Aflossing van leningen met hoge rente behoort tot de mogelijkheden;*
- 6. Een extra structurele vrij te besteden bijdrage van f 4 miljoen per jaar is te verwachten.*

In een besloten vergadering de dato 4 september 1997 is het Regionaal College over deze aanpak geïnformeerd. De gekozen aanpak is hierbij door het Regionaal College onderschreven. Ook blijkt uit het verslag van de vergadering van het Regionaal College de dato 6 november 1997 dat ook met het ministerie over de transactie is overlegd: *'met het ministerie van Binnenlandse Zaken is reeds overleg gevoerd over deze mogelijke transactie. Ook het ministerie heeft belang bij het welslagen van deze operatie.'*

Betrokkenen (AEF en de plaatsvervangend korpschef)⁴¹ vermelden dat het korps BZK geïnformeerd heeft. AEF: *'over alle stappen in de SLB-operatie is BZK goed en gedetailleerd geïnformeerd tijdens gesprekken met accounthouder. [...]Zonder nadrukkelijke medewerking c.q. toe- en instemming van de kant van BZK zou de korpsbeheerder het voorstel niet aan het Regionaal College presenteren [...].'*

⁴¹ Brief van AEF aan Berenschot, 17 mei 2010 en brief van 12 mei 2010 van de plaatsvervangend korpschef.

Desgevraagd geeft het Ministerie van BZK hierover aan⁴² dat 'BZK in haar archief geen informatie aantreft die dit onderbouwt. BZK acht het onwaarschijnlijk dat BZK over alle stappen in de SLB gedetailleerd is geïnformeerd.'. In aanvulling hierop merkt de commissie-Havermans op dat er naar de rol van BZK als toezichthouder geen verder onderzoek is gedaan.

Uit de financiële toelichting bij de brief van de korpsleiding aan de leden van het Regionaal College de dato 3 maart 1998 blijkt dat uitgegaan wordt van:

- *Het terughuren van ca. 30.000 m² tegen een bedrag van BVO-m² van f 230,-.*
- *Voor niet-opgeknapte panden is een huurprijs afgesproken van f 150,-.*
- *Aan de hand van gegevens van Facility Managers is als raming voor de overige exploitatie f 95,- gebruikt. Hierin zijn eventuele gebruikerskosten begrepen die niet in de BVO-prijs verwerkt zijn.*
- *Apart geraamd zijn de kosten van het IBT in Elst, die voor rekening van Gelderland-Midden komen. In de jaren 1999-2001 moet rekening gehouden worden met een bedrag van f 884.000,-. Uitgaande van oplevering medio 1998 wordt in dat jaar gerekend met 50% of f 442.000.*
- *Uitgangspunt is een beleggingsresultaat van de verkoopinkomsten van de panden, dat naar verwachting zal liggen boven de 6%. Er is geen rekening gehouden met te betalen boeterente. Naarmate de boeterente hoger is, komt dat in mindering op de belegging c.q. het beleggingsresultaat.*
- *Voor de exploitatiekosten tot realisatie van de huisvestingssituatie tussen 1 mei 1998 en 31 december 1998 en de periode tot en met april 1998 is uitgegaan van een bedrag van f 95,- per m² (werkelijke aantal m²).*
- *Voor belegging resteert f 12,0 miljoen van de opbrengst verkoop panden in Arnhem en directe omgeving. Na verkoop van de overige panden in de regio komt daar nog f 13,5 miljoen bij. Na realisatie van de totale operatie (per 1 januari 1999) is dus een belegging c.q. deposito van f 25,5 miljoen mogelijk.*
- *Er is geen rekening gehouden met een onverhoopte claim van de fiscus inzake de overdrachtsbelasting van het OHRA-pand.*
- *In de nieuwe situatie is geen dotatie meer voorzien voor de reservehuisvesting, deze vervalt door de SLB-constructie.*

Moret Ernst & Young heeft onderzoek verricht naar de financiële toelichting van de in de notitie optimalisering huisvesting gehanteerde uitgangspunten en heeft onderzoek verricht naar de nieuwe kostenstructuur na toepassing van de in de notitie beschreven SLB-constructie.

⁴² E-mail van het Ministerie van BZK aan Berenschot, 19 mei 2010.

De rapportage luidt als volgt: *Uit ons onderzoek is ons niets gebleken op grond waarvan wij zouden moeten concluderen dat de uitgangspunten geen redelijke basis vormen voor de 'optimalisering huisvesting'. Wel merken wij op dat het behalen van een beleggingsresultaat ad 6% op jaarbasis met uitsluitend risicomijdend kapitaal bij de huidige rentestand aan de hoge kant is. [...] De accountant kan zich, rekening houdend met een aantal opmerkingen, 'verenigen met de gehanteerde uitgangspunten, weergegeven kostenstructuur en de gereconstrueerde vermogenspositie'.*

5.6 Verloop onderhandelingen

In de verschillende documenten wordt melding gemaakt van onderhandelingen en mogelijke partners betreffende (1) de verkoop van het OHRA-pand en (2) de verkoop van politiepanden in het licht van de SLB.

De NPB merkt over het verloop van de onderhandelingen met het PolitieHuisvestingsConsortium (PHC) op dat Cornielje voor deze afwijzing in het eindrapport een eenduidige verklaring presenteert, daar waar er in het conceptrapport geen sprake is van een eenduidige verklaring.

In deze paragraaf wordt eerst de informatie omtrent de taxatie van het OHRA-pand teruggekoppeld. Vervolgens wordt het verloop van de onderhandelingen omtrent de verkoop van politiepanden en de SLB-constructie besproken.

Wat de verkoop van uitsluitend het OHRA-pand betreft, zoekt de makelaar van het korps naar mogelijke kopers, waarbij de opdracht⁴³ is om een koper te vinden voor een minimaalbedrag van f 17,7 miljoen en met een afname voor 31 december 1997. Eind oktober 1997 rapporteert⁴⁴ hij hierover en schrijft dat er een bod is gedaan door PHC (f 17,5 miljoen, eind juli 1997), door Breevast (15,5 miljoen, 15 oktober 1997) en door de Rozendaalse Vastgoedgroep (bod onbekend). Het is niet bekend of het bod van PHC ook een afname voor 31 december 1997 omvatte.

Zoals later nader wordt omschreven groeit de behoefte om na te gaan of *alle* panden kunnen worden verkocht en deels teruggehuurd. Het eerste bod hiertoe wordt door het korps ontvangen op 22 augustus 1997. Dit bod komt van PHC. Het bod omvat het volgende: aankoop OHRA-pand voor f 17,5 miljoen, geen terughuur.

Het bod betreft voorts de panden Barneveld, Ede, Wageningen, Nijkerk, Lunteren, Bennekom, Doorwerth, Velp (Stationsstraat 32 en 40), Dieren, Doesburg, Didam, Zevenaar en Elst van f 16,8 miljoen met terughuur voor f 200 per m² BVO. Er is sprake van een bod op de Beekstraat van f 25 miljoen, met terughuur voor f 200 per m². Er wordt tevens een aanbod gedaan voor nieuwbouw in Arnhem en voor Unit Zuid.

⁴³ Memo aan stuurgroep huisvesting door externe adviseur, juni 1997 (precieze datum is niet vermeld).

⁴⁴ Fax van Engelsing Makelaars naar de plaatsvervangend korpschef, 23 oktober 1997.

De onderhandelingen worden op dat moment uitsluitend met PHC gevoerd. De onderbouwing hiertoe is te vinden in een brief van 8 oktober 1997 van de korpschef aan de korpsbeheerder: *'Tijdens het aflopen van deze verschillende trajecten (trajecten rondom terugdringen kosten huisvesting red.) groeide de behoefte om na te gaan of er eventuele partners geïnteresseerd zouden zijn om alle panden over te nemen en aan de Regiopolitie terug te huren binnen de strakke normering van m² en financiën. [...]*

Een oriëntatie leverde verschillende gegadigden op waarbij het PolitieHuisvestingsConsortium (PHC) de meest gunstige voorwaarden (o.a. eindbelegger en solide partijen) in het vooruitzicht stelde in een voorstel van 22 augustus 1997⁴⁵.

In het kader van de aanbidding van het consortium leveren KPN-Pensioen (eindbelegger), de Hollandse Beton Groep (bouwstroom), Croon B.V. (installatietechniek) en Mabon⁴⁶ (projectontwikkelaar) een bijdrage.

'Gezien de tijdsinvestering waarmee daadwerkelijke onderhandelingen met een partij gepaard gaan en de bijbehorende kosten voor de potentiële contractpartner, leek het ons eind augustus jl., alleen haalbaar om met één serieuze partner onderhandelingen te voeren.

Bovendien voldeed deze partner ruimschoots aan de gestelde eisen. Vanaf dat moment is speciale aandacht besteed aan de juridische inbedding en bestuurlijke afhandeling van het traject. Op 10 september jl. is de mogelijke transactie in de openbaarheid gebracht hetgeen inmiddels heeft geleid tot nieuwe belangstelling van gegadigden voor zo'n 'package deal'! Dat laatste is echter onvoldoende aanleiding om de onderhandelingen met PHC, die in zeer constructieve sfeer en hoog tempo verlopen, af te breken. Wel wijst het op de noodzaak van zeer zorgvuldige en scherpe afweging van het onderhandelingsresultaat in de eindfase, alsmede deugdelijke contra-expertise omtrent de aantrekkelijkheid van de uiteindelijke overeenkomst'.

De onderhandelingen met PHC leiden tot de wens een intentieovereenkomst te tekenen op 7 oktober 1997. In een brief aan de plaatsvervangend korpschef⁴⁷ de dato 22 oktober 1997 staat het volgende over deze intentieverklaring vermeld: *'Hierbij doen wij u de ondertekende intentieverklaringen van HBM BV, Croon Electrotechniek en PHC BV toekomen. De reeds eerder toegestuurde offerte van KPN betreffende de financiering maakt deel uit en zal uitmaken van de definitieve overeenkomsten.*

⁴⁵ In dit voorstel wordt het OHRA-pand door Mabon gekocht. In de brief bij deze bieding is vermeld 'de aanbiedingen van Mabon en KPN Pensioen behoeven nog goedkeuring van de respectievelijke raden van bestuur'.

⁴⁶ Mabon en HBG maken inmiddels deel uit van de Koninklijke BAM Groep. De BAM Groep is gevraagd om eventuele documenten met betrekking tot deze feiten. De BAM Groep heeft onderzocht of er informatie hierover beschikbaar is. Dit onderzoek heeft geen informatie opgeleverd.

⁴⁷ Brief van PHC aan de Regio Politie Gelderland-Midden d.d. 22 oktober 1997.

Ten aanzien van de ondertekening door Mabon kunnen wij de ondertekenaars van de intentieovereenkomst, in deze zijnde Croon/TBI Groep en PHC BV, meedelen dat indien Mabon om haar moverende redenen niet verder met de combinatie wil samenwerken, wij garant staan dat de door Mabon uit te voeren activiteiten door een andere gerenommeerde marktpartij zullen worden overgenomen, tegen de condities zoals vernoemd in onze aanbieding van 22 augustus 1997 en de onderliggende intentieverklaring. Tevens zeggen partijen toe dat u op 29 oktober 1997 onze toegezegde bieding zult ontvangen.'

Een intentieverklaring die door *alle* partners is getekend is niet in het archief terug te vinden.

Op 23 oktober 1997 adviseert makelaar Engelsing om het OHRA-pand aan PHC te verkopen. Uit een fax van Houthoff aan Van den Bosch en Van den Broek blijkt dat er een definitieve bieding van PHC verwacht wordt op 29 oktober 1997. In deze bieding zou tevens verwerkt worden hoe er om gegaan dient te worden met het aanbestedingsaspect. Er staat een persconferentie gepland op 31 oktober 1997 over de aankoop van de panden door PHC.

Deze gaat echter niet door, vanwege vertraging in de onderhandelingen. Uit het verslag van de vergadering van het Regionaal College van 6 november 1997 blijkt dat er op 29 oktober 1997 een definitieve versie van een intentieverklaring van PHC, alsmede een bieding is binnen gekomen. Deze bieding, voor in totaal zestien panden, bedraagt f 60,7 miljoen. Het OHRA-pand is hierbij inbegrepen, daarvoor wordt de aankoopprijs betaald. Zoals later in dit rapport te lezen heeft de directeur van PHC bevestigd dat in deze bieding een afnamegarantie voor het OHRA-pand ontbrak.

In november heeft PHC aan de korpschef een brief gestuurd waarin staat opgenomen dat er een partij is gevonden die bereid is het OHRA-pand tegen in een bijlage genoemde condities voor 31 december 1997 af te nemen.⁴⁸ Deze bijlage is niet beschikbaar, tevens is niet uit de bron afleidbaar welke partij het betreft. De brief is niet in het archief van de commissie-Cornielje opgenomen en is, zoals beschikbaar voor de commissie-Havermans, niet ondertekend.

Eind november 1997 blijkt dat de onderhandelingen met PHC moeilijk verlopen en dat men rekening dient te houden met mislukken⁴⁹ van de onderhandelingen: *'Na een voortvarende start is er sprake van een traag verlopend en stroperig proces, waarbij een succesvolle afronding nog niet in zicht is.*

Het grootste struikelblok in de onderhandelingen is de afname van het OHRA-pand tegen dezelfde condities die tijdens de verwerving door de Regiopolitie golden (met name de onverhuurde staat na februari 1998 en koopprijs van ruim 17,5 mln.). Aandachtspunten voor het proces zijn voorts:

- *voor niet-politiespecifieke panden een korte doorlooptijd [...]*
- *een hoger totaalbod op de panden*
- *het moment waarop de aankoop van de panden afgerekend wordt.*

⁴⁸ Brief van PHC aan de Regio Politie Gelderland-Midden d.d. 5 november 1997.

⁴⁹ Voortgangsnotitie huisvesting, 24 november 1997.

[...] Er moet serieus rekening gehouden worden met het mislukken van de onderhandelingen met PHC. De regiopolitie mag natuurlijk niet op één paard wedden en moet zich nu al voorbereiden op de dan ontstane situatie. Vanuit juridische optiek verdient een traject van Europese aanbesteding in een dergelijke situatie serieuze overweging.

Uit een memo⁵⁰ van de korpschef aan de stuurgroep van 28 januari 1998 blijkt dat het bod van PHC uiteindelijk op 1 december 1997 is afgewezen omdat het *geen basis biedt voor verdere onderhandelingen* met als hoofdpunt: *Onvoldoende inzicht in financiële gevolgen en risico's voor de regio.*

De toenmalige betrokkenen van korpszijde en PHC geven desgevraagd aan dat de kern van het staken van de onderhandelingen wordt gevormd doordat er geen afnamegarantie van het OHRA-pand was.

De commissie-Havermans hecht er, gelet op de opmerkingen van de NPB, aan nader in te gaan op de reden van afwijzing van PHC en nieuwe feiten die hierover in het onderzoek van de commissie-Havermans zijn gebleken (zie 5.6.1).

5.6.1 Reden afwijzen PHC

De NPB geeft over de afwijzing van PHC aan dat de betrokkenen met wie gesproken is in het kader van het onderzoek van de NPB hierover niet eenduidig verklaren en dat het ontbreken van deze eenduidigheid door de commissie-Cornielje was opgenomen in het conceptrapport, maar niet in het eindrapport.

Het is de bevinding van de commissie-Havermans dat de verklaring hiervoor is te vinden in het gegeven dat tussen de oplevering van het conceptrapport en het eindrapport nieuwe feiten zijn gepresenteerd. De commissie-Cornielje heeft deze nieuwe feiten laten meewegen in haar oordeel en er destijds voor gekozen een eenduidige verklaring in haar rapport te plaatsen. Hiernavolgend wordt het zich aandienen van deze nieuwe feiten toegelicht.

Werkwijze commissie-Cornielje

De gang van zaken rond het beschikbaar komen van de nieuwe feiten is als volgt. De commissie-Cornielje heeft met twee vertegenwoordigers van PHC gesproken. In eerste instantie met de directeur en in tweede instantie met diegene die namens PHC de onderhandelingen had gevoerd met het korps. De verklaring van de directeur is opgenomen in het conceptrapport. In een later stadium heeft de commissie gesproken met de vertegenwoordiger van PHC die een eerdere verklaring van de directeur heeft herroepen. Hiermee waren alle verklaringen (van de korpsleiding, van de externe adviseur en van de ondersteunende advocaat) consistent, inclusief die van de PHC-vertegenwoordiger, met uitzondering van de verklaring van de directeur van PHC. Dit punt is in de commissie-Cornielje aan de orde gekomen. De commissie heeft hierop geconstateerd dat de verklaringen dermate consistent waren, dat het reëel was om de eenduidige verklaring op te nemen in het eindrapport.

⁵⁰ Memo van korpschef aan stuurgroep, 28 januari 1998.

Omdat het de taak is van de commissie-Havermans om de door de NPB opgeworpen twijfels zo veel mogelijk weg te nemen, zijn de onderzoekers van de commissie opnieuw in gesprek gegaan met de hoofdbetrokkenen. De bevindingen van deze gesprekken zijn hierna weergegeven.

Bevindingen commissie-Havermans

In het onderzoek van de commissie-Havermans is gesproken met de eerder genoemde vertegenwoordigers van PHC en de plaatsvervangend korpschef als verantwoordelijke voor huisvesting en vastgoed. De vertegenwoordiger van PHC en de plaatsvervangend korpschef schetsen hierbij hetzelfde beeld als de commissie-Cornielje in 2007 heeft gepresenteerd.

In het archief is, zoals geschetst, terug te vinden dat PHC op 29 oktober een bieding heeft uitgebracht.

Nieuw feit is ook dat naar aanleiding van deze bieding PHC aan de korpschef een brief heeft gestuurd waarin staat opgenomen dat er een partij is gevonden die bereid is het OHRA-pand tegen in een bijlage genoemde condities voor 31 december 1997 af te nemen.⁵¹ Deze bijlage is niet beschikbaar. Tevens is deze brief niet in het archief van de commissie-Cornielje opgenomen en is deze zoals beschikbaar voor de commissie-Havermans niet ondertekend.

In een fax⁵² van PHC aan het korps geeft PHC aan dat van de besprekingen met de firma Engelsing, Landvast (Landvast projectontwikkeling red.) en twee beleggers naar redelijkheid mag worden verwacht dat deze leiden tot een positieve beslissing over de aankoop, te realiseren voor 31 december 1997. PHC vraagt tot 19 november 1997 in de gelegenheid te worden gesteld om de afronding van de koop op een voor alle partijen aanvaardbare wijze af te handelen. Hierbij beschrijft PHC vier opties, waarvan er één luidt 'koop per 31 december 1997 zonder voorwaarden'. Tevens noemt PHC vier kandidaat huurders, te weten PTT/General Electric, Golden Tulip (3 sterren), Belegger en Sterpolis.

De status van deze fax, noch de opvolging casu quo gevolgen hiervan zijn uit de documenten af te leiden. Over de eerdere bieding van PHC van 29 oktober erkent de directeur van PHC dat in de bieding van PHC een afnamegarantie voor het OHRA-pand ontbrak. De directeur presenteert echter tijdens het ten behoeve van de commissie-Havermans gevoerde gesprek een (door hem aangeduid als tweede) bieding die de commissie-Cornielje niet bekend was. Deze tweede bieding is een print uit het digitale archief van PHC en is derhalve niet ondertekend of anderszins gewaarmerkt. Het betreft een bieding van 28 november 1997 waarin het OHRA-pand gekocht zou worden door de FGH Bank voor een bedrag van f 17.500.000. De directeur van PHC geeft in het gesprek aan dat met deze bieding aan alle voorwaarden van het korps was voldaan (al staat er niets in vermeld over een huurder red.). Zoals eerder beschreven heeft de korpschef PHC op 1 december 1997 afgewezen.

⁵¹ Brief van PHC aan de Regio Politie Gelderland-Midden d.d. 5 november 1997.

⁵² Fax van PHC aan Regio Politie Gelderland-Midden, t.a.v. de heer Van de Lustgraaf, 17 november 1997.

De (toenmalig) plaatsvervangend korpschef heeft in een aanvullend gesprek (ten behoeve van de commissie-Havermans) aangegeven dat de bieding van PHC kort voor de deadline (eind november) fysiek is afgegeven bij de plaatsvervangend korpschef thuis. Hij geeft aan de onderhandelaar van PHC (die de bieding heeft afgegeven) gevraagd te hebben of de bieding ongeclausuleerd was.

Dit was niet het geval. De clause had betrekking op de situatie dat PHC het OHRA-pand als er geen huurder gevonden zou worden voor het passeren van de akte niet hoefde af te nemen.

Afnamegarantie van het OHRA-pand was een belangrijke voorwaarde voor de verkoop was. De (toenmalig) plaatsvervangend korpschef kon niet bevestigen dat de, hem getoonde, bieding van PHC ook de bieding was die hij destijds heeft ontvangen.

Er is in het archief van de commissie-Cornielje, van de commissie-Havermans en van het korps geen informatie beschikbaar waarin deze bieding is opgenomen of waarin naar deze bieding wordt verwezen. Dit is schriftelijk door het korps verklaard.

Authenticiteit vermeende bieding

In dit licht heeft de commissie-Havermans getracht de authenticiteit van de zogenaamde tweede bieding te achterhalen. Dit heeft zij gedaan door deze tweede bieding voor te leggen aan de plaatsvervangend korpschef en de vertegenwoordiger van PHC.

Beiden zijn niet bekend met deze tweede bieding en geven aan dat dit niet de uiteindelijke bieding is die PHC heeft uitgebracht. Het betreft naar hun mening ook niet de bieding op basis waarvan PHC is afgewezen. Daarnaast is bij het korps navraag gedaan of deze tweede bieding uit de archieven of het postregistratiesysteem is te halen. In het archief noch postregistratiesysteem was deze tweede bieding, of andere stukken afkomstig van PHC, te vinden⁵³.

Om de authenticiteit van de tweede bieding te kunnen achterhalen, heeft de commissie-Havermans ook contact gezocht met de partner⁵⁴ die op de 'tweede bieding' staat vermeld en het OHRA-pand zou kopen. De tweede bieding is in dit kader voorgelegd aan de (bestuurssecretaris) van de FGH Bank.

Hierop heeft de FGH Bank schriftelijk⁵⁵ aangegeven:

- *Gezien het bedrag van de bieding waren individuele medewerkers niet bevoegd om een dergelijke verplichting aan te gaan.*

⁵³ Het korps heeft schriftelijk verklaard dat er geen bieding van eind november 1997 in het archief is aangetroffen.

⁵⁴ Dit zijn Croon Electrotechniek BV, Hollandse Beton Maatschappij, KPN BV, FGH Bank NV en Politie Huisvestings Consortium BV.

⁵⁵ E-mail van FGH-Bank aan onderzoekers van Berenschot, 23 februari 2010.

- *Het zou dan besproken moeten zijn in de 'kredietvergadering', maar daar is niets aangetroffen. Ook niet in de notulen van de directievergadering. De huidige voorzitter van de directie is ook niet bekend met de tweede bieding van PHC.*
- *FGH heeft een taxatierapport van het pand van juli 1998 (een halfjaar na het bod van PHC). Het pand werd getaxeerd op f 17,8 miljoen. De opdrachtgever vermeldt FGH vanwege vertrouwelijkheid niet. Over de reden van taxatie schrijft de FGH-Bank: Een van de relaties van de bank had het object verworven en had een financieringsaanvraag ingediend. In dat kader heeft de bank een taxatie laten uitvoeren door een van de in dienst zijnde taxateurs.*

De directeur van PHC vermeldt verder dat hem niet schriftelijk is medegedeeld waarom zijn bod is afgewezen. Door de toenmalige korpschef is de onderhandeling gestopt en is, naar zeggen van de directeur van PHC, te kennen gegeven dat dit het recht van het korps was, omdat ze geen formele binding hadden met PHC. De directeur geeft desgevraagd aan niet verder te hebben gevraagd. De reden hiervoor was dat PHC ook acquirerende activiteiten verrichtte binnen andere korpsen en geen risico's wilde lopen als gevolg van eventuele conflicten met het politiekorps Gelderland-Midden.

Er is ten aanzien van het afwijzen van PHC geen aanvullende (ten opzichte van de redenen die eerder zijn omschreven in dit rapport) correspondentie beschikbaar waaruit blijkt op welke gronden PHC is afgewezen.

5.6.2 Andere gegadigden

In november 1997 wordt in diverse overleggrema aangegeven dat het korps zich aan het oriënteren is op andere gegadigden voor het OHRA-pand. Dit komt onder andere aan bod in de vergaderingen van het informeel RGO van 5 november 1997 en 19 november 1997 en de eerder genoemde vergadering van het Regionaal College van 6 november 1997. Uit het verslag van de vergadering van het informeel RGO, 5 november 1997: *'Voor wat betreft de huisvesting valt de keuze op een 'sale & lease back' constructie. De mogelijkheid bestaat om met meerdere consortiums in onderhandeling te treden. Het Regionaal College zal met de constructie akkoord moeten gaan. De heer Bakker geeft aan dat bedoelde constructie binnen de non-profitsector (risicoloze klanten) reeds een gangbare oplossing is.'*

Uit het verslag van de vergadering van het informeel RGO, 19 november 1997: *'Agendapunt Mededelingen: Het Regionaal College steunt de gekozen aanpak volgens de sale & lease back-constructie. Men is met een consortium in gesprek, waarbij het zaak is niet te veel haast te hebben. Nu meerdere regio's deel gaan nemen en er meerdere bidders in de markt zijn wordt de onderhandelingspositie sterker.'*

Op 12 december 1997 geeft de Westmead Business Group aan in een fax aan Engelsing Makelaar geïnteresseerd te zijn in het OHRA-pand.⁵⁶

⁵⁶ Op 12 februari 1998 laat Westmead Business Group weten af te zien van de aankoop van het OHRA-pand. Dit afhaken heeft geresulteerd in een procedure tot nakoming tegen Westmead Business Group hetgeen uiteindelijk geen resultaat heeft opgeleverd.

Op 17 december 1997 wordt in het informeel RGO vermeld dat er *momenteel vijf kandidaten zijn, die willen onderhandelen over de sale en lease back-constructie.*

Ook de RVG doet in december 1997 een bod. Dit is af te leiden uit een memo van de korpschef aan de stuurgroep van 28 januari 1998 waarin wordt verwezen naar een bieding van RVG op 19 december 1997.

Op 16 januari 1998 is een aangepast bod van de RVG binnen gekomen. De RVG biedt f 57 miljoen voor alle (15, inclusief OHRA-pand) panden. Het gaat hier om de panden te:

- Zevenaar, Arnhem Beekstraat, Velp, Ede
- Doorwerth, Wageningen, Barneveld
- Elst, Doesburg, Dieren, Didam, Nijkerk, Lunteren, Bennekom

en het OHRA-pand.

Voor het OHRA-pand specifiek wordt f 19 miljoen geboden. In dit bod is, onder voorbehoud, een maximaal investeringsvolume voor het vernieuwen van politiepanden van f 40 miljoen inbegrepen.

Op 23 januari 1998 wordt in een fax van Van den Bosch en Van den Broek Advocaten aangegeven dat een verkoop aan de RVG problemen kan oproepen in verband met het aanbestedingsrecht.

Op 27 januari 1998 is een aangepast bod door de RVG uitgebracht. Hierin wordt f 31,6 miljoen geboden voor de panden aan de Beekstraat, Velp, Doorwerth en Dieren. Voor het OHRA-pand wordt f 18 miljoen geboden. Daarnaast geeft de RVG aan een investeringsvolume van f 17,687 miljoen ter beschikking te stellen aan renovatie. In deze bieding zijn minder panden opgenomen dan in de bieding van 16 januari 1998. De totale koopsom voor deze bieding is f 49.6 miljoen.

In deze bieding zijn de huurprijzen/--tijd/aantal m² als volgt:

- *Beekstraat, f 230,- per m² BVO, 25 jaar, 13.500 m².*
- *Velp, f 230,- per m² BVO, 25 jaar, 2.500 m².*
- *Doorwerth, f 230,- per m² BVO, 10 jaar, 2.800 m².*
- *Broerenstraat, f 220,- per m² BVO, 10 jaar, 2.800 m² (dit pand wordt niet gekocht, maar gerenoveerd).*
- *Dieren, f 230,- per m² BVO, 25 jaar, 450 m².*
- *Arnhem-Zuid, f 230,- per m² BVO, 800 m² (geen verkoop, maar realisatie nieuwbouw).*

Indien bestaande panden zijn overgedragen bedraagt de huurprijs f 150,- per m² BVO zolang de panden niet zijn gerenoveerd.

Er wordt in de bieding van 27 januari 1998 niet gesproken over opleveringstermijnen.

Op 12 februari 1998 heeft de RVG een nieuw bod uitgebracht. De koopsom voor de vier panden bedraagt f 23 miljoen, de koopsom voor het OHRA-pand bedraagt f 18 miljoen.

Het investeringsvolume ten aanzien van renovatie bedraagt f 17,687 miljoen. De totale koopsom bedraagt in deze bieding f 41 miljoen. Dit is lager dan bij de bieding van 27 januari 1998. Dit wordt in de bieding verklaard door het wegvallen van 1.600 m² bij het pand Doorwerth.

In deze bieding zijn de huurprijzen/-tijd/aantal m² als volgt: Onderstreepte cijfers zijn afwijkend van de vorige bieding.

- *Beekstraat, f 230,- per m² BVO, 25 jaar, 13.500 m².*
- *Velp, f 230,- per m² BVO, 25 jaar, 2.500 m².*
- *Doorwerth, f 230,- per m² BVO, 15 jaar, 1.200 m².*
- *Broerenstraat, f 230,- per m² BVO, 15 jaar, 2.800 m² (dit pand wordt niet verkocht, maar gerenoveerd).*
- *Dieren, f 230,- per m² BVO, 25 jaar, 450 m².*
- *Arnhem-Zuid, f 230,- per m² BVO, 800 m² (geen verkoop, maar realisatie nieuwbouw).*

Indien de panden te Beekstraat, Velp, Doorwerth en Dieren notarieel zijn overgedragen, bedraagt de huurprijs f 150,- per m² BVO zolang de panden nog niet zijn gerenoveerd respectievelijk vervangen.

In de bieding van 12 februari 1998 wordt gegarandeerd dat het gerenoveerde pand aan de Broerenstraat opgeleverd zal worden per 26 juni 1998.

Op 23 februari 1998 is er een nieuwe bieding van de RVG ontvangen. De koopsom voor de vier panden bedraagt hier f 27 miljoen, de koopsom voor het OHRA-pand bedraagt f 15,5 miljoen. Het investeringsvolume ten aanzien van renovatie bedraagt ongeveer f 17 miljoen. Het bod komt hiermee op f 42 miljoen, f 1,5 miljoen hoger uit dan de bieding van 12 februari 1998.

In deze bieding zijn de huurprijzen/-tijd /aantal m² als volgt: Onderstreepte cijfers zijn afwijkend van de vorige bieding.

- *Beekstraat, f 230,- per m² BVO, 25 jaar, 13.500 m².*
- *Velp, f 230,- per m² BVO, 25 jaar, 2.500 m².*
- *Doorwerth, f 230,- per m² BVO, 25 jaar, 1.200 m².*
- *Broerenstraat, f 230,- per m² BVO, 15 jaar, 2.800 m² (dit pand wordt niet verkocht, maar gerenoveerd)*
- *Dieren, f 230,- per m² BVO, 25 jaar, 450 m².*
- *Arnhem-Zuid, f 230,- per m² BVO, 800 m² (geen verkoop, maar realisatie nieuwbouw).*

De totale huurprijs komt uit op f 4.887.500,- per jaar.

Indien de panden te Beekstraat, Velp, Doorwerth en Dieren notarieel zijn overgedragen, bedraagt de huurprijs f 150,- per m² BVO zolang de panden nog niet zijn gerenoveerd respectievelijk vervangen.

In de bieding van de RVG van 23 februari 1998 wordt gegarandeerd dat het gerenoveerde pand aan de Broerenstraat opgeleverd zal worden per 26 juni 1998.

In de bieding van de RVG van 12 februari 1998 wordt het volgende vermeld: *Het investeringsvolume op basis van ABT-gegevens betreffende de Beekstraat werd door ons gecontroleerd. U stelt dat dit project aanbestedingsgereed is. Echter, zowel de beoogde renovatie van de Beekstraat alsmede die van Doorwerth en Velp voldoen niet aan de RGD norm 2. Aanpassing tot norm 2 achten wij noodzakelijk teneinde eerder genoemde rendementen te behalen. Wij stellen u dan ook voor de hiervoor benodigde extra investeringen op annuïteitenbasis over een periode van tien jaar met u te verrekenen.* Deze passage komt niet meer terug in de bieding van 23 februari 1998.

In het management overleg van 3 maart 1998 wordt er verslag gedaan van de onderhandelingen met de RVG: *Er wordt gewerkt aan een principeakkoord over de sale- en lease back-constructie met de Rozendaalse Vastgoedgroep. Dit betekent dat er een structureel voordeel ontstaat van f 2 miljoen. Deze opbrengsten dienen niet direct te worden ingezet voor infrastructurele maatregelen en innovatie maar ook gereserveerd te worden voor infrastructurele maatregelen en innovatie. Een gevolg van de sluiten deal is dat in de periode van 26 juni tot 1 juli 1998 de verhuizing plaatsvindt van de bewoners van Rijnpoort naar de Broerestraat.*

Op 3 maart 1998 wordt de stand van zaken rondom de SLB in een brief van de korpsbeheerder aan het Regionaal College toegelicht. Hierin komen onder andere de volgende passages naar voren:

Het Financieel Plan 1997-2000 rust op twee belangrijke pijlers, te weten sanering van de personele uitgaven en afstoten van het overtollige aantal m² huisvesting.[...] Het thans voorliggende voorstel voor een SLB-constructie beoogt nog dit jaar -twee jaar eerder dan voorzien- de sanering op het gebied van huisvesting af te ronden. Zoals uit de bijgevoegde berekeningen blijkt, wordt -afhankelijk van enkele variabelen (o.a. de renteontwikkeling)- een structureel voordeel geboekt. Op basis van de thans voorliggende conceptovereenkomst worden drie balansen gepresenteerd. De vastgestelde balans conform de jaarrekening 1996, de nieuwe balans per 1 januari 1999 na verkoop van alle panden en tot slot de balans per 1 januari na verkoop van de panden en aflossing van alle langlopende schulden.

Het thans uitgebrachte bod van de RVG omvat een bieding op de panden in de gemeenten Arnhem, Rheden en Renkum tot een bedrag van f 42.500.000,- en een optie op de overige panden voor een bedrag van f 13.500.000,-. Een programma van naar schatting +/- f 18.000.000,- zal -geheel voor rekening en risico van de verhuurder- worden uitgevoerd om de terug te huren panden 'topfit' te verbeteren.

5.6.3 Raamovereenkomst met de RVG

Op 10 maart 1998 wordt een conceptraamovereenkomst tussen de RVG en het korps per fax verstuurd van advocatenkantoor Van den Bosch en Van den Broek aan de korpschef.

In dit concept is de vermelde verkoopprijs van het OHRA-pand f 15,5 miljoen. De vermelde verkoopprijs voor de andere vier politiepanden is f 27 miljoen. Op 18 maart 1998 wordt de raamovereenkomst door Van den Bosch en Van den Broek, ondertekend door de korpsbeheerder, verstuurd aan de korpschef. Er worden in de raamovereenkomst geen bedragen genoemd bij de investeringen met betrekking tot het politiefit maken van gebouwen.

In de raamovereenkomst van 18 maart 1998 staat ondermeer het volgende opgenomen:

Indien en voor zover de juridische overdracht van het OHRA-pand plaatsvindt na 1 mei 1998 is de RVG aan de RPGM met ingang van 1 mei 1998 tot de dag der juridische overdracht een rentevergoeding verschuldigd van 7¼% per jaar, te berekenen over f 15.500.000,-. Daarnaast is de RVG alsdan aan de RPGM een exploitatievergoeding verschuldigd van f 500,- per dag, voor iedere dag dat de levering van het OHRA-pand wordt geëffectueerd na 1 mei 1998. [...] Alle kosten van de overdracht, waaronder de overdrachtsbelasting en het kadastrale recht, zijn voor rekening van de RVG.[...] 1.7 Partijen zijn overeengekomen dat er geen waarborgsom/bankgarantie dient te worden gestort/gedeponneerd.[...] In de separaat op te stellen huurovereenkomsten zal een bepaling worden opgenomen op grond waarvan de RPGM het recht wordt toegekend om na afloop van een huurperiode van 10 jaren huurprijsherziening aan de hand van de marktwaarde te vorderen.

Inzake verbouwing /renovatie: II.1.6 Het politiebureau aan de Beekstraat te Arnhem zal door en voor rekening van de RVG worden verbouwd conform een tweetal door het ABT te Velp opgestelde bestekken met betrekking tot respectievelijk de uitbreiding van de cellengang en verbouw van de sportzaal. Deze bestekken zijn de RVG bekend en worden door haar aanvaard.

Het politiebureau aan de Beekstraat te Arnhem, alsmede het politiebureau te Velp zullen door en voor rekening van de RVG worden gerenoveerd zodanig dat een opleveringsstaat gelijk aan niveau 2 zoals wordt gehanteerd door de Rijksgebouwendienst wordt gehaald. Ter omschrijving van niveau 2 wordt verwezen naar een brief van ABT d.d. 10 maart 1998. Oplevering van beide politiebureaus zal plaatsvinden uiterlijk op 1 juli 2000. [...] De RVG verbeurt ten behoeve van de RPGM een direct opeisbare boeten van f 5.000,- per dag voor iedere (kalender)dag dat de overeengekomen opleverdatum wordt overschreden. II.1.7. De RVG verplicht zich in het kader van de onderhavige overeenkomst om het politiebureau te Doorwerth te renoveren en aan de RPGM op te leveren op (opleverings)niveau 2 van de Rijksgebouwendienst [...] en wel uiterlijk op 1 juli 2000.[...] De RVG verbeurt ten behoeve van de RPGM een direct opeisbare boeten van f 5.000,- per dag voor iedere (kalender)dag dat de overeengekomen opleverdatum wordt overschreden.

II.1.8. De RVG heeft aan de RPGM meegedeeld dat het gelet op de ongunstige bruto-/netto vloeroppervlakte verhouding van het politiebureau te Doorwerth overweging verdient om voor dit politiebureau geen renovatie door te voeren, maar te kiezen voor nieuwbouw. Partijen zullen hieromtrent, in samenspraak met de gemeente Renkum, nader met elkaar in overleg treden. Indien geen overeenstemming bereikt wordt, blijft de hiervoor in artikel II.1.7. geformuleerde verplichting van de RVG tot renovatie en tijdige oplevering [...] onverkort in stand.

II.1.9. Voor wat betreft het politiebureau te Dieren zal geen renovatie plaatsvinden, maar zal, in nader overleg, tussen partijen 450 m² BVO nieuwbouw worden gerealiseerd.

[...] II.2. Inzake Broerenstraat. De huurovereenkomst bedraagt 10 jaar, ingaande uiterlijk 1 juli 1998. De RPGM heeft een optierecht op verlenging van de huurovereenkomst voor een periode van tweemaal 5 jaar. [...] De RVG verbindt zich om alles te doen wat in haar vermogen ligt om de huurovereenkomst met de huidige huurder van (een klein deel van) het pand te beëindigen. [...]

De RVG is bekend met het feit dat de RPGM haar huidige kantooraccommodatie in het kantorencomplex Rijnpoort te Arnhem met ingang van 1 juli 1998 dient te ontruimen. De RVG garandeert aan de RPGM oplevering van het Broerestraat te Arnhem uiterlijk per 26 juni 1998.

[...] III.3 Het is de RVG bekend dat de tot de regio Gelderland-Midden behorende gemeenten op grond van het bepaalde in artikel 1 lid 6 van de Invoeringswet bij de Politiewet 1993 een voorkeursrecht van koop (kunnen) hebben met betrekking tot de hiervoor genoemde politiebureaus. Indien een, daartoe gerechtigde, gemeente haar voorkeursrecht van koop daadwerkelijk uitoefent geldt de onderhavige koopovereenkomst voor het betreffende politiebureau als ontbonden.

Op 11 maart 1998 wordt in een fax van Van den Bosch en Van de Broek advocaten aan Loeff Claey's Verbeke vermeld dat *het de bedoeling is dat de betrokken partijen in opgemelde zaak nog deze week de raamovereenkomst (SLB) zullen ondertekenen. De heer De Vries van de Regiopolitie vroeg mij (de advocaat red.) in verband daarmee aan u te verzoeken om een concept-brief aan te leveren, te richten aan de geïnteresseerde marktpartijen die destijds 'op afstand zijn gehouden'.* Deze brief heeft als doel de andere partijen te informeren van de transactie van de politiepanden. Deze concept-brief wordt op 12 maart 1998 door Loeff Claey's Verbeke geretourneerd, met de mededeling dat LCV de voorkeur geniet van telefonische afwikkeling.

Op 23 april 1998 verstuurt de notaris de concept-akte inzake de verkoop van de politiepanden te Arnhem, Velp, Doorwerth en Dieren voor het bedrag van f 27 miljoen exclusief btw ter ondertekening. In de ondertekende raamovereenkomst wordt vermeld dat de akte van levering op 1 mei 1998 zal worden verleden. Dit lijdt uitzondering voor het OHRA-pand. *De akte van levering met betrekking tot het OHRA-pand zal worden verleden op een door de RVG te bepalen datum doch uiterlijk 31 december 1998.*

5.6.4 Ede apart verkocht

De commissie-Blanken schrijft dat de drie districten West-Veluwe Vallei, De Liemers en Over-Betuwe over meer dan 20.000 m² BVW beschikken. Niet elke m² blijkt te (kunnen) worden gebruikt door de politie. De commissie-Blanken omschrijft dat het *'opvallend is dat in Ede veel m² zijn geïnventariseerd die ongeschikt zijn voor de inrichting van kantoorruimte. Te denken valt vooral aan de aanwezige grote kelderruimtes, schietruimte, garages, werkplaatsen, stallingen et cetera.*

Uit een brief van de externe adviseur van AEF aan het college van B. en W. van de gemeente Ede de dato 3 februari 1998 blijkt dat de RPGM op aanraden van de gemeente Ede contact heeft opgenomen met de Ontwikkelingsmaatschappij Ede (OME) om onderhandeling te voeren aangaande een eventuele verwerving van het totale onroerend goed van het politiebureau aan de Breelaan te Ede.

Uit een eerder verslag blijkt de intentie van deze toenadering: *'er naar gestreefd moet worden om OME en PHC/Mabon gezamenlijk te laten optrekken in de ontwikkeling van het stuk rond het politiebureau.*

*Als er geen toenadering mogelijk zou blijken te zijn zal RPGM zich hard opstellen in de verkoop van stukken van haar grond aan OME en zich beraden hoe de financiële nadelen ervan op derden te verhalen zijn.*⁵⁷

Op 3 februari 1998 is er door de externe adviseur van AEF (de projectleider huisvesting) een fax richting de OME gestuurd, waaruit blijkt dat de OME geen mogelijkheid ziet om een bieding uit te brengen. Dit wordt op 3 februari 1998 tevens aan het college B. en W. van de gemeente Ede te kennen gegeven. Vanwege het afhaken van OME wordt vervolgens aan de gemeente gevraagd of zij binnen veertien dagen kan aangeven of zij gebruik wil maken van haar voorkeursrecht. Dit is tevens besproken in het overleg van de korpsleiding van 9 februari 1998.

Uit de genoemde fax aan OME van 3 februari 1998 blijkt het belang van deze aankoop. De verwerving van 300 m² is nodig voor de beoogde herontwikkeling van de omgeving van het politiebureau op het Van Dijkeplein. Dit kan mogelijk worden gemaakt bij een verwerving van het pand door de Gemeente Ede.

In het contract tussen korps en gemeente is beschreven dat de gemeente het politiepand koopt, dit laat renoveren door de OME en voornemens is het door te verkopen aan de OME. Het korps zal dan gaan huren van de OME.

De overeenkomst over deze verkoop wordt op 18 maart 1999 door beide betrokken partijen ondertekend. Het pand in Ede is tezamen met de panden in Lunteren en Bennekom, verkocht voor f 4,3 miljoen zo blijkt uit de koopovereenkomst bekrachtigd door mr. A.P.J. Blokland⁵⁸.

5.7 Informatievoorziening aan het Regionaal College

Het Regionaal College heeft op basis van de financiële toelichting zoals gepresenteerd bij de brief de dato 3 maart 1998 besloten tot het aangaan van de SLB-constructie.

De afdeling FEZ stuurt op 24 oktober 1998 een notitie aan de korpschef betreffende achtergrondinformatie begrotingswijziging 1998. In deze notitie geeft FEZ aan dat de bezuiniging, zoals deze is voorgesteld in de brief de dato 3 maart 1998 aan het Regionaal College f 2.984.000 bedraagt. In de begrotingswijziging wordt een voordeel van f 2.060.000 gepresenteerd. Het voordeel in 1998 is dus f 924.000 minder dan eerst aan het Regionaal College is voorgesteld, aldus deze notitie van FEZ⁵⁹.

⁵⁷ Besprekingsverslag van PHC en het korps d.d. 29 september 1997.

⁵⁸ Overeenkomst Politiekorps Gelderland-Midden en gemeente Ede, 18 maart 1999.

⁵⁹ Interne notitie van FEZ aan de korpschef, d.d. 24 augustus 1998.

De reden is, dat:

- 1. In de brief van 3 maart 1998 is ten onrechte uitgegaan van afschrijvingen op huisvesting ad f 3.170.000. Dit moet echter f 2.770.000 zijn. Het verschil wordt verklaard, doordat de afschrijvingen op het OHRA pand ad f 400.000 niet in de begroting 1998 zijn opgenomen. Eén van de uitgangspunten voor de begroting 1998 was immers de verkoop van het pand, uiterlijk 31 december 1997! Het is mij niet bekend, waarom in het voorstel die f 400.000 wel zijn opgenomen.*
- 2. Begroot voor het IBT in 1998 was f 884.000 voor rente, afschrijvingen en exploitatie. In het voorstel zijn de kosten van het IBT gehalveerd, wegens latere oplevering van het centrum. Dit geeft uiteraard een incidenteel voordeel in 1998, maar heeft niets te maken met de huisvestingssituatie. Dit voordeel had natuurlijk nooit meegenomen moeten worden in de brief van 3 maart 1998. In de begrotingswijziging is daarom het IBT dus niet meegenomen.*
- 3. Een aantal kosten, die ook onder huisvestingslasten vallen, zijn ten onrechte niet meegenomen in het voorstel aan het RC. Denk hierbij aan: kosten basis OT en huur opslagterreinen in beslag genomen voertuigen.*

In totaal dus een afwijking van:

<i>Afschrijving OHRA-pand</i>	<i>f</i>	<i>400.000</i>
<i>IBT</i>	<i>f</i>	<i>442.000</i>
<i>Exploitatie</i>	<i>f</i>	<i>82.000 (afgerond)</i>
<i>Totaal</i>	<i>f</i>	<i>924.000 minder voordeel.</i>

In een vergadering van het Regionaal college de dato 12 november 1998 vraagt mevrouw Van Rijnbach een nadere toelichting op de inzake huisvesting gemaakte winst⁶⁰. Tijdens het Regionaal College de dato 4 maart 1999 vraagt de heer Verlinden of de eindafrekening inzake huisvesting reeds beschikbaar is. De heer De Vries antwoordt dat de laatste onderhandelingen nagenoeg zijn afgerond, aansluitend kan de eindafrekening worden opgesteld⁶¹.

Tijdens de vergadering van het Regionaal College de dato 20 mei 1999 wordt de financiële situatie besproken aan de hand van de jaarrekening 1998 en de accountantsverklaring op de jaarrekening. Er wordt vermeld dat het rekeningresultaat gunstig is. De heer Blanken is van mening dat de situatie nu financieel in orde is. [...] De heer Bakker geeft aan dat het resultaat van f 31 miljoen voor ongeveer f 13 miljoen wordt behaald uit de normale bedrijfsvoering en voor ruim 10 miljoen uit de boekwinst op de verkoop van panden⁶².

De vergadering van het Regionaal College de dato 9 september 1999 behandelt het advies inzake de vermogenspositie van het korps. De heer Van Osch stelt dat gesuggereerd wordt dat de sale-and-lease-back-constructie een goed resultaat heeft opgeleverd. Hij vraagt naar het verschil tussen de huidige huurlasten en de lasten van eigen beheer. De heer Post geeft aan dat de Financiële Commissie hierover zal adviseren, zodra de eindafrekening beschikbaar is.

⁶⁰ Verslag vergadering Regionaal college, d.d.12 november 1998.

⁶¹ Verslag vergadering Regionaal College, d.d. 4 maart 1999.

⁶² Verslag vergadering Regionaal College, d.d. 20 mei 1999.

De heer Bakker voegt toe dat de gevolgen van de huisvestingsoperatie op 28 oktober duidelijk zijn. De voorzitter, de heer Blanken, stelt dat t.b.v. de huisvesting tijdelijk 2 miljoen wordt bijgevoegd⁶³.

Een medewerker van FEZ stuurt 18 augustus 1999 een notitie aan het hoofd FEZ inzake de huisvestingssituatie na de SLB. FEZ gaat daarbij uit van de raming van AEF in het Financieel Plan 1997-2000, welke als basis diende voor de brief de dato 3 maart 1998 van de korpsbeheerder aan het Regionaal College. Deze brief gaat in op de voorgenomen SLB-constructie. *Zoals uit de bijgevoegde berekeningen blijkt, wordt - afhankelijk van enkele variabelen (o.a. de renteontwikkeling) -- een structureel voordeel geboekt⁶⁴.* Op basis van de berekeningen wordt uitgegaan van een voordeel van f 3.597.000 in 2001. FEZ concludeert in deze notitie het volgende:

In het voorstel aan het Regionaal College wordt een voordeel gepresenteerd van f 3.597.000 structureel. Hierbij is een relatief korte periode van 4 jaar vooruitgekeken. Daarnaast zijn er soms onjuiste bedragen en/of aannames gehanteerd. Tot slot leidt voortschrijdend inzicht tot aanpassing, zoals het niet aflossen van de leningen i.v.m. de rentestand en de kosten van het politieklaar maken. [...] het gepresenteerde positieve saldo bedraagt f 3.597.000. Na verwerking van de correcties wijzigt dit in een negatief effect in 2001 f 2.865.000.

Op 22 oktober 1999 vindt er een overleg plaats tussen het hoofd van FEZ en AEF aangaande de notitie van FEZ over de huisvesting van augustus 1999. In die tijd is de notitie van FEZ ook door FEZ besproken met de plaatsvervangend korpschef. Op 20 oktober 1999 reageert AEF daartoe op hoofdlijnen schriftelijk op de notitie van FEZ. Uit de schriftelijke reactie blijkt dat AEF op een aantal punten een andere mening is toegedaan dan FEZ. AEF geeft aan: *De notitie van maart 1998 beoogde een 'was-wordt'-situatie aan te geven, waarbij alleen werd ingezoomd op de effecten van de huisvestingstransactie⁶⁵.*

Op 25 oktober 1999 verstuurt de toenmalige korpsbeheerder een brief aan de leden van het Regionaal College. Hierin staat vermeld dat op verzoek van de leden van het Regionaal College een tussenrapportage wordt gegeven ten aanzien van de stand van zaken van de saneringsoperatie op het gebied van huisvesting.

In de notitie wordt gerefereerd aan de uitgangspunten van het Financieel Plan 1997-2000. Aangegeven wordt dat er nadat de verkoop in zijn geheel is gerealiseerd een overzicht van de definitieve m² per onderdeel beschikbaar komt. Verder wordt aangegeven dat de investeringen voor de arbo en het achterstallig onderhoud voor de verhuurder zijn. *'Dit uitgangspunt wordt dientengevolge geheel gerealiseerd.'* Over de benutting van het verschil tussen de verkoopwaarde en de boekwaarde wordt vermeld: *Door de verkoop van de panden is sprake van omvangrijke liquide middelen. Het aflossen van leningen is nog niet geschied, omdat dit door de lage rentestand niet rendabel is. [...] Door de lage rentestand wordt het verwachte rendement van 6% niet gehaald.*

⁶³ Verslag vergadering Regionaal College, d.d. 9 september 1999.

⁶⁴ Brief van Korpsbeheerder aan Regionaal College over sale and lease back, d.d. 3 maart 1998.

⁶⁵ Reactie van AEF aan hoofd FEZ, d.d. 20 oktober 1999.

In de brief wordt ook gemeld dat *'een nieuwe ontwikkeling leidt tot hogere uitgaven voor de huisvesting. Gebleken is dat er f 175 per m² noodzakelijk is, om de panden "politieklaar" te maken. [...] Een regionale projectgroep beoordeelt deze huurderwensen. In totaal is hiervoor door u f 7,5 miljoen beschikbaar.*

Tijdens de vergadering van het Regionaal College van 28 oktober 1999 stelt de voorzitter voor om het agendapunt wat betrekking heeft op het onderwerp huisvesting *in handen van de Financiële Commissie te geven ter advisering van de korpsbeheerder. [...] De voorzitter stelt dat de balans ter vaststelling is bijgevoegd. Het resultaat van de huisvestingsoperatie wordt gecorrigeerd met het besluit 'vermogenspositie', met de kanttekening dat een bestedingsvoorstel wordt ontwikkeld ten aanzien van de resterende incidentele gelden. [...] Ten aanzien van het agendapunt huisvesting meldt de voorzitter tevens dat een bredere tussenrapportage gevraagd is in de Regionale Beheersdriehoek. Hij overweegt een derde in te schakelen en stelt voor de tussenrapportage in handen van de Financiële Commissie te geven. De heer De Vries voegt toe dat de tussenrapportage in overeenstemming met AEF tot stand is gekomen⁶⁶.*

Op 5 april 2000 komt de notitie 'Huisvesting Regiopolitie Gelderland-Midden. Stand van zaken en doorkijk' beschikbaar, opgesteld door AEF.

De volgende conclusies worden getrokken:

1. *Naar het zich laat aanzien wordt de doelstelling van 30.000 m² BVO momenteel op 23% na gehaald. Op (korte) termijn wordt na afhandeling van 4 locaties een overschrijding van 10% verwacht. [...]*
2. *De verwachte verkoopopbrengsten bedragen bijna f 75 mln., waarvan f 4,4 mln. nog te realiseren is. De boekwinst op de panden bedraagt 1,2 mln., de vrijval van de herwaarderingsreserve f 27,6 mln. Dit resulteert in een winst van 28,8 mln.*
3. *De ontwikkeling van de huurprijs past binnen de prognose, die bij de besluitvorming is voorgelegd. Met de beantwoording van de vraag of het ook gaat lukken om de totale kosten voor huisvesting (huur + overige kosten) binnen de f 350,- per m² te laten uitkomen moeten we wat voorzichtiger zijn. Dit laatste vergt enige toelichting. Omdat onder andere de renovatieprogramma's op dit moment nog niet zijn afgerond hebben de overige kosten zich nog niet voldoende kunnen uitkristalliseren. Naast structurele componenten op lange termijn is er op dit moment ook sprake van tijdelijke en incidentele kosten. Daar is ook financiële ruimte voor geschapen. Momenteel ontbreekt voldoende inzicht om met meer stelligheid te kunnen beweren, dat het gaat lukken om met de overige kosten uit te komen binnen het per m² BVO geraamde plafond van f 95,- (prijsspeil 1998) of f 101,- (prijsspeil 2000). Wij stellen voor om medio 2001 als de renovatie is afgerond een nader onderzoek te doen naar de ontwikkeling van de overige huiskosten. [...]*
4. *De indexering van de materiële component binnen de BVE-vergoeding blijft een punt van aandacht omdat daar op termijn de huur- en kostenstijging uit moet worden gefinancierd.*

⁶⁶ Verslag vergadering Regionaal College, d.d. 28 oktober 1999.

5. *Friciekosten tijdens verbouwing en gebruikersinvesteringen kunnen het oorspronkelijke verwachte voordeel uithollen. Zorgvuldige monitoring per pand en situatie is gewenst. [...].*
6. *De oorspronkelijke verwachte afkoop van het pakket leningen, dat aangegaan werd voor de politievorming tijdens de regiovorming (ING) en voor de aankoop van het OHRA-pand is niet gerealiseerd. Het Regionaal College heeft besloten tot maximaal vervroegde aflossing tot het moment van boetevrije beëindiging.*
7. *Een belangrijk gunstig effect van de SLB-operatie blijft achterwege namelijk het kunnen verlagen van de structurele dotatie van f 3.500,- per BVE voor groot onderhoud en renovatie. Een deel van deze extra middelen voor exploitatie moet de hogere huurprijs financieren.*

Met inachtneming van de genoemde punten opereert het korps globaal binnen de kaders van de notitie 'Financiële toelichting' van 3 maart 1998, welke ten grondslag heeft gelegen aan de besluitvorming over de SLB-operatie.

Deze notitie is doorgesproken met de accountant, Ernst Young. De accountant acht, zo wordt geschreven op 6 april 2000, de conclusies van AEF aanvaardbaar. Hierbij wordt opgemerkt dat er op dit moment geen totaaloverzicht beschikbaar is van het aantal m² welke door de Politie Gelderland-Midden in totaliteit worden gehuurd. Dit wordt onder meer veroorzaakt doordat op decentraal niveau huurcontracten worden afgesloten in het kader van de Gebiedsgebonden Functionarissen en de informatie niet op centraal niveau beschikbaar is. De accountant stelt dat de verwachte verkoopopbrengsten akkoord zijn en dat de conclusie met betrekking tot de prognose van de kosten voor huur acceptabel is.

Ten aanzien van deze notitie constateert de commissie dat de onder punt 2 genoemde winst niet gezien kan worden als winst in termen van een 'verlies- en winstrekening' ten aanzien van de SLB-operatie, maar dat er voornamelijk sprake is van een vrijval van liquide middelen. Hierover vermeldt⁶⁷ AEF 'In diverse stukken daarvoor en in verschillende gesprekken is de complexe materie van de inbreng van panden tegen boekwaarde en de (pas betrekkelijk kort voordien op basis van taxatie gevormde) Reserve Herwaardering uitgelegd aan de bestuurders. Toch bleek er regelmatig aanleiding te zijn voor verwarring. Hoewel minder juist, is de bovenstaande terminologie gekozen om die complexe discussies te voorkomen. De accountants [...] bleken er ook niet over te vallen om soortgelijke redenen. De gebruikte terminologie was op de besluitvorming ook niet van wezenlijke invloed omdat de bestuurders duidelijk was welke boekwinst werd behaald en tot welke geldstroom de verkoopprijs van het OHRA-pand zou leiden.'

Verdere documenten die een feitelijke onderbouwing kunnen geven van de opbrengst van de SLB zijn niet opgenomen in het archief van de commissie-Cornielje.

5.8 De SLB, het resultaat

Na een uitvoerig onderhandelingsproces met diverse partijen sluit het korps een overeenkomst met de Rozendaalse Vastgoedgroep (RVG).

⁶⁷ Brief van AEF aan Berenschot, 17 mei 2010.

In maart 1998 wordt een conceptovereenkomst⁶⁸ met de RVG opgesteld over de verkoop van het OHRA-pand (voor *f* 15,5 miljoen) en de verkoop (en terughuur) van de panden aan de Beekstraat in Arnhem en de panden in Velp, Doorwerth en Dieren voor *f* 27 miljoen. De aktes van de Beekstraat en de panden in Velp, Doorwerth en Dieren passeren op 1 mei 1998⁶⁹. De akte van het OHRA-pand passeert op 1 september van dat jaar bij de notaris (zo blijkt uit de Ontwerp Transportakte de dato 7 augustus 1998).

Eind 1998 worden ook de panden in Doesburg, Elst, Didam en Zevenaar verkocht aan de RVG (totaal *f* 4.210.000), van deze panden worden de panden in Elst, Didam en Zevenaar teruggehuurd⁷⁰.

Het pand in Ede is, tezamen met de panden in Lunteren en Bennekom, verkocht voor *f* 4,3 miljoen zo blijkt uit de koopovereenkomst bekrachtigd door mr. A.P.J. Blokland⁷¹.

Oorzaken daling bod RVG

Het onderhandelingsproces laat een daling zien van het totale bod van de RVG op de panden. Een analyse van de biedingen laat het volgende beeld zien:

Op 16 januari 1998 wordt een bod uitgebracht van *f* 57 miljoen voor in totaal vijftien politiepanden (inclusief het OHRA-pand). Het totaalbod van de RVG op 27 januari 1998 daalt naar *f* 49,6 miljoen. Dit bod behelst minder politiepanden (vijf, inclusief het OHRA-pand). Het bod van 27 januari 1998 bevat tevens de renovatie van één pand (Broerenstraat), opdat het korps dit pand kan gaan betrekken, en de nieuwbouw van 800 m² te Arnhem-Zuid.

Op 12 februari 1998 wordt een aangepast bod van de RVG ingediend. In dit bod wordt *f* 41 miljoen geboden voor dezelfde panden als in het bod van 27 januari 1998. Deze daling wordt in de bieding toegelicht en verklaard door het wegvallen van 1600 m² bij het politiepand in Doorwerth, waardoor de jaarlijkse huursom *f* 368.000,- lager uitvalt. In deze bieding wordt tevens de huurtijd van de panden te Doorwerth en aan de Broerenstraat met vijf jaar verlengd. Van het pand aan de Broerenstraat wordt tevens de huurprijs verhoogd.

Op 23 februari 1998 wordt de bieding verstuurd waarop de uiteindelijke raamovereenkomst tussen het korps en de RVG gebaseerd is. In deze bieding wordt de totale koopsom met *f* 1,5 miljoen verhoogd. Hierbij daalt de koopsom voor het OHRA-pand van *f* 18 miljoen naar *f* 15,5 miljoen, terwijl de bieding op de overige vier panden stijgt van *f* 23 miljoen naar *f* 27 miljoen. Verder komt in de bieding van 12 februari 1998 terug dat de RVG de (bouwkundige) aanpassingen tot 'norm 2' aan de panden te Doorwerth, Velp en aan de Beekstraat wil verhalen op het korps.

⁶⁸ Conceptovereenkomst Rozendaalse Vastgoedgroep en Politiekorps Gelderland-Midden, 10 maart 1998.

⁶⁹ Mr. R.P.K.J. van Gerven, notaris te Nijmegen. Transportakte.

⁷⁰ Fax van Van den Bosch en Van den Broek aan de Rozendaalse Vastgoedgroep d.d. 5 november 1998.

⁷¹ Overeenkomst Politiekorps Gelderland-Midden en gemeente Ede, 18 maart 1999.

Dit is komen te vervallen in de bieding van 23 februari 1998. Tevens is de huurtijd van het politiepand in Doorwerth in deze bieding verlengd met tien jaar.

Het investeringsvolume blijft in de biedingen van 27 januari 1998, 12 februari 1998 en 23 februari 1998 gelijk.

Op 10 maart 1998 wordt een conceptraamovereenkomst tussen de RVG en het korps per fax verstuurd van Van den Bosch en Van den Broek aan de korpschef. Op 18 maart 1998 wordt de raamovereenkomst door advocatenkantoor Van den Bosch en Van den Broek verstuurd aan de korpschef, reeds voorzien van een handtekening van de korpsbeheerder. In de ondertekende raamovereenkomst van 18 maart 1998 komen dezelfde verkoopbedragen terug als in de bieding van de RVG van 23 februari 1998. Er worden echter geen huurprijzen genoemd, aangezien deze in separate huurovereenkomsten worden opgenomen. Er worden tevens geen bedragen genoemd met betrekking tot de investeringen voor het politiefit maken van de gebouwen. Wat de huurprijzen betreft wordt overeengekomen dat in de huurovereenkomsten zal worden opgenomen dat de RPGM het recht heeft om na tien jaar de huurprijzen te herzien:

'In de separaat op te stellen huurovereenkomsten zal een bepaling worden opgenomen op grond waarvan de RPGM het recht wordt toegekend om na afloop van een huurperiode van 10 jaren huurprijsherziening aan de hand van de marktwaarde te vorderen.'

Verbouwing van de panden

Een deel van de panden werd verbouwd met het doel deze politiefit (of topfit) op te leveren. Van den Bosch en Van den Broek bestudeert de huurovereenkomsten. Hieruit blijkt dat er onduidelijkheid is over het opleveringsniveau⁷². Bij de uitvoering van de verbouwwerkzaamheden blijkt dat niet altijd duidelijk is welke partij welke kosten op zich dient te nemen⁷³. In een memo van de projectleider huisvesting aan de korpsleiding de dato 5 april 2000 blijkt dat aangegeven wordt *dat frictiekosten tijdens de verbouwing en gebruikersinvesteringen het oorspronkelijk verwachte voordeel uithollen*.

Tegelijkertijd is er sprake van mogelijke vernielingen ten tijde van de verbouwing (Beekstraat). De mogelijke vernielingen hebben ertoe geleid dat er een Rijksrecherche-onderzoek wordt uitgevoerd.

Naar aanleiding van dit onderzoek vraagt de hoofdofficier van justitie aan de korpsbeheerder⁷⁴ om in overweging te nemen om een onderzoek te doen naar het gevoerde en huidige huisvestingsbeleid en de bekabelingsinfrastructuur. Dit leidt ertoe dat in de Regionale Beheersdriehoek opdracht wordt gegeven tot vervolgonderzoek door TNO en brandweer met betrekking tot de bekabeling, brandveiligheid en gebruikersvergunningen en onderzoek naar de SLB-constructie/kwaliteit contracten inzake huisvesting.

⁷² Fax van Van den Bosch en Van den Broek aan het korps d.d. 3 maart 1998.

⁷³ Verslag projectgroep AVZ, 16 maart 1999.

⁷⁴ Brief van hoofdofficier van justitie aan korpsbeheerder, 18 januari 2002.

Het onderzoek naar de contracten wordt door bureau VICE uitgevoerd⁷⁵. Dit leidt er uiteindelijk toe dat de verhuurder bereid is een deel van de kosten op zich te nemen⁷⁶. Dit heeft ertoe geleid dat onduidelijk was of de huurprijs binnen de gestelde normen kan blijven (zie informatievoorziening aan het Regionaal College).

Het resultaat

In het dossier is geen eenduidige informatie aanwezig over het resultaat van de SLB. Naast de informatie die beschikbaar is van FEZ en AEF (zie informatievoorziening aan het Regionaal College) blijkt uit een memo van de projectleider huisvesting aan de korpsleiding⁷⁷ het volgende.

- *De oorspronkelijk verwachte afkoop van het pakket leningen, dat aangegaan werd voor de politiehuisvesting tijdens de regiovorming (ING) en voor de aankoop van het OHRA-pand, is niet gerealiseerd. Het Regionaal College heeft besloten tot maximale vervroegde aflossingen tot het moment van boetevrije beëindiging.*
- *Het verwachte rendement op belegging van de verkoopopbrengst van de panden van 6% wordt niet gehaald. [...]*
- *Een belangrijk gunstig effect van de SLB-operatie blijft het achterwege kunnen laten van de structurele dotatie van f 3.500,- per BVE voor groot onderhoud en renovatie. [...]*
- *Voorlopig kunnen enkele hoofdconclusies worden getrokken. Naar het zich laat aanzien zal in de eindsituatie de beoogde volumereductie tot op circa 10% na gehaald worden. Met inachtneming van dit iets grotere volume en de geschetste risico's onder 3, 4, 5 en 6 opereert het korps globaal binnen de kaders van de notitie 'Financiële toelichting' van 3 maart 1998, welke ten grondslag heeft gelegen aan de besluitvorming over de SLB-operatie.*

Over het niet behalen van het verwachte rendement op belegging van de verkoopopbrengst vermeldt⁷⁸ AEF dat *Aan het eind van de jaren 90 komen echter affaires naar voren met beleggingen van (semi-)overheidsinstanties. Die vormen de aanleiding tot aanscherping van de Wet FiLo en bijbehorende (beleggings)regels. In die context heeft het toenmalige hoofd FEZ gekozen voor een uiterst behoudende en risicomijdende strategie in combinatie met maximaal vervroegde aflossing van de dure lening. In de sfeer van de financiële problematiek waar het korps vandaan kwam, is het wellicht verklaarbaar om geen nieuwe 'avonturen' aan te gaan. Waarschijnlijk zou met een scherpe professionele benadering, ook met een bescheiden risicoprofiel, een beter resultaat zijn geboekt.*

⁷⁵ Brief korpschef aan Regionaal College, 12 maart 2002.

⁷⁶ Verslag Regionale Beheersdriehoek, 12 juni 2002.

⁷⁷ Memo van Van de Lustgraaf/Van Marum aan Bakker/De Vries d.d. 5 april 2000.

⁷⁸ Brief van AEF aan Berenschot, 17 mei 2010.

5.9 Doorverkoop panden

De NPB schetst dat het OHRA-pand voor f 15,5 miljoen aan⁷⁹ de RVG is verkocht. De RVG heeft het pand nog diezelfde dag aan Herbel Beleggingen B.V. doorverkocht voor een bedrag van f 18,5 miljoen. Het was naar mening van de NPB de taak van de commissie-Cornielje om hetzij te bevestigen hetzij te ontzenuwen dat de RVG van de aankoop heeft kunnen profiteren. De NPB vraagt zich dan ook af waarom Cornielje niet heeft onderzocht of in het onderhavige geval de hogere doorverkoop prijs verklaard kan worden. Verbazingwekkend is volgens de NPB ook dat hij niet heeft uitgezocht op basis van welke taxatie(s) het verkoopbedrag van f 15,5 miljoen tot stand is gekomen.

Deze vragen stelt de NPB ook ten aanzien van de politiepanden te Ede (Breelaan), Lunteren (Reeënlaan) en Bennekom (Bergakkerplein). De NPB stelt het volgende: 'Deze panden zijn in 1999 voor ruim f 4 miljoen verkocht aan de gemeente Ede. In september 2001 zijn die weer verkocht aan de OME voor een bedrag van dik f 15 miljoen.'

De commissie-Havermans kan de volgende gegevens presenteren in reactie op hetgeen de NPB stelt.

Het OHRA-pand is verkocht aan de RVG voor een bedrag van f 15,5 miljoen in maart 1998. De akte is gepasseerd in september 1998 en het pand is diezelfde dag doorverkocht aan Herbel Beleggingen voor een bedrag van f 18,5 miljoen.

De hogere verkoopprijs, zo blijkt uit de gesprekken die de commissie-Cornielje en de commissie-Havermans heeft gevoerd, kan mogelijk verklaard worden door het feit dat de RVG, dan wel de partij die kocht van de RVG, beschikte over een huurder voor het pand. Uit de documenten en gesprekken ten tijde van het onderzoek van de commissie-Cornielje is niet te herleiden wie of welke partij de huurder heeft gevonden of heeft voorgedragen. Indien een pand wordt verkocht met huurder (zoals de RVG heeft gedaan) is het meer waard dan verkoop zonder huurder (zoals het korps heeft gedaan). Een doorverkoop zonder huurder betekent namelijk dat er geen direct rendement (als gevolg van huurinkomsten) is voor de kopende partij. Als gevolg hiervan heeft het beschikken over een huurder, door de RVG of de kopende partij, voor één van deze partijen financiële winst opgeleverd.

Hierbij is het van belang te vermelden dat de verkoop door het korps en de daartoe strekkende overeenkomst tussen korps en de RVG in maart 1998 is opgesteld. De verkoop is bij de notaris gepasseerd in september 1998. In deze tussenliggende periode van een halfjaar is de hurende partij gevonden. Het korps was, naar mening van de plaatsvervangend korpschef, akkoord met het later passeren van de akte. *'De RVG wilde het pand meteen doorstoten. Door de akte op dezelfde dag te laten passeren, werd voorkomen dat de RVG twee keer overdrachtsbelasting moest betalen.'*

De commissie merkt in dit verband op dat voor het voorkomen van het tweemaal betalen van overdrachtsbelasting een termijn geldt van zes maanden.

⁷⁹ Conceptovereenkomst Rozendaalse Vastgoedgroep en korps, 10 maart 1998.

Taxaties

Het korps had het pand gekocht, medio 1996, voor een bedrag van *f* 17,75 miljoen. Dit OHRA-pand was in augustus 1995 getaxeerd op een waarde van *f* 18,675 miljoen (in verhuurde staat).

Het verkoopbedrag van *f* 15,5 miljoen is, voor zover de commissie bekend, niet bepaald op basis van een eenduidige taxatie, maar op basis van onderhandelingen, waarbij het korps door externe partijen, zoals AEF en een advocaat werd ondersteund. Hierbij was het naar mening van de plaatsvervangend korpschef van belang dat het korps zo dicht mogelijk bij de aanschafwaarde bleef. Dit was mogelijk door de panden als 'package deal' aan te bieden.

Op het vlak van de waardebepaling van dit pand is in de documenten aangetroffen:

- Een 'voorlopige en beknopte waardering' van 14 augustus 1995 opgesteld door Engelsing Bedrijfsmakelaars. In verhuurde staat en na aftrek van noodzakelijk onderhoud/renovatie en aftrek van de overdrachtsbelasting en notaris, kent het een pand een nettoverkoopwaarde van *f* 18.675.000.
- Een bijlage (niet bekend bij welk rapport) opgesteld door Vector Property Consultants op 13 november 1996 waarin beknopt wordt ingegaan op het OHRA-pand. Hierin staat vermeld:
 - Het pand dateert van 1979 en is sindsdien nauwelijks opgeknapt. Teneinde het pand 'up to date' te brengen in een concurrerende positie ten opzichte van vergelijkbare panden is een investering nodig van ten minste *f* 7.000.0000, exclusief btw.
 - Rekeninghoudend met vorenstaande feiten, de met renovatie en marktomstandigheden gemoeide renteverliezen en leegstandperiodes, achten wij een opbrengst van meer dan *f* 12.000.000 kosten koper niet haalbaar, terwijl zelfs bij dit prijsniveau het vinden en overtuigen van een koper geruime tijd kan nemen. Naar onze schatting zes tot twaalf maanden.

De commissie-Havermans wijst erop dat er de nodige kanttekeningen bij deze waardebepaling dienen te worden geplaatst. Het is namelijk niet duidelijk of deze bepaling is gebaseerd op een pand in verhuurde of niet-verhuurde staat. Gezien de hoogte van de waardering van Vector Property Consultants lijkt het voor de hand te liggen dat het een taxatie in onverhuurde staat betreft.

Wat het te realiseren bedrag voor de verkoop van het OHRA-pand betreft valt verder terug te vinden dat:

- AEF in een memo aan de stuurgroep huisvesting⁸⁰ beschrijft dat het OHRA-pand voor 31 december 1997 voor minimaal *f* 17,5 miljoen verkocht dient te worden
- In een notitie van de makelaar Engelsing van 8 juli 1997 het OHRA-pand wordt getaxeerd op *f* 19 miljoen.

⁸⁰ Memo aan stuurgroep huisvesting door AEF, juni 1997

- FGH aangeeft te beschikken over een taxatierapport van het pand van juli 1998. Het pand werd getaxeerd op f 17,8 miljoen. De opdrachtgever vermeldt FGH vanwege vertrouwelijkheid niet.

Voorts was volgens de gesprekspartners het volgende van invloed op de verkoopsom:

- Verkoop van een niet verhuurd pand (red: voor een belegger in vastgoed wordt de waarde van een pand bepaald door het directe rendement, dit wil zeggen het rendement als gevolg van huurinkomsten. Dit in tegenstelling tot de woningmarkt waar het indirecte rendement (als gevolg van woningwaardestijging) ook een rol speelt bij de taxatie van een pand.)⁸¹.
- Het korps ervoer een grote druk tot spoedige verkoop⁸².

Wat de verkoop van panden te Ede, Lunteren en Bennekom betreft, stelt de NPB de vraag waarom de verkoopbedragen en taxatiewaarden niet bekend zijn (betreffende de verkoop door het korps). Door het voormalig lid van de korpsleiding is aangegeven dat er wel degelijk taxaties beschikbaar waren. Bij de vorming van het regiokorps zijn alle panden getaxeerd.

Ten aanzien van de verkoop van deze panden aan de gemeente kan gesteld worden dat de politie op grond van de Invoeringswet Politiewet 1993 artikel 1.6 verplicht was een onroerende zaak eerst aan de gemeente Ede te koop aan te bieden tegen een redelijke prijs. In artikel 1.7 staat vermeld dat voor het bepalen van een redelijke prijs de boekwaarde geldt als uitgangspunt. De doorverkoop van dit pand door de gemeente aan de OME was reeds vastgelegd in het contract tussen korps en gemeente Ede. In het contract was opgenomen dat gemeente, dan wel OME als haar rechtsopvolger, zich verbond om het pand te renoveren, verbouwen en voor een deel nieuwbouw te plegen.

Feitelijk bedraagt de koopsom waarvoor de gemeente Ede de panden heeft verkocht aan OME f 5 miljoen (in tegenstelling tot de f 15,5 miljoen zoals door de NPB beweerd).⁸³

Hierbij geven twee gesprekspartners aan dat niet het pand in Ede, maar de locatie van waarde was. De locatie maakte deel uit van het centrum waar op dat moment sprake was van een centrumontwikkeling. Dit verklaart naar mening van de gesprekspartners ook de hogere prijs.

⁸¹ Voor de volledigheid merkt de commissie-Havermans hierbij op dat het korps voornemens was een deel van het pand terug te huren (dit is ook beschreven in het rapport van de commissie-Cornielje). In de lijn van voorgaande zou dit een waardevermeerderend effect moeten hebben. Het betrof hierbij een deel ter grootte van 800 m². In het licht van de totale oppervlakte van het pand (ruim 10.000 m²) is het effect van deze huur op de totale waarde van het pand beperkt.

⁸² Besprekingsverslag Politie Regio Gelderland-Midden d.d. 1 september 1997.

⁸³ Overeenkomst tussen de gemeente Ede en de Ontwikkelingsmaatschappij Ede bekrachtigd door mr. A.P.J. Blokland (ongedateerd).

5.10 Integriteitsonderzoek

In het standpunt van de NPB wordt tevens aangegeven dat een lopend onderzoek naar 'relevante subjecten' binnen de RVG door de Criminele Inlichtingen Eenheid (hierna CIE) in de politieregio Gelderland-Midden op last van leidinggevenden is gestaakt en dat alle gegevens zijn opgeruimd dan wel vernietigd'. Dit gerucht deed reeds tijdens het onderzoek van de commissie-Cornielje de ronde. Om deze reden is destijds navraag gepleegd bij de korpsleiding. Deze navraag leverde op dat er een onderzoek was uitgevoerd door de unit Financieel-Economische Recherche.

Er zou geen sprake zijn geweest van dit CIE-onderzoek.

Ten tijde van het onderzoek van de commissie-Havermans is door de NPB aangegeven dat er twee medewerkers zijn die in het onderzoek van de NPB hierover verklaringen hebben afgelegd. Omdat de commissie-Havermans geen gebruikmaakt van de onderbouwing van de NPB heeft, met het oog op het meenemen van alle mogelijke feiten, de commissie de NPB gevraagd deze twee medewerkers te vragen of zij de onderzoekers van de commissie-Havermans te woord willen staan. Eén van hen heeft hier bevestigend op gereageerd.⁸⁴ Deze medewerker heeft in het gesprek aangegeven dat zaken in nader perspectief kunnen worden geplaatst door tevens te spreken met de leidinggevende van deze medewerkers. Aan de korpschef is toestemming gevraagd om deze leidinggevende te spreken. Na verleende toestemming heeft dit gesprek plaatsgevonden. De bevindingen uit beide gesprekken zijn hierna weergegeven.

Indertijd is er inderdaad een onderzoek gestart naar aandeelhouders van de RVG. Hiertoe is mondeling opdracht gegeven door de direct leidinggevende van Bureau Onderzoek & Analyse, Misdaadanalyse. Voor beiden is niet duidelijk hoe de opdrachtverstrekking aan de leidinggevende is verlopen. De leidinggevende geeft aan dat in het algemeen dit soort verzoeken afkomstig zijn van de korpsleiding, maar hij kan niet bevestigen of dit ook bij dit onderzoek het geval was.

Gevraagd werd uit te zoeken of de namen van de aandeelhouders in verband konden worden gebracht met eventuele strafbare activiteiten. Het was gebruikelijk dat een opdracht werd gegeven zonder context. Er is een aantal maanden aan de opdracht gewerkt. Er is geen informatie gevonden waaruit blijkt dat er sprake was van strafbare activiteiten. Er is in het onderzoek wel gebleken van een netwerk van bedrijven en Limiteds (nationaal en internationaal) waar de RVG deel van uitmaakt. Het was voor de medewerkers van het korps ondoenlijk zicht te krijgen op de verschillende entiteiten. Dit heeft om deze reden geen navolging gekregen.

Het onderzoek is op last van dezelfde leidinggevende gestopt, zonder opgaaf van reden aan de uitvoerende medewerker. Dit was destijds volgens de respondenten een gebruikelijke manier van werken. De informatie is, volgens de medewerker, door de leidinggevende in beslag genomen. Het kwam in de praktijk niet voor dat informatie in beslag werd genomen. Desgevraagd geeft de leidinggevende aan dat hem niet bekend is of de informatie in beslag is genomen of is vernietigd. De reden van stopzetten van het onderzoek is bij de leidinggevende niet bekend.

⁸⁴ Later bleek dat er slechts één medewerker een verklaring over dit onderwerp had afgelegd.

Op vragen van de medewerker over de reden van het afbreken van het onderzoek werd afwijzend gereageerd.

De toenmalig korpschef geeft in een brief aan Berenschot⁸⁵ aan dat opdracht gegeven is aan het toenmalig hoofd van de unit Financieel-Economische recherche een onderzoek te doen naar de RVG en alle vier participanten daarin. Het is de toenmalige korpschef niet bekend of in het kader hiervan door dit hoofd Financieel-Economische Recherche een opdracht is verstrekt aan het Bureau Onderzoek & Analyse, Misdaadanalyse.

Het integriteitsonderzoek dat is uitgevoerd door de unit Financieel-Economische Recherche leidde tot een netwerk aan bedrijven en bv's maar had, zo geeft de toenmalig korpschef aan, als resultaat dat noch tegen de RVG, noch tegen haar participanten (strafrechtelijke) bedenkingen waren aan te voeren.

De toenmalig korpschef geeft aan geen toegang gehad te hebben tot het CID-register.

De voormalige korpschef heeft vorig jaar (2009 red.) contact gezocht met de leidinggevende en met de toenmalig interim-chef CID om te vragen wat de bemoeienis van de korpsleiding bij het onderzoek was en of de leidinggevende opdracht heeft gegeven tot vernietiging. De leidinggevende heeft verklaard dat het onderzoek niet door hem is vernietigd (of dat hij opdracht daartoe heeft gegeven). De reden dat de toenmalig korpschef hier in 2009 naar heeft gevraagd is dat hij het als zeer ernstige aantijging van de integriteit van de politie ziet *dat de indruk bestaat dat de korpsleiding een CID-onderzoek zou verdonkeremanen in het belang van een commerciële deal*. De toenmalig korpschef geeft voorts aan dat de beweringen die worden gedaan slecht zijn onderbouwd.

5.11 Opvolgen aanbevelingen Rijksrecherche-onderzoek

In 2001 heeft de Rijksrecherche een onderzoek verricht naar aanleiding van vernielingen die zouden hebben plaatsgevonden tijdens de renovatie van het pand aan de Beekstraat. Het onderzoek heeft zich gericht op hiervoor genoemde punten, alsmede de korpsleiding gehanteerde SLB-constructie en het dienaangaande gevoerde huisvestingsbeleid. Uit het onderzoek zijn geen strafbare feiten gebleken.

De aanbevelingen uit dit onderzoek zijn:

- *Een accountantsonderzoek wordt ingesteld. Dit onderzoek dient gericht te zijn op alle facetten van het huisvestingsbeleid en de sale-and-lease-backconstructie, inclusief de participatie van het Facilitair Bedrijf en FEZ daarin. (Wellicht ten overvloede wordt opgemerkt dat dit onderzoek niet dient te worden verricht door een accountant die op welke wijze dan ook enige betrokkenheid heeft gehad bij het huisvestingsbeleid en de sale-and-lease-backconstructie.)*

⁸⁵ Brief van de voormalig korpschef aan Berenschot d.d. 11 mei 2010.

- *Een onderzoek wordt geëntameerd door ter zake kundige en objectieve technici naar de technische zaken, zoals de bekabelingsinfrastructuur en luchtverversingssystemen in de bureaus van politie te Arnhem, Doorwerth, Velp en Zevenaar. TNO lijkt ons hiervoor de meest aangewezen objectieve instantie.*

Het Rijksrechercheonderzoek is op 23 januari 2002 besproken in de Regionale Beheersdriehoek⁸⁶. In dit overleg wordt besloten drie vervolgonderzoeken uit te voeren; één onderzoek naar de bekabeling, één naar de brandveiligheid en gebruiksvergunningen (door TNO en/of brandweer) en één onderzoek naar de *sale-and-lease-back* constructie/kwaliteit van de contracten.

Over het uitvoeren van deze onderzoeken schrijft de commissie-Cornielje voorts:

Van deze drie onderzoeken is er één daadwerkelijk uitgevoerd. Het betreft hier het onderzoek naar de bekabeling. Dit onderzoek is weliswaar niet uitgevoerd naar aanleiding van het Rijksrecherche-onderzoek (het onderzoek was immers al eerder gestart), maar past wel binnen de aanbevelingen van dit Rijksrecherche-onderzoek. De overige twee aanbevelingen voor het uitvoeren van vervolgonderzoeken zijn op andere wijze (aanvraag gebruiksvergunning) of slechts ten dele (kwaliteit van contracten als onderdeel van de sale-and-lease-back constructie) opgevolgd. De conclusie uit het rapport-Tragter dat de aanbevelingen tot vervolgonderzoek uit het Rijksrecherche-onderzoek niet zijn uitgevoerd, kan deels worden onderschreven; twee van de aangekondigde drie vervolgonderzoeken zijn uitgevoerd, zij het deels op een andere wijze dan opgenomen in de aanbevelingen.

In aanvulling vermeldt het korps dat⁸⁷ *'Er heeft geen evaluatie van de SLB plaatsgevonden teneinde te bepalen wat de SLB heeft opgeleverd dan wel gekost. De reden hiervoor is dat de contracten een dusdanig lange looptijd kenden en geen aanpassingsmogelijkheden kenden waardoor een evaluatie weinig toegevoegde waarde zou kennen. Het feit dat de contracten geen aanpassingsmogelijkheden kenden en voor een lange tijd (25 jaar) vaststonden was gebleken uit een evaluatie van de contracten door bureau VICE (in 2002). In aanvulling hierop kan worden vermeld dat er ten tijde van het nieuwe huisvestingsbeleid (in 2007) is onderzocht wat de financiële gevolgen zouden zijn van het kopen van de panden aan de Beekstraat in Arnhem en het pand te Ede. Hieruit bleek dat dit forse (ongunstige) financiële gevolgen voor het korps zou hebben'.*

De NPB stelt dat de commissie-Cornielje hieraan geen conclusies verbindt. Over het niet uitvoeren casu quo anders uitvoeren van de aanbevelingen van het Rijksrecherche-onderzoek is in het rapport van de commissie-Cornielje opgenomen:

De voortgangscontrole door de Regionale Beheerdriehoek en het Regionaal College op de daadwerkelijke uitvoering van de vervolgonderzoeken naar aanleiding van het Rijksrecherche-onderzoek is derhalve onvoldoende geweest (zowel opgenomen in de samenvatting als op pagina 25 en 132 van 'Feitelijkheden').

⁸⁶ Gewijzigd verslag van de extra vergadering van de Regionale Beheersdriehoek op 23 januari 2002.

⁸⁷ E-mail van korps aan onderzoekers Berenschot, 2 juni 2010.

5.12 Conclusie commissie-Havermans

- In 1996 was sprake van een als ongunstig te kwalificeren financiële situatie. Deze financiële situatie was bekend voor de aankoop van het OHRA-pand en is besproken in het Regionaal College, de Regionale Beheersdriehoek en de Stuurgroep.

In 1996 is ondanks deze financiële situatie het OHRA-pand aangekocht. Bekend was dat dit negatieve gevolgen had voor de financiële situatie en het aantal beschikbare m².

Er is geen eenduidig beeld op te tekenen over de, voor de aankoop van het OHRA-pand, gepercipieerde ernst van de financiële situatie en de mate waarin er sprake was van een financiële *crisis*situatie. Desondanks concludeert de commissie dat de korpsleiding en korpsbeheerder bewust, ten tijde van een toen reeds bekende financieel ongunstige situatie, een financieel risico hebben genomen door het OHRA-pand aan te kopen. De commissie concludeert voorts dat zij in hun afwegingen die hebben geleid tot de aankoop het financiële belang van het korps zwaarder hadden moeten laten wegen.

- De keuze voor de SLB komt voort uit een saneringsplan waarin, ten aanzien van huisvesting het volgende centraal stond: het afstoten van overtollige m², het voorkomen van investeringen die gepleegd moesten worden in verband met achterstallig onderhoud en het optimaal benutten van het verschil tussen de verkoopwaarde en boekwaarde. Op grond van het hieruit voortvloeiende advies van de commissie-Blanken wordt besloten het OHRA-pand af te stoten. Het korps heeft meerdere manieren besproken om de doelstellingen uit het saneringsplan te realiseren. Het bleek uiteindelijk effectiever een oplossing te zoeken voor het geheel van panden, inclusief het OHRA-pand, dan alle panden apart te beschouwen. Dit heeft geleid tot de keuze voor de SLB.

De commissie acht het weliswaar mogelijk dat er naast een SLB andere mogelijkheden zijn geweest om het korps financieel te saneren, maar acht de gang van zaken en argumentatie die heeft geleid tot de keuze voor SLB navolgbaar en plausibel. Tegelijkertijd constateert de commissie dat de korpsleiding onvoldoende inzicht had, en dat dit door haar externe adviseurs onvoldoende is geboden, in de financiële consequenties op langere termijn (zoals die heden ten dage blijken⁸⁸) die volgden uit de keuze voor een SLB.

Dit effect wordt versterkt door de contracten die ruimte lieten voor de kopende partij om de kosten voor noodzakelijke voorzieningen vrijwel uitsluitend bij het korps te laten neerslaan.

- Voor de uitvoering van de SLB worden in eerste instantie onderhandelingen gevoerd met PHC. De commissie concludeert dat alle partijen in beginsel welwillend stonden ten opzichte van deze beoogde samenwerking. Bepalende factor voor de daadwerkelijke samenwerking was de afname van het OHRA-pand. Op dit punt bood de bieding van PHC onvoldoende zekerheid voor het korps. Ook de bieding die PHC tijdens het onderzoek van de commissie-Havermans overlegt, biedt geen uitsluitel.

⁸⁸ Het korps geeft aan dat uit huidige berekeningen van BZK blijkt dat een doorgaande exploitatie van de panden door het korps financieel gunstiger zou zijn geweest dan verkoop en terughuren (bron: korps).

Deze bieding wordt niet herkend door betrokkenen waaronder de in de bieding omschreven afnemende partij. De authenticiteit van deze bieding is hiermee voor de commissie onvoldoende vast komen te staan.

In dit kader blijkt ook dat de benodigde en gewenste intentieverklaring (ondertekend door alle bij het consortium betrokken partijen) nooit tot stand is gekomen. Hierbij blijkt dat het proces tussen beide partijen stroef verliep en dat andere geïnteresseerden zich bij het korps meldden. Dit tezamen heeft er volgens de commissie toe geleid dat PHC is afgewezen.

De commissie merkt bij deze conclusie op dat de formele documentatie over het verloop van het onderhandelingstraject onvoldoende is geborgd waardoor de feitelijke gang van zaken op onderdelen beperkt navolgbaar is. Zij acht dit in het licht van de omvang van het project niet passend.

- Het korps sluit uiteindelijk in maart 1998 een raamovereenkomst met de RVG voor het overgrote deel van het vastgoed. Voorafgaand aan deze raamovereenkomst is er sprake van een aantal verschillende biedingen, waarin het aantal panden, m², huurprijzen en termijnen variëren. De commissie stelt vast dat deze variabelen het verschil in de koopsom niet geheel kunnen verklaren. De commissie ziet dat het OHRA-pand uiteindelijk met f 3 miljoen winst is doorverkocht, de reden hiervoor is, zo zegt men, gelegen in het feit dat de RVG of de kopende partij over een huurder beschikte. Voor een deel van de resterende panden wordt een huurovereenkomst gesloten. De commissie constateert dat er onduidelijkheid bestaat over de financiële verantwoordelijkheid voor de investeringen in de panden. Dit leidt tot investeringen van het korps, hetgeen niet voldoet aan de uitgangspunten van de SLB.

De commissie concludeert dat het korps haar belangen in onvoldoende mate tot uiting heeft laten komen in de totstandkoming van de contracten. De hieruit vloeiende onduidelijkheid in contracten heeft voor het korps financieel ongunstige gevolgen gehad. De commissie concludeert dat contracten die 'ruimte laten' niet passen bij een doelmatige besteding van publieke middelen. Over het geheel genomen concludeert de commissie dat de korpsleiding en korpsbeheerder, ter zake van het vastgoed, onprofessioneel hebben gehandeld.

- In het algemeen kan worden gesteld dat niet voldaan is aan alle uitgangspunten die aan de SLB ten grondslag hebben gelegen. Ten aanzien van de verwachte opbrengst van de SLB kan voorts geconcludeerd worden dat er ten dele sprake is van een onduidelijke situatie. De afdeling FEZ constateert dat er sprake is van een negatief effect, AEF constateert dat er sprake is van positief effect. De notitie van FEZ is toegestuurd aan de projectleider huisvesting en besproken met de plaatsvervangend korpschef. De notitie van AEF is, met goedkeuring van Ernst & Young, toegestuurd aan het Regionaal College. De commissie-Havermans concludeert dat de korpsleiding een notitie van AEF heeft laten prevaleren boven een notitie van FEZ. Beiden notities betroffen een evaluatie van de SLB, waarin AEF een initiërende, begeleidende en leidinggevende rol heeft gespeeld. De hoofdlijn van deze notitie is dat het korps globaal opereert binnen de kaders van de notitie die ten grondslag heeft gelegen aan de besluitvorming over de SLB.

De commissie concludeert dat de in deze notitie genoemde 'winst' destijds nuancering had behoeft, daar het feitelijk gaat om een vrijval van liquide middelen. Met deze nuancering zou het Regionaal College destijds exacter geïnformeerd zijn. Tevens concludeert de commissie dat eventuele verwarring over interpretatie van een juiste term niet mag leiden tot een makkelijker te begrijpen maar daardoor minder juiste term.

De commissie concludeert dat de vastlegging van het resultaat van de SLB ontoereikend is. Er is geen eenduidig overzicht van het resultaat. Tevens is er geen evaluatie van de gehele SLB uitgevoerd. Een dergelijke evaluatie had gezien omvang en looptijd van het project naar oordeel van de commissie toentertijd wel moeten plaatsvinden.

- De commissie constateert dat er in het rapport van de commissie-Cornielje vermeld staat dat er geen sprake is geweest van een actief verzoeken om informatie over SLB door leden van het Regionaal College in voorkomende gevallen. De commissie-Havermans kan dit op grond van de bevindingen nuanceren.

De leden van het Regionaal College hebben tijdens diverse vergaderingen in de periode eind 1998 tot eind 1999 geïnformeerd naar de stand van zaken ten aanzien van de afronding van de SLB.

- De commissie concludeert dat er sprake is geweest van een CIE-onderzoek (destijds CID-onderzoek geheten). Er zijn geen strafbare feiten uit het onderzoek gebleken.

6. Overige punten

6.1 Arnhemse connectie

Over de 'Arnhemse connectie' vermeldt het standpunt van de NPB dat 'de korpsleiding veelvuldig aanwezig was bij wedstrijden van Vitesse en dat er een concrete relatie bestond tussen een partner van de RVG en Vitesse. Cornielje verbindt daar echter nauwelijks consequenties aan en dat wekt verbazing, gelet op de strikte integriteitsnormen die voor de Nederlandse politie gelden'.

6.1.1 Bevindingen commissie-Havermans

De commissie-Havermans heeft in het rapport van de commissie-Cornielje op de volgende plaatsen passages aangetroffen waarin uitspraken worden gedaan over de aanwezigheid van de korpsleiding bij wedstrijden van de voetbalclub Vitesse:

- Op pagina 124/125 wordt ingegaan op de in het rapport-Tragter beschreven '*nauwe banden tussen het korps Gelderland-Midden en Vitesse*'. Het verkopen van de panden aan de RVG, met duidelijke relaties tussen één van de deelnemende partners van deze RVG met voetbalclub Vitesse, het bezoek van de korpsleiding aan wedstrijden van voetbalclub Vitesse (ook al was dit op uitnodiging uit hoofde van de functie) en het voorzitterschap van de voormalige korpschef vanaf eind 2003 zijn feiten die geleid hebben tot beeldvorming binnen het korps.
- Over de geruchten rondom de relatie met de RVG en Vitesse vermeldt het rapport op pagina 23: 'uit de documenten en de interviews blijkt dat deze geruchten niet afdoende zijn ontzenuwd waardoor deze beeldvorming is blijven bestaan.'
- Op pagina 124/125 staat voorts: 'Op basis van het feitenonderzoek kan worden vastgesteld dat niet is gebleken dat de relatie tussen de korpsleiding, de RVG en voetbalclub Vitesse van invloed is geweest op de keuze voor de *sale-and-lease-back*partner, of van invloed is geweest op het onderhandelingsresultaat met de Rozendaalse Vastgoedgroep. De korpsleiding heeft, gezien het blijven bestaan van de beeldvorming, kennelijk onvoldoende gedaan om de schijn te vermijden.'
- Op pagina 139 staat vermeld dat: naar het oordeel van de commissie-Cornielje 'de ontstane beeldvorming binnen het korps mede het gevolg is van de handelwijze van enkele leidinggevenden. Van hen mag verwacht worden dat zij oog hebben voor de effecten van hun gedrag op medewerkers en dat zij daar op grond van hun verantwoordelijkheid ook op aangesproken mogen en kunnen worden. Leidinggevenden hebben zich onvoldoende gerealiseerd dat ze 'in een glazen huis wonen' en dat hun handelen voortdurend wordt gevolgd en beoordeeld. Van leidinggevenden mag een bepaalde mate van voorbeeldgedrag verwacht worden.'
- Het rapport-Cornielje vermeldt op pagina 144/145 dat op dit punt 'meer transparantie verwacht had mogen worden om de schijn van belangenverstrengeling of anderszins te vermijden'.

6.1.2 Conclusie commissie-Havermans

Uit vorenstaande blijkt dat er geen feitelijke aanleiding is te veronderstellen dat de integriteit in het geding is geweest. Wel is er beeldvorming ontstaan als gevolg van het handelen van de korpsleiding, dit geldt in brede zin (niet specifiek gericht op de relatie met Vitesse). De commissie-Cornielje heeft, zo mag blijken uit voorstaande, daar wel degelijk consequenties aan verbonden. De commissie spreekt de leidinggevenden aan op een gebrek aan transparantie en communicatie. De commissie beveelt het korps aan aandacht te hebben voor de kwaliteit en competenties van de leidinggevende en geeft aan dat communicatie hier onderdeel van moet zijn. Overigens presenteert de NPB op dit vlak geen nieuwe feiten die de conclusie van de commissie-Cornielje veranderen.

6.2 Rapport-Cohen

Het standpunt van de NPB over het rapport-Cohen luidt dat uit het door Cornielje ingestelde onderzoek is gebleken dat het rapport-Cohen niet is herschreven en binnen de dienst geen vervolg heeft gekregen. De commissie-Cornielje komt naar mening van de NPB nauwelijks toe aan de vraag waarom het rapport niet wereldkundig gemaakt mocht worden. De NPB schetst hierbij dat uit het onderzoek van de NPB het beeld is ontstaan dat de korpsleiding niet terugdeinst voor forse bedreigingen aan het adres van ingehuurd onderzoekers als ze weigeren onwelgevallige onderzoeksuitkomsten te veranderen.' Ook is in het standpunt opgenomen dat 'de bevindingen van de Nationale Ombudsman, die in zijn rapport uit 2007 onder meer spreekt over 'oneigenlijke beïnvloeding van de oordeelsvorming en een tekortschietend zelfreinigend vermogen', moeiteloos toepasbaar zijn op de wijze waarop binnen het korps met het rapport-Cohen is omgegaan.'

6.2.1 Bevindingen commissie-Havermans

De commissie-Cornielje heeft onderzocht of het genoemde rapport al dan niet is herschreven op last van de korpsleiding. De conclusie was dat dit niet heeft plaatsgevonden. Uit de bevindingen van de commissie-Cornielje blijkt dat door één van de leidinggevenden binnen het korps (niet zijnde korpsleiding en niet zijnde de opdrachtgever) is geuit: 'als jij dit rapport zo doorzet, heb jij geen werk meer bij de politie'. Aangezien er door één persoon op één moment een dergelijke uitspraak is gedaan en deze persoon niet tot de korpsleiding behoorde, noch de opdrachtgever van het onderzoek van Cohen, was de commissie-Cornielje van oordeel dat het niet relevant was dit te vermelden. Daarnaast vermeldt het rapport van de commissie-Cornielje dat het rapport-Cohen is vernietigd. De toenmalige districtschef (2001-2004) en tevens opdrachtgever heeft in een memo aan de korpschef aangegeven het rapport te zullen vernietigen. De onderzoeksvraag aan de commissie-Cornielje had betrekking op het herschrijven van dit rapport.

Deze vraag heeft de commissie-Cornielje beantwoord. De commissie-Cornielje heeft niet onderzocht, aangezien dit niet tot vraagstelling behoorde, wat de achterliggende reden was voor de vernietiging van het rapport.

De commissie-Havermans acht het niet haar taak om in retrospectief te onderzoeken in hoeverre het rapport van de Nationale Ombudsman toepasbaar zou zijn op de wijze van omgang met het rapport-Cohen. De commissie wil echter wel aandacht besteden aan het rapport van de Nationale Ombudsman.

Het rapport van de Nationale Ombudsman is gepubliceerd nadat het rapport van de commissie-Cornielje is gepubliceerd. De commissie-Cornielje kon het onderzoek van de Nationale Ombudsman dan ook niet meer in verband brengen met haar onderzoek.

Voor de volledigheid haalt de commissie de meest relevante passages uit dit onderzoek naar voren.

De samenvatting van dit onderzoek luidt:

'In juni 2006 startte de Nationale Ombudsman een onderzoek naar klachten over discriminatie bij bevorderingsprocedures bij het korps Gelderland-Midden. Hoewel allochtone politiemedewerkers te maken hebben met discriminatie, is niet aannemelijk geworden dat de etnische afkomst van drie ex-medewerkers van het politiekorps Gelderland-Midden een doorslaggevende rol heeft gespeeld bij problemen rond hun loopbaan of dienstverband. De korpsleiding is echter onvoldoende zorgvuldig en transparant geweest. De signalen van deze medewerkers zijn een indicatie voor dieperliggende problemen, die vragen om extra alert handelen van de korpsleiding.'

In het persbericht over dit onderzoek meldt de Ombudsman voorts:

'Ook al is er in de drie onderzochte zaken geen sprake van expliciete discriminatie, toch is er volgens Brenninkmeijer wel reden tot zorg. Onzorgvuldige bevorderingsprocedures en niet-transparant loopbaanbeleid kunnen leiden tot willekeur. En dat kan ruimte bieden - eventueel onbewust - voor vooroordelen. En onder het personeel kan twijfel rijzen over de gelijkheid van behandeling. Brenninkmeijer beveelt aan de richtlijnen voor bevordering vast te leggen en bekend te maken bij het personeel. Hij raadt de korpsleiding aan om ook een klachtprocedure speciaal gericht op klachten van medewerkers over discriminatie in te voeren.

Gelderland-Midden kan leren van deze zaken over gebrek aan zorgvuldigheid en transparantie. Een organisatiecultuur is wenselijk waarin behoorlijke behandeling van medewerkers vanzelfsprekend is. De overheersende invloed van het huidige, autochtone leiderschap en denkwijzen kan verrijkt worden met deskundigheid vanuit allochtone kant, bijvoorbeeld via advisering of intervisie. De korpsleiding moet ook de volle bereidheid hebben om open te staan voor onafhankelijk extern onderzoek en reflectie.'

De commissie-Havermans constateert dat de bevindingen van de Ombudsman spreken van onvoldoende zorgvuldigheid en transparantie bij het loopbaanbeleid. De commissie-Havermans meent dat dit, in sterke mate van gelijke strekking, ook aan de orde is gekomen in het rapport van de commissie-Cornielje. De commissie-Havermans hecht er echter ook waarde aan om niet alleen de bevindingen van de Ombudsman mee te nemen, maar ook te kijken naar de aanbevelingen zoals die hiervoor cursief zijn opgenomen. De aanbevelingen van de Ombudsman zijn grotendeels in lijn met de aanbevelingen van de commissie-Cornielje. Zoals eerder aangegeven, hecht de commissie-Havermans eraan in te gaan op de mate waarin de aanbevelingen door het korps zijn opgevolgd. In hoofdstuk 5 wordt hier nader op ingegaan.

Over de beïnvloeding ten tijde van het onderzoek van de Nationale Ombudsman schrijft deze 'Bovendien heeft de korpschef getracht het onafhankelijke onderzoek door de Nationale Ombudsman te beïnvloeden door informatie met een onvoldoende zakelijke inhoud ongevraagd in te brengen in het onderzoek.

Dit ook nadat de Nationale Ombudsman hem persoonlijk had geconfronteerd met de noodzaak van het verkrijgen van volledige openheid. Dit wekt de indruk van geslotenheid en de behoefte om het verleden toe te dekken.’

De commissie heeft geen reden te twijfelen aan genoemde bevinding van de Nationale Ombudsman en ziet geen reden deze nader te onderzoeken. De NPB geeft aan dat de beschrijving van de Nationale Ombudsman moeiteloos toepasbaar is op de wijze waarop is omgegaan met het rapport-Cohen. Voor de commissie-Havermans is het niet mogelijk te onderzoeken in hoeverre er sprake is van een feitelijke vergelijkbaarheid van deze twee situaties. Desalniettemin hecht de commissie er waarde aan te vermelden dat zij de gedachtegang van de NPB kan volgen, maar niet feitelijk kan onderbouwen.

6.2.2 Conclusie commissie-Havermans

De commissie-Havermans constateert dat het standpunt van de NPB met name ingaat op de bevindingen van de Nationale Ombudsman. Ten aanzien van het onderzoek van de commissie-Cornielje worden er echter geen nieuwe feiten gepresenteerd op grond waarvan het oordeel van de commissie-Cornielje dient te worden aangepast. De commissie meent dat er dan ook geen aanleiding is de conclusies te herzien. De commissie is het echter met de NPB eens dat het rapport van de Nationale Ombudsman kritisch is en zeker door het korps ter harte dient te worden genomen.

Deze redenering geldt ook voor de formulering van de Nationale Ombudsman op het gebied van de ‘oneigenlijke beïnvloeding’. De commissie onderschrijft de ernst hiervan. In hoeverre dit te vergelijken is met de afhandeling van het rapport-Cohen is niet feitelijk te onderbouwen. Daarnaast is er geen sprake van een nieuw feit dat tot de onderzoeksopdracht van de commissie-Cornielje heeft behoord.

De aanbevelingen van de Ombudsman zijn voor een belangrijk deel in lijn met die van de commissie-Cornielje, met name daar waar het gaat om een helderder loopbaanbeleid. Om deze reden is de commissie-Havermans in staat om met het onderzoeken van het opvolgen van de aanbevelingen van de commissie-Cornielje ook, mogelijke ten dele, een antwoord te geven op het opvolgen van de aanbevelingen van de Nationale Ombudsman.

6.3 Financiële regelingen

Ten aanzien van het thema ‘financiële regelingen’ onderschrijft het standpunt van de NPB de bevindingen van de commissie-Cornielje. Het standpunt van de NPB voegt hieraan toe dat ‘Cornielje had moeten onderkennen dat de korpsleiding zich niet heeft gehouden aan de ijzeren wet dat, bij het vaststellen van vergoedingen buiten de normale rechtspositie en het Regionaal Georganiseerd Overleg om, iedere schijn van begunstiging moet worden vermeden’.

6.3.1 Bevindingen commissie-Havermans

De commissie-Cornielje omschrijft in haar rapport (pagina 35 tot en met 37) dat er verschillende financiële regelingen zijn geformuleerd en dat deze regelingen 'op papier in orde zijn'. Uit de feitenreconstructie blijkt dat in het Regionaal Georganiseerd Overleg met regelmaat de financiële regelingen en besluiten hieromtrent zijn besproken.

De commissie-Cornielje omschrijft ook dat de respondenten van de details omtrent dat beleid in meer of mindere mate op de hoogte zijn. Voor een aantal regelingen is het naar mening van de commissie niet van belang dat iedereen daarvan op de hoogte is en moet zijn, omdat dit niet voor alle functionarissen even relevant is.

De bevoegdheid tot het hanteren van de financiële regelingen berust volgens de mandaatregeling op het niveau van de districten en units. Wat het beleid rondom over-/meer-/minder-/verlofuren betreft, blijkt de toepassing van dit beleid over de hele periode van 1994 tot 2006 regelmatig vragen op te roepen binnen de Onderdeelscommissie of de Ondernemingsraad.

Uit de vragen blijkt dat er onduidelijkheid is over de toepassing van het beleid ten aanzien van het uitbetalen van overuren/meeruren. Meerdere respondenten geven in het onderzoek van Cornielje aan dat er soms ten onrechte overuren/meeruren zijn uitbetaald. Uit de documenten heeft de commissie-Cornielje dit niet kunnen afleiden. Er zijn evenmin aanwijzingen van onregelmatigheden bij uitbetalingen op basis van deze regelingen.

Uit een onderzoek van de Rijksrecherche naar een lid van het Regionaal Managementteam met betrekking tot ingediende declaraties, is niet gebleken van een strafbaar feit. Wel wordt aangegeven dat niet duidelijk is waarom de korpsleiding bij de uitbetaling een uitzondering heeft gemaakt op de gebruikelijke formele wijze van indienen van een dergelijk verzoek tot uitbetaling.

6.3.2 Conclusie commissie-Havermans

Op basis van feitenonderzoeken heeft de commissie-Cornielje geconstateerd dat de toelagen, vergoedingsregelingen, het declaratiegedrag en de faciliteiten van de leiding inclusief inschaling en overurenbeleid met enige regelmaat terugkerende gespreksonderwerpen binnen het korps waren. Door gebrek aan afdoende communicatie en/of actief ingrijpen van het management is er op basis van geruchten bij sommige medewerkers het beeld ontstaan, dat er op financieel terrein onoorbare praktijken zouden plaatsvinden. Hiervan is in het onderzoek niet gebleken. Ook het Rijksrecherche-onderzoek heeft vastgesteld dat er geen sprake was van strafbare feiten.

Het feit dat elke schijn van begunstiging moet worden voorkomen, werd door de commissie-Cornielje onderkend en de niet afdoende communicatie werd gezien als medeoorzaak van de geruchten. De commissie-Havermans is van oordeel dat het vermijden van elke schijn van begunstiging (zoals geformuleerd door de NPB) en het gebrek aan afdoende communicatie (zoals geformuleerd door de commissie-Cornielje) in essentie op het zelfde neerkomen. Beide onderzoeken ondersteunen elkaar dan ook op dit vlak.

De commissie constateert dat het NPB-standpunt op dit vlak geen nieuwe feiten presenteert en concludeert dat de eerdere conclusie van de commissie-Cornielje gehandhaafd kan blijven.

Voor de volledigheid wijst de commissie-Havermans erop dat het niet kunnen constateren van nieuwe feiten niets afdoet aan de ernst van de conclusies van de commissie-Cornielje.

6.4 Personeel en organisatie

De NPB geeft aan dat de commissie-Cornielje constateert dat er geen sprake is geweest van systematisch machtsmisbruik dan wel intimidatie. Of de misstanden op P&O-gebied nu wel of niet als 'systematisch' getypeerd moeten worden, is volgens de NPB een kwestie van etikettering. De NPB geeft hierop aan dat het P&O-beleid jarenlang gekenmerkt werd door gebrek aan transparantie en communicatie, waarbij een uiterst dubieuze rol voor de voornoemde districtscheFs en het hoofd P&O was weggelegd.

6.4.1 Bevindingen commissie-Havermans

Het P&O-beleid is door de commissie-Cornielje uitgebreid onderzocht. Daaruit blijkt dat er sprake is van wantrouwen onder een deel van de medewerkers van het korps en dat incidenteel sprake is geweest van intimidatie door enkele specifieke leidinggevenden. De commissie relateert dit aan het P&O-beleid. De commissie geeft op pagina 62 het volgende aan 'Bij de toepassing en uitvoering van het P&O-beleid is het gedrag van medewerkers, en in het bijzonder van leidinggevenden van groot belang. De wijze waarop beleid en besluiten naar medewerkers worden gecommuniceerd stuit op weerstand.'

De commissie constateert op pagina 138 dat 'na vernieuwing van het P&O-beleid vanaf 2000 de onduidelijkheid met betrekking tot de uitvoering van dit beleid heeft aangehouden. Er is sprake van een gebrek aan transparantie en communicatie, hetgeen onder meer blijkt uit de onjuiste toepassing van vastgestelde procedures. Vanuit de organisatie mag een inspanning verwacht worden om het P&O-beleid onder de aandacht van de medewerkers te brengen. Aan de hand van het onderzoek concluderen wij dat door de korpsleiding casu quo het management door de jaren heen onvoldoende actie is ondernomen, onder meer door daarover korpsbreed te communiceren, om dit beleid ook daadwerkelijk inzichtelijk te maken voor de medewerkers.' Daarnaast constateert de commissie op deze pagina dat 'op grond van het onderzoek er door de korpsleiding en het regionaal management door de jaren heen onvoldoende geanticipeerd en gereageerd is op te verwachten teleurstelling en de daaropvolgende reacties bij medewerkers in vaak te voorziene problematiek op P&O-terrein. De stafdienst P&O blijkt hier niet in voldoende mate op toegerust te zijn, evenals de leidinggevenden.'

De commissie-Cornielje beveelt het korps aan zo snel mogelijk een goede internetklachten-procedure aangaande personeelsaangelegenheden op te zetten. Hierbij dient rekening gehouden te worden met de wijze waarop deze klachten worden behandeld en door wie deze worden behandeld (onafhankelijkheid). Tevens beveelt de commissie het korps aan de functie van vertrouwenspersoon onafhankelijk in te vullen en te positioneren. Teneinde deze transparantie en de homogeniteit van het korps te bevorderen én om te komen tot de gewenste verbetering van de eenduidige uitvoering van (P&O-)beleid en wijze van communicatie, dient het korps op dit punt meer centraal aangestuurd te worden.

6.4.2 Conclusie commissie-Havermans

De commissie ziet het standpunt van de NPB in de eerste plaats als een bevestiging van de conclusies van de commissie-Cornielje. Er zijn door de NPB geen nieuwe feiten gepresenteerd die de conclusies in een ander daglicht kunnen doen plaatsen. De commissie komt immers in haar uitgebreide analyse op dit punt tot vergelijkbare gevolgtrekkingen. De commissie tekende daarbij aan dat de tekortkomingen op het vlak van P&O-beleid ernstig waren, maar ook duidelijk te relateren aan een beperkt aantal functionarissen. Desalniettemin zijn er stevige aanbevelingen door de commissie geformuleerd om dergelijke tekortkomingen in de toekomst te voorkomen. Op de inhoud van deze aanbevelingen en de wijze waarop het korps hierop heeft geanticipeerd, wordt in het volgende hoofdstuk teruggekomen.

7. Opvolgen van aanbevelingen

7.1 Inleiding

Een belangrijk deel van de kritiek van de NPB ligt in het feit dat de aanbevelingen, zoals die zijn gedaan door de commissie-Cornielje, in te beperkte mate gevolg hebben gekend. In dit hoofdstuk wordt de mate van opvolging van de aanbevelingen weergegeven.

Beschikbare informatie

Naar aanleiding van de aanbevelingen van de commissie-Cornielje en de aanbevelingen van de Nationale Ombudsman heeft de korpsbeheerder de korpsleiding opdracht gegeven om met urgentie aandacht te besteden aan het samenhangend uitvoeren van de aanbevelingen. In januari 2008 is een eerste rapportage opgesteld omtrent de voortgang van de opvolging van die aanbevelingen en van de implementatie van de maatregelen naar aanleiding daarvan. In juli 2009 heeft de korpsbeheerder de leden van het Regionaal College en de minister van BZK opnieuw geïnformeerd over de verdere voortgang van de ontwikkelingen binnen het Regionaal College en het politiekorps Gelderland-Midden. Het politiekorps heeft in 2009 tevens een cultuur- en diversiteitonderzoek uit laten voeren en de resultaten hiervan in de vorm van een rapportage beschikbaar gesteld. Op 29 januari 2010 is er een briefing opgesteld door de dienst HRM genaamd 'Uitvoering aanbevelingen Rapport Feitelijk Heden + Ombudsman op P&O/HRM en Communicatiegebied'. In deze briefing staat de laatste stand van zaken weergegeven.

Uitbreiding informatieverzameling

Met het oog op de opmerkingen van de NPB hieromtrent heeft op voorstel van de commissie-Havermans, overleg plaatsgevonden ten departemente met de korpsbeheerder, waarbij de naamgever van de commissie aanwezig was. Door het onderzoeksteam is er een uitgebreid gesprek gevoerd met de interim-korpschef (periode augustus 2006 tot oktober 2008). Eveneens is er door de voorzitter gesproken met de huidige korpsbeheerder en heeft het onderzoeksteam gesproken met de plaatsvervangend korpschef en waarnemend korpschef in de periode oktober 2008 tot januari 2010.

Hiernavolgend zijn de aanbevelingen van de commissie-Cornielje en de opvolging hiervan door het korps weergegeven. De aanbevelingen zijn naar thema gerangschikt. Er is in de ordening van de weergave per casus afgeweken, omdat de aanbevelingen vaak op meerdere casus van toepassing zijn.

7.2 Communicatie

De commissie-Cornielje heeft ten aanzien van de communicatie binnen het politiekorps Gelderland-Midden de volgende aanbevelingen gedaan:

Er dient meer aandacht te komen voor interne communicatie (onder meer in beleid) binnen het politiekorps Gelderland-Midden. Het korps dient zo snel mogelijk een professioneel (intern) communicatiebeleid te ontwikkelen en te implementeren.

Uit de verstrekte informatie blijkt dat de aanbeveling is opgevolgd. In de rapportage 2008 staat omschreven dat er op basis van een corporate communicatieplan uitvoering wordt gegeven aan een beter communicatiebeleid, bevordering van de communicatievaardigheden binnen het korps, huisstijl en interne overlegstructuur.

In de brief uit 2009 staat aanvullend omschreven dat het corporate communicatiebeleid meerjarig is opgesteld. Ten behoeve van de uitvoering zijn de communicatiewerkzaamheden opnieuw gerangschikt en verdeeld in accounts. Ook is een aantal nieuwe medewerkers aangetrokken. Uit de briefing van 2010 blijkt dat de decentrale communicatieorganisatie is gereorganiseerd tot één centraal Bureau Communicatie.

In het nieuwe communicatiebeleid staat transparant en eenduidig communiceren centraal. Intern is een positioneringstraject gestart waarbij de korpsstrategie in drie woorden is samengevat: 'samen, veilig & voorop'. Deze strategie is gericht op een andere manier van werken en op een andere manier van omgaan met elkaar. Alle communicatiemiddelen worden vanuit die invalshoek ingezet. Hierbij staat, zo blijkt uit de briefing 2010, participatie centraal. Dit wordt vormgegeven met behulp van 'vaandeldragers, klantenpanels en spiegelbijeenkomsten'. Tevens is de korpsstrategie vertaald naar een korpsverhaal. Dit verhaal is door de plaatsvervangend korpschef in diverse bijeenkomsten binnen het korps verspreid. Het korpsverhaal geeft invulling aan de nieuwe strategie en staat kort stil bij het verleden van het korps dat een plek moet krijgen om door te kunnen in het heden. Het korpsverhaal is ook opgenomen in de agenda voor medewerkers die in de huisstijl van Gelderland-Midden voor alle medewerkers beschikbaar is.

Transparante en eenduidige communicatie komt tevens tot uitdrukking in de regionale huisstijl, het op intranet plaatsen van de verslagen van het Regionaal Managementteam en het inzetten van het interne blad 'Onder Ons'. Uit de interviews, gevoerd door de commissie-Havermans, blijkt dat de korpsleiding meer open is gaan communiceren.

Wat betreft de externe communicatie is geïnvesteerd in de relatie met de media. Er is een nieuwe mediastrategie opgesteld. Ook is het jaarverslag over 2008 niet alleen digitaal, maar ook in papieren vorm uitgebracht en is dit beschikbaar op elk politiebureau. Er is tevens aandacht besteed aan een eenduidige communicatie vanuit het korps richting burgers door medewerkers te voorzien van een aantal flyers die als geheugensteun kunnen dienen. Een voorbeeld hiervan is de flyer met betrekking tot de doelstellingen en uitgangspunten van het korps rondom de jaarwisseling.

7.3 Competenties leidinggevenden

Ten aanzien van de aansturing van het korps doet de commissie-Cornielje de volgende aanbeveling:

Er dient structureel aandacht te zijn voor de kwaliteit en competenties van zowel zittende als nieuwe leidinggevenden. De wijze van communiceren dient daarvan onderdeel te zijn.

In de rapportage 2008 staat vermeldt dat binnen Gelderland-Midden een positioneringstraject is gestart waarbij de nieuwe strategie is bepaald. Deze strategie is gericht op een andere manier van werken en op een andere manier van omgaan met elkaar. Dit geldt ook voor leiderschapsontwikkeling.

In april 2009 zijn daartoe korpsstrategiedagen georganiseerd waarbij alle leidinggevenden aanwezig waren en met elkaar in discussie gingen over de toekomst van het korps. Uit deze korpsstrategiedagen zijn drie werkgroepen voortgevloeid, namelijk Mensmanagement, Wereld van verschil (diversiteits⁸⁹-/cultuurscan) en Talentmanagement. In maart 2010 rapporteren deze groepen hun voortgang aan de korpsleiding.

In de rapportage 2008 staat omschreven dat er kritisch is gekeken naar de kwaliteit en de competenties van de leidinggevenden in het korps. Daarbij is de focus gelegd op de gewenste kernkwaliteiten die door de korpsleiding in samenspraak met het Regionaal Managementteam zijn besproken. Op basis hiervan hebben diverse mutaties in de leiding plaatsgevonden. Enkele leidinggevenden zijn uit hun functie ontheven of in de gelegenheid gesteld om buiten het korps een betrekking te gaan vervullen. Er heeft daarnaast jobrotation plaatsgevonden waardoor de meeste unitchefs een nieuwe plek binnen het korps hebben gekregen. Tevens zijn er op diverse leidinggevende posities mensen van buiten het korps aangetrokken.

In de brief van 2009 wordt omschreven dat de lijn van jobrotation in de leiding is voortgezet en meer mensen van buiten het korps zijn aangetrokken. Gelderland-Midden streeft hierbij naar meer vrouwen en mensen met een biculturele achtergrond op leidinggevende posities.

Er zijn op basis van de vastgestelde visie op loopbaan- en talentmanagement een nieuwe aanpak en procedure ontwikkeld voor 'TOP-functies' (TalentOntwikkeling Politie) waarin leidinggevende functies zijn opgenomen, maar ook niet-leidinggevende functies die meer dan gemiddeld bijdragen aan de korpsstrategie. Er is tevens een visie 'Talent (H)Erkennen' ontwikkeld en vastgesteld.

De commissie-Cornielje heeft hierbij aangegeven dat er aandacht moet zijn voor communicatie van en door leidinggevenden. De gesprekspartners geven aan dat de genoemde communicatiemiddelen en visies hieraan bijdragen. Ook de nieuwe visie op het HRM-beleid is hiertoe van belang (zie paragraaf 7.4).

Uit de beschrijving blijkt dat er diverse acties zijn opgezet en dat er structureel aandacht is voor de kwaliteit van de leidinggevenden. De manier van leidinggeven behoeft echter nog wel aandacht, geeft één van de gesprekspartners aan. Uit een artikel in het korpsblad blijkt dat dit in een enkel geval als intimiderend wordt ervaren⁹⁰. Het korps heeft in 2009 tevens een cultuur- en diversiteitonderzoek⁹¹ uit laten voeren. Dit onderzoek heeft betrekking op de huidige en gewenste cultuur evenals op de huidige en gewenste leiderschapsstijlen binnen het korps. Uit dit onderzoek blijkt dat de huidige en gewenste cultuur en leiderschapsstijl nog niet op elkaar aansluiten. Het korps wordt door deskundigen begeleid om verantwoorde conclusies te trekken uit het onderzoek en veranderingen in cultuur en leiderschapsstijl teweeg te brengen.

⁸⁹ Het korps Gelderland-Midden is genomineerd voor de Politie Diversiteitsprijs 2010.

⁹⁰ Onder Ons, nummer 1, jaargang 9, 16 januari 2010.

⁹¹ Rapportage Cultuur- & Diversiteitonderzoek, afname van 9 juni 2009 tot en met 17 juli 2009.

7.4 Transparantie

De commissie-Cornielje heeft ten aanzien van transparantie de volgende aanbevelingen geformuleerd:

- *De transparantie naar medewerkers, onder meer aangaande de besluitvorming en bevoegdheden op strategisch niveau, dient verbeterd te worden. Succesvolle implementatie van besluitvorming en uitoefening van toekomstige bevoegdheden valt of staat mede met openheid en transparante communicatie.*
- *Teneinde deze transparantie en de homogeniteit van het korps te bevorderen én om te komen tot de gewenste verbetering van de eenduidige uitvoering van (P&O-)beleid en wijze van communicatie, dient het korps meer centraal aangestuurd te worden.*

Transparantie werd door de commissie-Cornielje van belang geacht aangaande besluitvorming, de uitoefening van bevoegdheden en de eenduidige uitvoering van het beleid. Hiertoe diende het korps meer centraal aangestuurd te worden. De gesprekspartners geven aan dat de transparantie als gevolg van de nieuwe communicatiestrategie, zoals besproken in de voorgaande paragrafen, is verbeterd.

Meer specifiek hebben ook ingrepen plaatsgevonden ten aanzien van de aansturing van het korps. In de rapportage 2008 staat genoemd dat er in de loop der tijd een disbalans in de rolverdeling in de korpsleiding is ontstaan die zich kenmerkte door het feit dat de toenmalige korpschef zich richtte op de strategische en organisatorische aspecten van de bedrijfsvoering en de plaatsvervangend korpschef zich concentreerde op de aansturing van het dagelijkse politiewerk. Een herverdeling van de taken moest de balans herstellen. De aansturing van het beheer en de ondersteuning (personeel, materieel, ICT en financiën) is, zo blijkt uit de brief uit 2009, versterkt door het per 1 januari 2008 aanstellen van een derde lid van de korpsleiding (tevens tweede plaatsvervangend korpschef). Het derde lid van de korpsleiding heeft de taak strategisch beleid te ontwikkelen op deze terreinen waarmee een einde moet komen aan de achterstand.

Mandaten

Er is, na het intrekken van de ondermandaten op personeelsgebied in 2007, een nieuwe ondermandaatstructuur beschreven en geëffectueerd. Dit is voorafgegaan door een opleiding 'rechtspositie, ambtenarenrecht en integriteit' waaraan alle leidinggevenden hebben deelgenomen. Hierbij wordt in de briefing omschreven dat er sprake is van een centrale verwerking en toetsing van beheersbeslissingen. Uniformiteit, juistheid en rechtmatigheid van besluiten zijn onderdeel van de centrale controle.

Bedrijfsondersteunende onderdelen

Uit de rapportage 2008 blijkt dat inzake aansturing de bedrijfsmatige onderdelen grotere aandacht krijgen van de korpsleiding. Het korps heeft, zo blijkt uit de brief uit 2009, de bedrijfsondersteunende onderdelen regionaal georganiseerd en centraal gehuisvest. Deze onderdelen zijn Beleids- en Bestuurszaken, ICT, Communicatie en Personeel & Organisatie. Voor een betere een eenduidige dienstverlening is het Bureau Communicatie gevormd en zijn nieuwe medewerkers aangesteld. Ook de Dienst Informatiemanagement is opgericht.

Ten behoeve van de operationele ondersteuning is de Divisie Regionale Taken opgericht. Hierin zijn de onderdelen Bijzondere Wetten, Verkeer, Meldkamer, Politie Service Centrum, Arrestantenzorg en Parketpolitie en de unit Werkstudenten ondergebracht. In met name de laatste unit worden alle werkstudenten momenteel eenduidig en regiobreed opgeleid. Tevens is de Divisie Recherche en Opsporing gevormd en is de opsporing georganiseerd op twee niveaus, namelijk regionaal en districtelijk. De Divisie Informatie en Intelligence is ingericht waardoor de informatiepositie op regionaal niveau vorm krijgt.

De aansturing van deze onderdelen is, zo blijkt uit het rapport 2008 en de brief 2009, verlegd van de decentrale onderdelen naar de korpsleiding. Dit geldt ook voor een aantal zaken op het gebied van personeelsbeleid. In de rapportage staat omschreven dat de centrale aansturing vraagt om heldere communicatie naar het management. Elke week is er daarom overleg van het Regionale Managementteam, dat wordt voorgezeten door de korpsleiding. Tijdens deze regionale overleggen worden zowel strategische als operationele zaken besproken.

De organisatie van het personeelsbeleid wordt in de navolgende paragraaf besproken.

7.5 Personeel en organisatie

In de rapportage 2008 is omschreven dat de politie Gelderland-Midden een goede werkgever wil zijn. Goed werkgeverschap houdt hierbij in dat de mens in de organisatie centraal staat. Er wordt geïnvesteerd in persoonlijke groei, waarbij er een balans is tussen persoonlijke aandacht voor mensen en het stellen van eisen ten aanzien van ontwikkeling en prestaties. In de rapportage 2008 staat omschreven dat ook het personeelsbeheer en de salarisadministratie regionaal worden gebundeld tot een eenheid met duidelijke aansturing. Dit heeft, zo blijkt uit de brief 2009, geleid tot de vorming van de centrale Dienst HRM.

Uitgangspunt is een heldere mandaatstructuur waarbij leidinggevend en zich verantwoordelijk voelen voor consistente en transparante uitvoering van het personeelsbeleid. Ook de herplaatsing van medewerkers is naar het regionale niveau getild en een verantwoordelijkheid van de korpsleiding geworden. Uit de briefing 2010 blijkt aanvullend dat er HRM-accountmanagers geïntroduceerd zijn die een sparringpartner zijn voor het strategisch en tactisch management. Ook is er, met instemming van de Ondernemingsraad, een nieuw reglement voor de OGB-gesprekken opgesteld; hieraan is ook een training gekoppeld. De voortgang op deze gesprekken wordt gemonitord ten behoeve van de korpsleiding.

Met het oprichten van de centrale Dienst HRM zijn de decentrale P&O-onderdelen opgeheven. Er heeft, zo wordt omschreven, een substantiële vernieuwing in bemensing plaatsgevonden door het aantrekken van medewerkers van buiten⁹². Vanuit deze centrale Dienst HRM worden uniforme diensten geleverd, beleid én programma's ontwikkeld en wordt personeelsbeheer centraal uitgevoerd. In mei 2009 is de HRM-Servicedesk geopend, waar medewerkers voor alle personeelsvragen terecht kunnen. De eerste ervaringen zijn zeer positief, aldus de korpsleiding.

Het brede programma 'Loopbaanbeleid en Talentmanagement' dat eind 2007 van start is gegaan, heeft geleid tot het aanstellen van loopbaancoaches. Er zijn tevens diverse pilots uitgevoerd, waarbij doelgroepen trainingen hebben gekregen over loopbaan, versterking innerlijk leiderschap of opleidingen gericht op doorstroming. De briefing 2010 vult hierop aan dat het inzicht in de loopbaanmogelijkheden en –instrumenten is vergroot door middel van een functiematrix waarbij competentieontwikkelingen staan beschreven.

De brief uit 2009 beschrijft dat Gelderland-Midden in een nieuwe fase terechtkomt, waarbij in toenemende mate medewerkers actief gaan participeren in deze ontwikkelingen én daadwerkelijk ervaren dat er meer mogelijkheden ontstaan voor persoonlijke groei en loopbaanstappen. De visie op mens en organisatie wordt steeds concreter uitgewerkt en doorleefd. Dat leidt ook tot een steeds scherper beeld op wat 'HRM in de lijn' betekent. In de praktijk betekent dit, volgens de gesprekspartners, dat medewerkers door hun leidinggevendend gestimuleerd worden tot het volgen van opleidingen en jobrotation. De leidinggevendend zijn, in tegenstelling tot voorheen, op HRM-gebied verantwoordelijk voor de mensen die zij aansturen. Ook is het leer- en trainingstraject 'professioneel blauw' opgezet waarbij de focus ligt op professionele omgangsvormen, integriteit, feedback, omgaan met verschillen en multicultureel vakmanschap. Dit traject wordt, zo blijkt uit de briefing 2010, dit jaar uitgevoerd.

Werving, selectie en herplaatsing

Uit de briefing 2010 blijkt dat er procedureafspraken zijn gemaakt omtrent werving en selectie en het herplaatsingsbeleid. Het beleid hieromtrent is beschreven, maar moet nog worden vastgesteld door de korpsleiding. Concreet zijn er in de nieuwe Dienst HRM twee coördinatoren voor herplaatsing en re-integratie ondergebracht. Hiermee is een voorziening getroffen voor intensieve aandacht en begeleiding voor herplaatsings- en re-integratiekandidaten. Het aantal herplaatsingskandidaten is volgens de briefing sterk teruggebracht.

Vertrouwenspersonen

Specifiek ten aanzien van de functie en positionering van de vertrouwenspersonen is de volgende aanbeveling door de commissie-Cornielje gedaan:

De functie van vertrouwenspersoon dient onafhankelijk ingevuld en gepositioneerd te worden binnen het korps, zowel in feitelijke zin als in de perceptie van medewerkers.

⁹² De briefing spreekt over 40% van het personeelsbestand dat extern is aangetrokken.

In samenhang hiermee wordt de aanbeveling ten aanzien van de klachtenregeling beschreven:

Er dient zo snel mogelijk gestart te worden met het opzetten van een goede internetklachten-procedure aangaande personeelsaangelegenheden. Bij het opzetten van deze regeling dient rekening te worden gehouden met de wijze waarop deze klachten worden behandeld en door wie deze worden behandeld (onafhankelijkheid).

De rapportage 2008 omschrijft dat het van belang geacht wordt dat binnen het korps een veilig arbeidsklimaat bestaat waarin medewerkers elkaars integriteit en waardigheid respecteren. Er wordt actief beleid gevoerd om gewenst gedrag te bevorderen. Een klachtenregeling is van kracht om ondersteuning te bieden aan degenen die zich als slachtoffer beschouwen. Ook is er een klachtenregeling Ongewenste Omgangsvormen en Onbehoorlijke Bejegening vastgesteld en is een klachtencommissie ingesteld onder een externe, onafhankelijke voorzitter. In dit kader is ook een nieuw reglement vastgesteld waarbij de scope is verbreed naar 'organisationele omgangsvormen', zo blijkt uit de briefing uit 2010.

Per 1 oktober 2007 is een centrale vertrouwenspersoon benoemd waar een ieder uit de organisatie terecht kan met zijn vraagstukken. De vertrouwenspersoon heeft een onafhankelijke positie en rapporteert in directe lijn aan de korpschef. Uit de brief van 2009 blijkt dat de centrale vertrouwenspersoon na een wervingscampagne onder alle medewerkers vijftien decentrale vertrouwenspersonen heeft aangesteld, die begin 2008 zijn begonnen met hun werkzaamheden. De vertrouwenspersonen hebben een training gevolgd om de voor de functie belangrijke deskundigheden te verkrijgen. De briefing uit 2010 vult hierop aan dat de centrale vertrouwenspersoon de bevoegdheid heeft de korpsbeheerder te informeren.

Uit een artikel uit het interne blad 'Onder Ons'⁹³ blijkt dat het instituut regelmatig wordt ingeschakeld door medewerkers (in 2008 34 maal en in 2009 31 maal). Aangegeven wordt dat bij een korpsgrootte van 1.700 functionarissen de landelijke trend is dat vertrouwenspersonen tussen de 25 en 35 maal worden ingeschakeld. Op basis van deze cijfers is er sprake van een 'gemiddeld' beroep op de vertrouwenspersoon.

7.6 Nevenfuncties

Ten aanzien van nevenfuncties heeft de commissie-Cornielje het volgende aanbevolen:

Door de korpsleiding geaccordeerde nevenfuncties dienen te worden vastgelegd in een binnen het korps voor een ieder raadpleegbaar/controleerbaar register om onduidelijkheid te voorkomen en transparantie en openheid te betrachten.

De rapportage van 2008 verwoordt het voornemen een werkwijze in te voeren waardoor goed-gekeurde nevenfuncties worden vastgelegd in een register. De brief van 2009 geeft aan dat er op landelijk niveau wordt gewerkt aan een modelregeling nevenwerkzaamheden op basis het Besluit Algemene Rechtspositie Politie.

⁹³ Onder Ons, nummer 1, jaargang 9, 16 januari 2010.

In artikel 66 van het BARP⁹⁴ staat opgenomen dat *'de ambtenaar verplicht is aan het bevoegd gezag, op een door dit gezag te bepalen wijze, opgave te doen van de nevenwerkzaamheden die hij verricht of voornemens is te gaan verrichten, die de belangen van de dienst voor zover deze in verband staan met zijn functievervulling, kunnen raken. Het bevoegd gezag voert een registratie op basis van de ingevolge het eerste lid gedane opgaven. Het is de ambtenaar verboden nevenwerkzaamheden te verrichten waardoor de goede vervulling van zijn functie of een goede functionering van de dienst, voor zover deze in verband staat met zijn functievervulling, niet in redelijkheid zou zijn verzekerd.'*

Het betreft alleen melding van nevenwerkzaamheden die de belangen van de dienst *kunnen* raken. Een algemene meldingsplicht is er niet. De primaire afweging wordt door de ambtenaar zelf gemaakt. In deze modelregeling wordt vastgelegd op welke manier de melding voor nevenwerkzaamheden moet worden gedaan, het toetsingskader, maar ook de registratie. Uit de briefing 2010 blijkt dat een landelijke richtlijn in juli 2009 voor het korps beschikbaar is gekomen. Eind 2009 heeft het korps een landelijke implementatiebijeenkomst bijgewoond. Er wordt nu gewerkt aan het voorleggen van de richtlijn aan de Ondernemingsraad, waarbij een aangepast voorstel wordt gedaan voor de registratie en het register bij Gelderland-Midden. Tot dat moment vindt centrale toetsing van verzoeken tot toestemming plaats, vastlegging van wel/geen toestemming in de personeelsdossiers en registratie in Beaufort.

7.7 Werkwijze tussen korpsbeheerder, Regionale Beheersdriehoek en Regionaal College

De commissie-Cornielje beveelt ten aanzien van de werkwijze tussen de korpsbeheerder (de Regionale Beheersdriehoek) en het Regionaal College het volgende aan:

Er dient actief gewerkt te worden aan een duidelijker relatie en wederzijdse communicatielijnen tussen de korpsleiding, de Regionale Beheersdriehoek/korpsbeheerder en het Regionaal College. Het Regionaal College dient in dit kader zijn rol actiever in te vullen en zijn verantwoordelijkheden te nemen daar waar nodig en dient daartoe ook in staat gesteld te worden door de korpsbeheerder/ Regionale Beheersdriehoek. De werkwijze van het Regionaal College moet zo ingericht worden dat dit het opbouwen en in stand houden van de homogeniteit van het korps bevordert.

Uit de rapportage 2008 blijkt dat ter verbetering van de communicatie en informatiestromen en de vergroting van betrokkenheid van en draagvlak bij de leden van het Regionaal College Politie het college heeft besloten tot het instellen van een Dagelijks Bestuur. Uit de brief van 2009 blijkt dat het Dagelijks Bestuur bestaat uit de korpsbeheerder, de hoofdofficier van Justitie, de korpschef en de burgemeesters die voorzitter zijn van het districtsoverleg.

Het Dagelijks Bestuur bespreekt de agenda voor het Regionaal College en bepaalt of dat (beleids)zaken eerst uitgediept worden in de drie districtsoverleggen.

Uit het rapport 2008 blijkt tevens dat, voor de continuïteit van de beheersverantwoordelijkheid, de voorzitters van de districtsoverleggen aangewezen zijn als plaatsvervangend korpsbeheerder.

⁹⁴ Besluit van 16 maart 1994, houdende vaststelling van de algemene rechtspositie van de politie.

Voorts laat de brief van 2009 zien dat sinds eind 2008 de agenda's en stukken van de vergaderingen van het Regionaal College op de website van de politie worden geplaatst om extern de transparantie van de besluitvorming van het Regionaal College vorm te geven. Zo kunnen raadsleden en burgers uit de gemeenten van de Regio Gelderland-Midden ook kennis nemen van wat in het Regionaal College aan de orde is.

De onderlinge samenwerking en de regionale homogeniteit is versterkt door rond thema's meerdaagse werkconferenties te organiseren voor de leden van het Regionaal College. Deze bijeenkomsten boden tevens de gelegenheid om stil te staan bij onderwerpen als 'jeugd en alcohol', 'bestrijding van extremisme en terrorisme' en de 'bestuurlijke aanpak van georganiseerde criminaliteit'. Inmiddels zijn dit onderwerpen die ook op lokaal niveau hun uitwerking krijgen en meegenomen worden in het integrale veiligheidsbeleid van de gemeenten in de regio, aldus de brief uit 2009.

De gesprekspartners geven aan dat de nieuwe werkwijze effectief is. Het leidt tot een betere afstemming en informatievoorziening, zowel formeel als informeel. Wel ervaart een gesprekspartner de nieuwe werkwijze als top-down en vooral gericht op Arnhem. Ten aanzien van deze ervaring behoeft de werkwijze naar mening van deze gesprekspartner nog verbetering.

7.8 Conclusie commissie-Havermans

De commissie constateert dat het korps voortvarend aan de slag is gegaan met het opvolgen van de aanbevelingen van de commissie-Cornielje en dat er een groot aantal maatregelen in gang is gezet. De NPB geeft aan dat 'al met al te weinig werk is gemaakt van de doofpotcultuur die binnen het korps heerste en heerst'. De commissie-Havermans kan niet onderschrijven dat er te weinig werk is gemaakt van de doofpotcultuur.

De commissie-Havermans is van mening dat het politiekorps al grote vorderingen heeft gemaakt ten opzichte van 2007. Het korps is echter nog niet klaar met de implementatie. De huidige cultuur en leiderschapsstijl komen nog niet overeen met de gewenste situatie. De commissie acht het van belang om de implementatie van de aanbevelingen voortdurend te monitoren en waar nodig aan te passen. Ook het monitoren van de beleving van de medewerkers ten aanzien van de cultuur en leiderschapsstijl is en blijft een belangrijk onderdeel hiervan.

8. Conclusies

8.1 Beantwoorden vraag minister

De door de minister aan de commissie-Havermans gestelde vraag luidde:

'Geeft de informatie uit het niet-openbare NPB-rapport naar de werkwijze van de commissie-Cornielje die het eindrapport 'Feitelijk-heden' heeft opgeleverd, aanleiding de hierin gestelde conclusies te heroverwegen?'

Uit overleg van de voorzitter van de commissie met de voorzitter en bondssecretaris van de NPB is naar voren gekomen dat het niet-openbare rapport gezien moet worden als een interne NPB-rapportage. Tevens is gebleken dat het officiële standpunt van de NPB wordt verwoord in zijn reactie van 17 juni 2009 (zie bijlage 1) zoals weergegeven op de website van de NPB.

De NPB heeft ermee ingestemd het standpunt van 17 juni 2009 het uitgangspunt te laten zijn voor het onderzoek van de commissie-Havermans.

Dit betekende ook een nadere interpretatie van de vraagstelling van de minister. Hierover heeft overleg plaatsgevonden tussen de heer Havermans en het Ministerie van BZK. In dit overleg is bevestigd dat het standpunt van de NPB als uitgangspunt wordt genomen.

Om deze uiteindelijke vraag te kunnen beantwoorden, heeft de commissie-Havermans:

- diverse documenten behorende bij het onderzoek van de commissie-Cornielje opnieuw geanalyseerd
- aanvullende documenten verzameld en gesprekken gevoerd betreffende de door de NPB gepresenteerde gegevens.

Algemene conclusie

Over het algemeen concludeert de commissie-Havermans dat er, met uitzondering van de sale-and-lease-back, geen aanleiding is de bevindingen van de commissie-Cornielje te herzien. Ten aanzien van de sale-and-lease-back tekent de commissie-Havermans een genuanceerd beeld op, op basis van haar diepgravende onderzoek, waarin alle mogelijke bronnen zijn geraadpleegd en hoor en wederhoor heeft plaatsgevonden. De commissie-Havermans heeft, ten opzichte van de commissie-Cornielje, aanvullende feiten onderzocht en concludeert dat deze feiten noodzakelijk zijn om conclusies ten aanzien van het vastgoed te kunnen trekken.

De commissie constateert dat er, ter zake van het vastgoed, onprofessioneel is gehandeld door korpsleiding en korpsbeheerder. Zowel het vastleggen van het verloop van de onderhandelingen tijdens de sale-and-lease-back als de mate van evaluatie van deze operatie wordt door de commissie als ontoereikend gekwalificeerd. De korpsleiding en korpsbeheerder hadden, ten tijde van de besluitvorming, onvoldoende inzicht in de financiële consequenties van de keuze voor een sale-and-lease-back.

Uiteindelijk heeft dit geleid tot een ondoelmatige besteding van publieke middelen. De korpsleiding en korpsbeheerder hadden destijds bij de besluitvorming het financiële belang van het korps zwaarder moeten laten wegen.

De commissie benadrukt dat het onderzoek geen concrete signalen heeft opgeleverd dat de integriteit van korpsleiding en korpsbeheerder feitelijk in het geding is geweest.

Ten slotte constateert de commissie-Havermans dat, in weerwil van het standpunt van de NPB, zij niet kan onderschrijven dat er, na het verschijnen van het rapport van de commissie-Cornielje, te weinig werk is gemaakt van het veranderen van de cultuur. De commissie constateert dat het korps voortvarend aan de slag is gegaan met het opvolgen van de aanbevelingen van de commissie-Cornielje en dat er een groot aantal maatregelen in gang is gezet. Het korps is echter nog niet klaar met de implementatie. De huidige cultuur en leiderschapsstijl komen nog niet overeen met de gewenste situatie. Het blijft zaak de implementatie van de aanbevelingen goed te monitoren en waar nodig bij te sturen.

8.2 Sale-and-lease-back

Aankoop OHRA-pand en financiële situatie

De commissie-Cornielje heeft hierover geschreven:

- De aankoop van het OHRA-pand was 'niet voldoende doordacht' en 'uiteindelijk kan gesteld worden dat met deze aankoop het financiële belang, gezien de verkoop met verlies, van het korps niet gediend is geweest'.
- Het OHRA-pand was reeds aangekocht voordat de slechte financiële situatie van het korps duidelijk werd.

De commissie-Havermans hecht er waarde aan deze conclusies te nuanceren en moet vaststellen dat er in 1996 sprake was van een als ongunstig te kwalificeren financiële situatie. Deze financiële situatie was bekend voor de aankoop van het OHRA-pand en is besproken in het Regionaal College, de Regionale Beheersdriehoek en de Stuurgroep. In 1996 is desondanks het OHRA-pand aangekocht. Bekend was dat dit negatieve gevolgen had voor de financiële situatie en het aantal beschikbare m².

Er is geen eenduidig beeld op te tekenen over de, voor de aankoop van het OHRA-pand, bij alle betrokkenen gepercipieerde ernst van de financiële situatie en de mate waarin er sprake was van een financiële *crisis*situatie.

Desondanks concludeert de commissie dat de korpsleiding en korpsbeheerder bewust, ten tijde van een financieel ongunstige situatie, een financieel risico hebben genomen door het OHRA-pand aan te kopen. De commissie concludeert voorts dat zij in hun afwegingen die hebben geleid tot de aankoop het financiële belang van het korps zwaarder hadden moeten laten wegen.

Keuze voor SLB

In het rapport-Cornielje is vermeld 'De sale and lease back (SLB) was, gezien de financiële situatie van het korps, noodzakelijk'. Deze bevinding kan genuanceerd worden.

De keuze voor de SLB komt voort uit een saneringsplan waarin ten aanzien van huisvesting het volgende centraal stond: het afstoten van overtollige m², het voorkomen van investeringen in verband met achterstallig onderhoud en het optimaal benutten van het verschil tussen de verkoopwaarde en boekwaarde. Op grond van het hieruit voortvloeiende advies van de commissie-Blanken wordt besloten het OHRA-pand af te stoten. Het korps heeft meerdere manieren besproken om de doelstellingen uit het saneringsplan te realiseren. Het bleek uiteindelijk effectiever een oplossing te zoeken voor het geheel van panden, inclusief het OHRA-pand, dan alle panden apart te beschouwen. Dit heeft geleid tot de keuze voor de SLB.

De commissie acht het weliswaar mogelijk dat er naast een SLB andere mogelijkheden kunnen zijn geweest om het korps financieel te saneren, maar acht de gang van zaken en argumentatie die heeft geleid tot de keuze voor SLB navolgbaar en plausibel. Tegelijkertijd constateert de commissie dat de korpsleiding onvoldoende inzicht had, en dat dit door haar externe adviseurs onvoldoende is geboden, in de financiële consequenties op langere termijn (zoals die heden ten dage blijken) die volgden uit de keuze voor een SLB.

Dit effect wordt versterkt door de contracten die ruimte lieten voor de kopende partij om de kosten voor noodzakelijke voorzieningen vrijwel uitsluitend bij het korps te laten neerslaan.

Afwijzen PHC

Ten aanzien van het afwijzen van PHC heeft de commissie-Havermans in dit rapport nader geduid welke overwegingen hebben geleid tot de eenduidige formulering in het rapport van de commissie-Cornielje.

Op hoofdlijnen concludeert de commissie-Havermans het volgende. Voor de uitvoering van de SLB werden in eerste instantie onderhandelingen gevoerd met PHC. De commissie concludeert dat alle partijen in beginsel welwillend stonden ten opzichte van deze beoogde samenwerking. Bepalende factor voor de daadwerkelijke samenwerking was de gegarandeerde afname van het OHRA-pand. Op dit punt bood de bieding van PHC onvoldoende zekerheid voor het korps. Ook de bieding die PHC tijdens het onderzoek van de commissie-Havermans overlegt biedt geen uitsluitel. Deze bieding wordt immers niet herkend door betrokkenen waaronder de in de bieding omschreven afnemende partij. De authenticiteit van deze bieding is hiermee voor de commissie onvoldoende vast komen te staan.

Ook blijkt dat de benodigde en gewenste intentieverklaring (ondertekend door alle bij het consortium betrokken partijen) nooit tot stand is gekomen. Hierbij blijkt dat het proces tussen beide partijen stroef verliep en dat andere geïnteresseerden zich bij het korps meldden. Dit tezamen heeft er volgens de commissie toe geleid dat PHC is afgewezen.

De commissie merkt bij deze conclusie op dat de formele documentatie over het verloop van het onderhandelingstraject bij de betrokken partijen en met name het korps onvoldoende is geborgd waardoor de feitelijke gang van zaken op onderdelen beperkt navolgbaar is. Zij acht dit in het licht van de omvang van het project niet passend en laakbaar.

De mate waarin de SLB binnen de gestelde marges is gerealiseerd.

Hierover vermeldt het rapport van de commissie-Cornielje 'De vooraf geformuleerde doelstelling om geld te genereren om deze situatie te verbeteren is binnen de vooraf gestelde marges gehaald. Het Regionaal College was er voorts van op de hoogte dat de geprognosticeerde opbrengst van de gebouwen gerealiseerd was, maar dat de oorspronkelijke structurele meeropbrengst minder was dan verwacht, doordat leningen niet boetevrij konden worden afgelost en het geprognosticeerde beleggingsresultaat van 6% niet haalbaar bleek.'

De resultaten zijn verwoord in een notitie van AEF die, voorzien van een akkoord van de accountant, is gezonden aan het Regionaal College. De commissie-Havermans concludeert dat de commissie-Cornielje een genuanceerd beeld geeft van de, in de tussentijdse evaluatie, genoemde resultaten van de SLB. De commissie beschouwt dit beeld, gebaseerd op een professioneel oordeel, voorzien van een accountantsverklaring als een toereikend gegeven, maar realiseert zich dat de hieruit de vraag kan volgen in hoeverre deze opbrengsten daadwerkelijk gerealiseerd zijn. Op basis van de beschikbare documenten is het voor de commissie niet mogelijk deze vraag te beantwoorden. Het beantwoorden van deze vraag zou een uitvoerig, nauwgezet accountantsonderzoek vergen.

Voorts concludeert de commissie dat het korps haar belangen in onvoldoende mate tot uiting heeft laten komen in de totstandkoming van de contracten. De hieruit vloeiende onduidelijkheid in contracten heeft voor het korps financieel ongunstige gevolgen gehad. De commissie concludeert dat contracten die 'ruimte laten' niet passen bij een doelmatige besteding van publieke middelen.

De commissie concludeert dat de vastlegging, zowel bij de start van de SLB in de opgestelde contracten als in evaluerende zin van het resultaat van de SLB, ontoereikend is. Er is geen eenduidig overzicht van het resultaat. Tevens is er geen evaluatie van de gehele SLB uitgevoerd. Een dergelijke evaluatie had gezien omvang en looptijd van het project toentertijd wel moeten plaatsvinden. Over het geheel genomen concludeert de commissie dat de korpsleiding en korpsbeheerder, ter zake van het vastgoed, onprofessioneel hebben gehandeld.

Informatievoorziening aan Regionaal College

De commissie-Cornielje heeft vermeld dat: 'er geen indicaties zijn dat gedurende de onderzoeksperiode bewust informatie is achtergehouden voor het Regionaal College'. De commissie-Havermans kan deze conclusie weliswaar nuanceren, maar vindt geen gronden om hem tegen te spreken.

Ten aanzien van de informatievoorziening over de verwachte opbrengst van de SLB is sprake van een onduidelijke situatie. De afdeling FEZ van het korps constateert dat er sprake is van een negatief effect, AEF constateert dat er sprake is van positief effect. De notitie van FEZ is toegestuurd aan de projectleider huisvesting en besproken met de korpsleiding. Uit de voor de commissie beschikbare documenten blijkt niet dat deze is besproken in het Regionaal College. De notitie van AEF is, met goedkeuring van accountant Ernst & Young, toegestuurd aan het Regionaal College. De hoofdlijn van deze notitie is dat het korps globaal opereert binnen de kaders van de notitie die ten grondslag heeft gelegen aan de besluitvorming over de SLB.

De commissie-Havermans concludeert dat de korpsleiding een notitie van AEF heeft laten prevaleren boven een notitie van FEZ. De inhoud van beide notities betrof een evaluatie van de SLB, waarin AEF een initiërende, begeleidende en leidinggevende rol heeft gespeeld.

De commissie concludeert echter wel dat de in deze notitie genoemde 'winst' destijds nuancering had behoeft, daar het feitelijk gaat om een vrijval van liquide middelen. Met deze nuancering zou het Regionaal College destijds exacter geïnformeerd zijn. Tevens concludeert de commissie dat eventuele verwarring over interpretatie van een juiste term niet mag leiden tot een makkelijk te begrijpen maar daardoor minder juiste term.

Informatievragen vanuit Regionaal College

Cornielje vermeldt hierover dat 'kennelijk ook geen sprake is geweest van een actief verzoeken om informatie over de SLB door leden van het Regionaal College in voorkomende gevallen'. Deze conclusie kan genuanceerd worden: in 1998 is éénmaal gevraagd naar de resultaten van de SLB en in 1999 tweemaal.

Doorverkoop panden

Ten aanzien van de doorverkoop van de panden heeft de commissie getracht de bevindingen van de commissie-Cornielje nader te duiden. Er is sprake geweest van taxaties van het OHRA-pand, maar deze lijken een beperkte rol te hebben gespeeld in het tot stand komen van de uiteindelijke verkoopprijs. Het OHRA-pand is uiteindelijk, tezamen en gezamenlijk met andere panden, verkocht.

Dat het OHRA-pand met winst is doorverkocht, is, zo zegt men, te verklaren uit het aantrekken van een huurder in de periode tussen verkoopovereenkomst en het passeren van de akte bij de notaris. Voor de panden te Ede, Lunteren en Bennekom geldt dat deze door de gemeente zijn doorverkocht voor een bedrag van f 5 miljoen, in tegenstelling tot de door de NPB genoemde f 15 miljoen. Deze bevinding van de NPB is mogelijk tot stand gekomen doordat de kopende partij de panden, na herontwikkeling, renovatie en nieuwbouw, heeft doorverkocht voor f 15,5 miljoen. Dit wordt in het onderzoek verklaard door de ligging van het pand in Ede.

CIE-onderzoek

Ten aanzien van het CIE-onderzoek constateert de commissie dat er, in weerwil van wat tijdens de commissie-Cornielje is verklaard, sprake is geweest van een CIE-onderzoek (destijds heette dit CID-onderzoek). Er zijn geen eenduidige verklaringen op te tekenen over de opdracht tot beëindiging of vernietiging van dit onderzoek. Uit het onderzoek zijn geen (vermoedens van) eventuele strafbare feiten gebleken.

Opvolgen aanbevelingen

Ten aanzien van het niet verbinden van conclusies aan het niet opvolgen van de aanbevelingen uit het Rijksrechercheonderzoek stelt de commissie-Havermans dat aanbevelingen uit een dergelijk onderzoek van dusdanig gewicht zijn dat zij te allen tijde opgevolgd dienen te worden.

Dit is in het korps (deels) niet gebeurd. De commissie-Havermans constateert dat de commissie-Cornielje daar duidelijke en zwaarwegende conclusies aan verbindt.

De stelling van de NPB dat de commissie-Cornielje geen conclusies aan het niet opvolgen van de aanbevelingen verbindt, deelt de commissie-Havermans niet.

8.3 Overige punten

Arnhemse connectie

Over de 'Arnhemse connectie' vermeldt het standpunt van de NPB dat 'de korpsleiding veelvuldig aanwezig was bij wedstrijden van Vitesse en dat er een concrete relatie bestond tussen een partner van de RVG en Vitesse. Cornielje verbindt daar echter nauwelijks consequenties aan en dat wekt verbazing, gelet op de strikte integriteitsnormen die voor de Nederlandse politie gelden'.

De NPB presenteert geen nieuwe feiten die de conclusie van de commissie-Cornielje veranderen. De commissie-Havermans stelt dat er geen feitelijke aanleiding is te veronderstellen dat de integriteit in het geding is geweest. Wel is er beeldvorming ontstaan als gevolg van het handelen van de korpsleiding, dit geldt in brede zin (niet specifiek gericht op de relatie met Vitesse). Hier zijn in het onderzoek van de commissie-Cornielje wel degelijk consequenties aan verbonden.

Rapport-Cohen

Het standpunt van de NPB over het rapport-Cohen luidt dat uit het door Cornielje ingestelde onderzoek is gebleken dat het rapport-Cohen niet is herschreven en binnen de dienst geen vervolg heeft gekregen. De commissie-Cornielje komt naar mening van de NPB nauwelijks toe aan de vraag waarom het rapport niet wereldkundig gemaakt mocht worden. De NPB schetst hierbij dat uit het onderzoek van de NPB het beeld is ontstaan dat de korpsleiding niet terugdeinst voor forse bedreigingen aan het adres van ingehuurd onderzoekers als ze weigeren onwelgevallige onderzoeksuitkomsten te veranderen. Ook is in het standpunt opgenomen dat 'de bevindingen van de Nationale Ombudsman, die in zijn rapport uit 2007 onder meer spreekt over 'oneigenlijke beïnvloeding van de oordeelsvorming en een tekortschietend zelfreinigend vermogen', moeiteloos toepasbaar zijn op de wijze waarop binnen het korps met het rapport-Cohen is omgegaan.'

De commissie-Havermans concludeert dat het niet tot de onderzoeksopdracht van de commissie-Cornielje behoorde te onderzoeken waarom het rapport-Cohen geen navolging heeft gekregen in het korps. Over de oneigenlijke beïnvloeding inzake het rapport-Cohen en het rapport van de Nationale Ombudsman stelt de commissie-Havermans dat er geen twijfel is over de bevinding van de Nationale Ombudsman. De commissie onderschrijft de ernst hiervan. In hoeverre dit te vergelijken is met de afhandeling van het rapport-Cohen is niet feitelijk te onderbouwen. De NPB presenteert in dit kader ook geen nieuwe feiten die een herziening van de conclusies van de commissie-Cornielje rechtvaardigen.

Financiële regelingen

Ten aanzien van het thema 'financiële regelingen' onderschrijft het standpunt van de NPB de bevindingen van de commissie-Cornielje. Het standpunt van de NPB voegt hieraan toe dat 'Cornielje had moeten onderkennen dat de korpsleiding zich niet heeft gehouden aan de ijzeren wet dat, bij het vaststellen van vergoedingen buiten de normale rechtspositie en het Regionaal Georganiseerd Overleg om, iedere schijn van begunstiging moet worden vermeden'.

Het feit dat elke schijn van begunstiging moet worden voorkomen, werd door de commissie-Cornielje onderkend en de niet-afdoende communicatie werd gezien als medeoorzaak van de geruchten. De commissie-Havermans is van oordeel dat het vermijden van elke schijn van begunstiging (zoals geformuleerd door de NPB) en het gebrek aan afdoende communicatie (zoals geformuleerd door de commissie-Cornielje) in essentie op het zelfde neerkomen. Beide onderzoeken ondersteunen elkaar dan ook op dit vlak. De commissie constateert dat het NPB-standpunt op dit vlak geen nieuwe feiten presenteert en concludeert dat de eerdere conclusie van de commissie-Cornielje gehandhaafd kan blijven.

Personeel en organisatie

De NPB geeft aan dat de commissie-Cornielje constateert dat er geen sprake is geweest van systematisch machtsmisbruik dan wel intimidatie. Of de misstanden op P&O-gebied nu wel of niet als 'systematisch' getypeerd moeten worden, is volgens de NPB een kwestie van etikettering. De NPB geeft hierop aan dat het P&O-beleid jarenlang gekenmerkt werd door gebrek aan transparantie en communicatie, waarbij een uiterst dubieuze rol voor de voornoemde districtschefs en het hoofd P&O was weggelegd.

De commissie ziet het standpunt van de NPB in de eerste plaats als een bevestiging van de conclusies van de commissie-Cornielje. Er zijn door de NPB geen nieuwe feiten gepresenteerd die de conclusies in een ander daglicht kunnen doen plaatsen. De commissie komt immers in haar uitgebreide analyse op dit punt tot vergelijkbare gevolgtrekkingen. De commissie tekende daarbij aan dat de tekortkomingen op het vlak van P&O-beleid ernstig waren, maar ook duidelijk te relateren aan een beperkt aantal functionarissen. Desalniettemin zijn er stevige aanbevelingen door de commissie geformuleerd om dergelijke tekortkomingen in de toekomst te voorkomen.

8.4 Opvolgen van de aanbevelingen

De commissie heeft op basis van het standpunt van en het gesprek met de NPB geconstateerd dat een belangrijk deel van de kritiek van de NPB ligt in het feit dat de aanbevelingen zoals die zijn gedaan door de commissie-Cornielje in te beperkte mate gevolg hebben gekend. In reactie hierop is, na overleg met de minister en de NPB, besloten de mate van opvolging van de aanbevelingen bij de onderzoeksopdracht te betrekken.

De NPB geeft in zijn standpunt aan dat 'al met al te weinig werk is gemaakt van de doofpotcultuur die binnen het korps heerste en heerst'. De commissie-Havermans kan niet onderschrijven dat er te weinig werk is gemaakt van het veranderen van de cultuur.

De commissie constateert dat het korps voortvarend aan de slag is gegaan met het opvolgen van de aanbevelingen van de commissie-Cornielje en dat er een groot aantal maatregelen in gang is gezet. Het korps is echter nog niet klaar met de implementatie. De huidige cultuur en leiderschapsstijl komen nog niet overeen met de gewenste situatie.

De commissie-Havermans sluit aan bij de conclusies van de NPB dat het tijd is het boek te sluiten. Het onderzoek van de commissie-Havermans heeft aangetoond dat er lessen geleerd zijn en dat het korps de werkomstandigheden blijft verbeteren. Het blijft zaak de implementatie van de aanbevelingen goed te monitoren en waar nodig bij te sturen.

Bijlage 1

Standpunt NPB

Integrale tekst standpunt NPB

NPB: FEITEN GELDERLAND-MIDDEN NIET ZORGVULDIG ONDERZOCHT

In het officiële feitenonderzoek naar vermeende misstanden binnen de top van het politiekorps Gelderland-Midden in de jaren rond de eeuwwisseling is onvoldoende doorgevraagd naar het hoe en waarom van bepaalde zaken. Ook zijn in dat onderzoek – in de herfst en winter van 2006/2007 uitgevoerd onder leiding van Clemens Cornielje, de commissaris van de koningin in Gelderland (foto) – te royale normen gehanteerd bij de beoordeling van de integriteit van bepaalde gedragspatronen. Dat zijn de belangrijkste conclusies van het eigen onderzoek dat de Nederlandse Politiebond naar de gebeurtenissen in Gelderland-Midden heeft uitgevoerd.

Al met al is te weinig werk gemaakt van de doofpotcultuur die binnen het korps heerste en nog steeds heerst, afgaande op een slechts twee jaar oude uitspraak van de Nationale Ombudsman. Wat de NPB betreft toont het rapport-Cornielje aan dat de betrokkenheid van het openbaar bestuur bij integriteits- onderzoeken zo beperkt mogelijk moet worden gehouden om de gewenste onafhankelijkheid daarvan waar te maken.

Het door de NPB geformeerde onderzoeksteam van oud-rechercheurs heeft zich geconcentreerd op vijf onderdelen van het rapport-Cornielje (zie verderop). Het team heeft zo veel mogelijk betrokkenen gehoord en alle mogelijke archieven doorgespit om informatie te vinden, met name over de geruchtmakende sale-and-lease-backconstructie waartoe de korpsleiding van Gelderland-Midden eind jaren negentig besloot. Uiteraard moesten de oud-rechercheurs het daarbij stellen zonder opsporingsbevoegdheden; ze waren dus afhankelijk van ieders bereidheid tot vrijwillige medewerking en terbeschikkingstelling van stukken.

Een aantal documenten heeft de NPB te pakken proberen te krijgen met een beroep op de Wet openbaarheid van bestuur. Dat bleek niet in alle gevallen zonder slag of stoot mogelijk. Over de weigering om bepaalde informatie over de sale-en-leaseconstructie vrij te geven heeft de NPB een rechtbankprocedure aangespannen.

Met het oog op de waarheidsvinding heeft het onderzoeksteam de concept-versie en de uiteindelijke versie van het rapport-Cornielje minutieus vergeleken. Opmerkelijk genoeg heeft Cornielje de concept-versie namelijk voorgelegd aan een aantal betrokkenen, onder wie voormalig korpschef Bakker en zijn plaatsvervanger De Vries. De definitieve versie van het rapport wijkt op bepaalde punten af van de conceptversie.

1. Sale-and-lease-backconstructie

Op grond van een sale-and-lease-backconstructie kan een organisatie die onroerend goed in eigendom en in gebruik heeft dit vastgoed verkopen en vervolgens terughuren, bijvoorbeeld om aan liquide middelen te komen. Het politiekorps Gelderland-Midden heeft in de tweede helft van de jaren negentig

zo'n constructie uitgevoerd met het pas aangeschafte Ohra-pand in Arnhem, samen met een aantal andere vastgoedobjecten.

Binnen het korps gonsde het van de geruchten dat de verkoop tegen een (te) lage prijs had plaatsgevonden, waardoor de koper (de Rozendaalse Vastgoedgroep oftewel RGV) het onroerend goed heel snel met winst had kunnen doorverkopen. Vaak werd daarbij gewezen op de banden tussen RGV en de voetbalclub Vitesse, die de korpsleiding regelmatig trakteerde op gratis kaarten voor business seats. Een en ander zou ervoor gezorgd hebben dat een andere kandidaatkoper, het Politiehuisvestingsconsortium oftewel PHC, de deur was geweest. Ook zouden aanbevelingen van de Rijksrecherche voor vervolgonderzoeken naar de gang van zaken niet zijn uitgevoerd.

Cornielje diende het waarheidsgehalte van deze geruchten te onderzoeken. Op basis van zijn onderzoek constateert hij dat aanbevelingen uit het Rijksrechercheonderzoek inderdaad niet zijn opgevolgd, maar hij verbindt daar geen consequenties aan. Verder stelt Cornielje dat de aankoop (let wel: dus niet de verkoop) van het Ohra-pand ondoordacht had plaatsgevonden. Voor de rest is hij niet op onregelmatigheden gestuit.

Opmerkelijke zaken

Het NPB-onderzoeksteam heeft geen frauduleuze praktijken aan het licht weten te brengen. Zorgvuldig dossieronderzoek wijst echter wel uit dat Cornielje niet heeft doorgevraagd als dat toch erg voor de hand lag en de feiten selectief heeft gepresenteerd. Daardoor wordt de gang van zaken rond de sale-and-lease-backconstructie eerder versluierd dan verhelderd. Met betrekking tot de keus voor PHC of de RGV is het onderzoeksteam op de volgende opmerkelijke zaken gestuit.

Ontbrekende verklaringen

De concept-versie van het rapport-Cornielje vermeldt dat de betrokken personen uiteenlopende verklaringen hebben gegeven over het afbreken van de onderhandelingen met PHC ten gunste van de RGV. In het concept-rapport staat dat Cornielje twee keer met de directeur van PHC over de afwijzing heeft getelefoneerd. De directeur heeft in die gesprekken verklaard dat hij van de korpschef te horen had gekregen dat men betere biedingen had ontvangen en niet met PHC verder wilde. Zowel de uiteenlopende verklaringen als de telefoongesprekken met de PHC-directeur zijn niet in het definitieve rapport opgenomen. Daarin wordt als enige reden voor het staken van de besprekingen genoemd dat één van de PHC-partners niet akkoord ging met de bieding.

Het NPB-onderzoeksteam vraagt zich af waarom Cornielje doet voorkomen alsof eenduidig is waarom de onderhandelingen met PHC zijn afgeketst, terwijl daarover vele lezingen bestaan, waaronder die van de PHC-directeur.

Ontbrekende cijfers

Het Ohra-pand is op 2 september 1998 voor 15,5 miljoen gulden aan de RGV verkocht en nog diezelfde dag door de RGV aan Herbel Beleggingen B.V. doorverkocht voor een bedrag van 18,5 miljoen gulden. Een winst van 3 miljoen euro minus de kosten koper. Cornielje meldt daarover dat het in de vastgoedwereld niet ongebruikelijk is dat panden worden doorverkocht voor een hogere prijs dan de aankoopprijs, bijvoorbeeld als de (door)verkoper een huurder voor het betreffende pand heeft.

Cornielje had de opdracht om hetzij te bevestigen hetzij te ontzenuwen dat de RGV van de aankoop heeft kunnen profiteren. Het NPB-onderzoeksteam vraagt zich dan ook af waarom Cornielje niet heeft onderzocht of in het onderhavige geval de hogere doorverkoopprijs verklaard kan worden. Verbazingwekkend is daarnaast dat hij niet heeft uitgezocht op basis van welke taxatie(s) het verkoopbedrag van 15,5 miljoen gulden tot stand is gekomen.

De politiepanden te Ede (Breelaan), Lunteren (Reeënlaan) en Bennekom (Bergakkerplein) zijn in 1999 voor ruim 4 miljoen gulden verkocht aan de gemeente Ede. In september 2001 zijn die weer verkocht aan de OME (Ontwikkeling Maatschappij Ede) voor een bedrag van dik 15 miljoen gulden. Opvallend genoeg noemt Cornielje geen bedragen. Ook hier vraagt het NPB-onderzoeksteam zich af waarom Cornielje het verkoopbedrag niet vermeld heeft en de taxatiewaarde van de panden niet heeft onderzocht.

Ontbrekende gegevens

Het verloop van de onderhandelingen met PHC is in documenten vastgelegd. Van de onderhandelingen met de RGV is slechts bekend dat half januari 1998 via makelaar Ensing een eerste bod is uitgebracht.

Door het openbaar bestuur gevoerde onderhandelingen moeten gekenmerkt worden door transparantie. Het NPB-team had dan ook verwacht dat Cornielje navraag zou hebben gedaan naar de tijdstippen waarop en de omstandigheden waaronder de onderhandelingen met de RGV hebben plaatsgevonden.

Volgens Cornielje heeft een in 1998 uitgevoerd integriteitsonderzoek naar de RGV geen beletsels opgeleverd om met de RGV in zee te gaan. Het NPB-onderzoeksteam is te weten gekomen dat een lopend onderzoek naar 'relevante subjecten' binnen de RGV door de Criminele Inlichtingen Eenheid (CIE) in de politieregio Gelderland-Midden op last van leidinggevend is gestaakt en dat alle gegevens zijn opgeruimd dan wel vernietigd.

2. De Arnhemse connectie

Cornielje heeft bevestigd dat de korpsleiding veelvuldig bij voetbalwedstrijden van Vitesse aanwezig was (gratis plaatsen in de business seats op uitnodiging van de clubleiding) en dat er een concrete relatie bestond tussen een partner binnen de RGV en Vitesse. Cornielje verbindt daar echter nauwelijks consequenties aan en dat wekt verbazing, gelet op de strikte integriteitsnormen die voor de Nederlandse politie gelden.

3. De afhandeling van het rapport-Cohen

Over de inhoud en afhandeling van het zogenaamde rapport-Cohen zijn in de loop der tijd allerlei verhalen de ronde gaan doen. Het rapport was een inventarisatie van de problemen binnen de unit Noord van het district West-Veluwe Vallei, uitgevoerd door een extern onderzoeksbureau. Het is vernietigd omdat de onderzoeksuitkomsten onder andere de voormalige districtschef niet bevielen.

Uit het door Cornielje ingestelde onderzoek is gebleken dat het rapport-Cohen – in tegenstelling tot wat in de wandelgangen wel werd beweerd – niet is herschreven en binnen de dienst geen vervolg heeft gekregen. De gegevens die Cornielje door het houden van interviews heeft verzameld duiden erop dat over de status van het rapport onvoldoende (duidelijk) gecommuniceerd is met het personeel. Aan de vraag waarom het rapport niet wereldkundig gemaakt mocht worden komt Cornielje niet of nauwelijks toe.

Zelfreinigend vermogen

Het NPB-onderzoeksteam heeft een aantal direct betrokkenen gehoord. Uit deze gesprekken rijst het beeld op van een korpsleiding die niet terugdeinst voor forse bedreigingen aan het adres van ingehuurde onderzoekers als ze weigeren onwelgevallige onderzoeksuitkomsten te veranderen. De bevindingen van de Nationale Ombudsman, die in zijn rapport uit 2007 onder meer spreekt over 'oneigenlijke beïnvloeding van de oordeelsvorming en een tekortschietend zelfreinigend vermogen', zijn moeiteloos toepasbaar op de wijze waarop binnen het korps met het rapport-Cohen is omgegaan.

4. Gunstige financiële regelingen

Het bestaan van gunstige financiële regelingen voor met name het hogere echelon (uitbetaling meeruren, promoties, autoregeling etcetera) was jarenlang veelvuldig onderwerp van gesprek onder de medewerkers van het politiekorps Gelderland-Midden. Cornielje bevestigt het bestaan ervan, maar volgens hem is van het onterecht verstrekken van vergoedingen, toelagen en faciliteiten niets gebleken. Wel had de interne communicatie over dit soort zaken beter gekund. Hij meldt dat het onderzoek door de Rijksrecherche naar de bewuste regelingen niet heeft geleid tot strafrechtelijke vervolging wegens het ontbreken van voldoende reële aanknopingspunten.

Schijn van begunstiging

Het onderzoeksteam stelt vast dat uit het rapport-Cornielje valt af te leiden dat er een tijd lang meerdere speciaal voor leidinggevendens gecreëerde financiële voorzieningen waren. Deels waren die tussen de werkgever en de vakbonden overeengekomen in het regionaal georganiseerd overleg (RGO), maar deels ook niet. Cornielje had moeten onderkennen dat de korpsleiding zich niet heeft gehouden aan de ijzeren wet dat bij het vaststellen van vergoedingen buiten de normale rechtspositie en het RGO om iedere schijn van begunstiging moet worden vermeden.

De gevoelens van willekeur en ongelijke behandeling die bij veel medewerkers leefden had Cornielje kunnen en moeten relateren aan de weinig integere handelwijze binnen de top van het korps. Het is tekenend voor de toonzetting van zijn rapport dat dit niet gebeurt en Cornielje de schuld vooral legt bij een handvol 'oproerkraaiers'.

5. Het P&O-beleid

Volgens Cornielje is binnen het korps Gelderland-Midden geen sprake geweest van systematisch machtsbruik dan wel intimidatie. De nadruk ligt hier blijkbaar op de term 'systematisch', want

Cornielje ontkent niet dat er sprake was van een gevoel van wantrouwen, willekeur, intimidatie, machtsmisbruik en/of vriendjespolitiek onder een deel van de medewerkers. Deze werksfeer was volgens Cornielje echter te wijten aan twee specifieke districtschefs en het voormalige hoofd P&O in de periode 2000-2006.

Het onderzoeksteam heeft vele meldingen binnengekregen van medewerkers die onder de werksfeer te lijden hebben gehad en de gevolgen daarvan nog dagelijks met zich meedragen. Of de misstanden op P&O-gebied nu wel of niet als 'systematisch' getypeerd moeten worden is een kwestie van etikettering en leidt de aandacht af van waar het werkelijk om gaat: het feit dat door Cornielje wel degelijk is vastgesteld dat het P&O-beleid jarenlang gekenmerkt werd door gebrek aan transparantie en communicatie, waarbij een uiterst dubieuze rol voor de voornoemde districtschefs en het hoofd P&O was weggelegd.

CONCLUSIES

* Het NPB-onderzoeksteam heeft aangetoond dat in het rapport-Cornielje sprake is van gemiste kansen, met name waar het gaat om het feitenonderzoek naar de sale-and-lease-backconstructie en de integriteit van de korpsleiding. Naar de smaak van de NPB had Cornielje op onderdelen (veel) meer moeten doorvragen en de lat voor integer handelen een stuk hoger mogen leggen. Dat was niet alleen de kwaliteit van het rapport ten goede gekomen, maar ook de acceptatiegraad.

* Het onderzoeksteam heeft niet kunnen achterhalen waarom het door Cornielje uitgevoerde feitenonderzoek zo weinig diepgravend was en Cornielje zo ongeveer iedereen heeft gespaard, met uitzondering van de ondernemingsraad. Het is op zijn zachtst gezegd opmerkelijk dat Cornielje er blijkbaar geen moeite mee had om de OR van een tunnelvisie te beschuldigen, terwijl hij zelf onmiskenbaar wegkijkt van integriteitskwesties als niet-gedocumenteerde onderhandelingen over onroerend goed, ontbrekende taxatierapporten en het zonder betaling bijwonen van voetbalwedstrijden.

* Het is tijd het boek te sluiten, maar niet zonder lessen voor de toekomst te trekken. De NPB constateert dat onderzoeken die onder verantwoordelijkheid van het openbaar bestuur worden uitgevoerd door een extern onderzoeksbureau weliswaar als 'onafhankelijk' te boek staan, maar in de praktijk vaak erg vatbaar zijn voor beïnvloeding en inkleuring van de kant van de opdrachtgever (de overheid). Met het oog op de transparantie en de aanvaardbaarheid van de onderzoeksresultaten is het beter de betrokkenheid van het openbaar bestuur voortaan te beperken tot de vraagstelling.

* Uit het onderzoek door de NPB is gebleken dat sommige medewerkers nog steeds nadelige gevolgen ondervinden van hun kritische opstelling in de kwestie Gelderland-Midden. Het is niet ondenkbeeldig dat dit veroorzaakt wordt door het feit dat degenen die in meer of mindere mate voor de geconstateerde misstanden op personeelsgebied verantwoordelijk worden geacht deels nog op hun

post zitten. De NPB betreurt het dat Cornielje geen werk heeft gemaakt van de doofpotcultuur die binnen het korps heerste en nog heerst. De scherpe en amper twee jaar oude observaties van de Nationale Ombudsman zijn een teken aan de wand en voor de NPB reden om de omgangsvormen binnen Gelderland-Midden nauwlettend in de gaten te houden en als regulier onderwerp van bespreking op de agenda te plaatsen

Bijlage 2

Methodiek commissie-Cornielje

Methodiek commissie-Cornielje

Startbijeenkomst

Tijdens de startbijeenkomst zijn definitieve werkafspraken gemaakt en is met de opdrachtgever en de begeleidingscommissie een gedeeld beeld over de opzet en uitvoering van het onderzoek verkregen.

Dossieronderzoek

Ten behoeve van het feitenonderzoek is op verzoek van de begeleidingscommissie door (medewerkers van) het korps een omvangrijk dossier samengesteld. Dit dossier hebben wij geanalyseerd. Ontbrekende documenten zijn alsnog opgevraagd. Ook tijdens de interviews zijn documenten overhandigd die van belang waren voor het onderzoek. In de bijlage is een overzicht opgenomen van de gehanteerde bronnen.

Inrichten meldpunt

Vlak na aanvang van het onderzoek is overeenkomstig de onderzoeksopdracht een meldpunt ingesteld waar met name (oud-)medewerkers van het korps vrijelijk, buiten de politieorganisatie om, direct hun verklaringen kwijt konden. Dit meldpunt was zowel telefonisch, per e-mail als per post benaderbaar gedurende de periode van maandag 23 tot en met dinsdag 31 oktober 2006. Op deze wijze kon rechtstreeks contact worden gelegd met een onderzoeker van Berenschot. In totaal zijn 135 meldingen ontvangen. Elke melding is nader bezien en na analyse is beoordeeld op welke wijze de meldingen verder in het onderzoek worden betrokken. Hierbij is onder meer gekeken naar overeenkomsten tussen en patronen in de verschillende meldingen. Nadere analyse en beoordeling van de meldingen heeft ertoe geleid dat, in samenspraak met de begeleidingscommissie, de wijze van uitvoering van het P&O-beleid in den brede als extra casus aan het onderzoek is toegevoegd.

Na sluiting van het meldpunt is gebleken dat een klein deel van de meldingen niet binnen het kader van de onderzoeksopdracht vielen. Dit betrof met name meldingen van personen die geen (oud-)medewerker waren van het korps. In overleg met de begeleidingscommissie is besloten deze meldingen, na terugkoppeling aan de melder en nadat toestemming verleend was, door te geleiden naar de instantie waar de melding behandeld moet worden.

Uitvoeren enquête

Om een algemeen beeld te krijgen van de huidige heersende organisatiecultuur bij het korps en tevens de betrokkenheid van de medewerkers te bevorderen, alsmede voldoende draagvlak voor de verdere behandeling van de uitkomsten van het onderzoek te verkrijgen, is een korpsbrede enquête gehouden in de periode van 23 oktober tot en met 31 oktober 2006. Dit betrof een internetenquête die op naam is verstuurd aan de medewerkers.

De anonimiteit van de respondenten en de vertrouwelijkheid van de antwoorden zijn gewaarborgd. 631 van de 1.609 medewerkers van het korps hebben deze enquête ingevuld, wat een respons van 39% betekent.

Opstellen conceptfeitenreconstructie op basis van de documentenstudie

Op basis van het dossieronderzoek is een chronologisch overzicht opgesteld (feitenreconstructie) waarin alle voor de onderzoeksopdracht belangrijke momenten en feiten zijn opgenomen. Deze feitenreconstructie heeft gediend als voorbereiding op de gespreksronde (zie hierna). Zoals eerder aangegeven, zijn tijdens de interviews door sommige respondenten ook documenten overhandigd die van belang waren voor het onderzoek. Indien de respondent daartoe toestemming heeft gegeven, zijn deze voor zover relevant meegenomen in de feitenreconstructie, waarbij het criterium is gehanteerd dat het om formele documenten moet gaan (bijvoorbeeld verslagen van overleggen of schriftelijke correspondentie of rapporten). Enkele respondenten hebben tijdens het interview andere documenten (zoals persoonlijke aantekeningen) aangereikt. Aangezien het een feitenonderzoek betreft, hebben we hiervan kennis genomen, maar deze niet als 'feit' kunnen opnemen in de opgestelde feitenreconstructie.

Tevens hebben wij documenten ontvangen die normaal gesproken een vertrouwelijke status hebben (zoals Rijksrechercheonderzoek en vertrouwelijke verslagen van de Regionale Beheersdriehoek). Gezien het belang van het feitenonderzoek en om nieuwe beeldvorming te voorkomen, achten wij het voor dit feitenonderzoek van belang om over alle relevante documenten te beschikken en deze ook te kunnen gebruiken in dit onderzoek. Om deze documenten te kunnen gebruiken ten behoeve van dit feitenonderzoek is allereerst toestemming gevraagd aan de verantwoordelijke instantie. De verantwoordelijke instanties hebben in alle gevallen toestemming gegeven voor het gebruik van de documenten. Uit deze documenten zijn slechts daar waar relevant citaten opgenomen. Uitzondering op bovengenoemde is het oriënterend onderzoek van de Ondernemingsraad genaamd: 'Zaken op een rij m.b.t. de Veenbrand in Gelderland-Midden' de onderzoekscommissie heeft van de Ondernemingsraad geen toestemming gekregen om uit dit vertrouwelijke onderzoek te citeren.

Gespreksronde

Op basis van de feitenreconstructie hebben we vastgesteld over welke onderwerpen (aanvullende) gesprekken nodig waren en met wie. Na overleg met de begeleidingscommissie hebben in totaal 49 interviews plaatsgevonden. Daarvan betroffen er dertig de 'sleutelpersonen', zoals leden van het Regionaal College, de (voormalige) Regionale Beheersdriehoek, voormalig leden van de korpsleiding (vanaf 1993), (voormalig) medewerkers met relevante specifieke posities en/of kennis en ten slotte externen. Tevens hebben met negentien niet-sleutelpersonen uit het korps interviews plaatsgevonden⁹⁵.

Deze 'dwarsdoorsnede' van het korps is aselekt geselecteerd waarbij rekening is gehouden met geografische spreiding. De gesprekken met de sleutelpersonen waren bedoeld om de beelden uit het rapport-Tragter nader te onderbouwen dan wel te weerleggen.

⁹⁵ In totaal zijn veertig medewerkers benaderd. De 21 medewerkers die niet zijn geïnterviewd, gaven aan hiertoe niet bereid te zijn om uiteenlopende (persoonlijke) redenen, waaronder tijdgebrek, maar ook omdat zij niet wederom geconfronteerd wilden worden met problemen uit het verleden en 'weer gewoon aan het werk wilden'.

De gesprekken met de niet-sleutelpersonen waren met name bedoeld om de enquêteresultaten te verdiepen en concretiseren en na te gaan hoe breed de beelden uit het rapport-Tragter leven. Sommige respondenten wilden met meerdere personen tegelijk worden geïnterviewd. Dit is niet gebeurd om inkleuring/beïnvloeding door (een) mederespondent(en) en zo, omwille van het onderzoek, een zo onafhankelijk en objectief mogelijke respons te verkrijgen.

Gezien het vertrouwelijke karakter van de interviews zijn deze gehouden op een externe locatie. Ten behoeve van een zorgvuldige omgang met respondenten is voorafgaand aan de interviews een interviewprotocol opgesteld. Belangrijkste elementen hierin zijn verslaglegging, vertrouwelijkheid en de inzage in het gespreksverslag. Dit protocol is in de bijlage bij het rapport opgenomen. Betrokkenen hebben dit interviewprotocol voorafgaand aan het gesprek ontvangen, alsmede een toelichting op het onderzoek en de te behandelen gespreksthema's.

Van de gesprekken zijn vertrouwelijke verslagen opgesteld die uitsluitend ter beschikking stonden van Berenschot. De verslagen zijn voor controle op een correcte weergave van het gesprek aan de betrokkenen voorgelegd. De verslagen en de opmerkingen van de respondenten daarop zijn tezamen met de overige onderzoeksinstrumenten als onderlegger gebruikt voor deze rapportage.

Hoor en wederhoor op basis van de conceptfeitenreconstructie op basis van de documentenstudie

De conceptfeitenreconstructie is eveneens voorgelegd aan de respondenten. Zij hebben een gewaarmerkt exemplaar van het concept ontvangen na afgifte van een geheimhoudingsverklaring om te waarborgen dat het vertrouwelijke karakter van de weergave wordt gerespecteerd en dat voorafgaand aan publicatie van het eindrapport niets naar buiten wordt gebracht.

Feitenrelaas

Het conceptfeitenrelaas is ter reactie aangeboden aan 28 personen. Hiertoe hebben zij het verzoek gekregen eerst een geheimhoudingsverklaring af te geven.

Het betreft de voormalig korpsleiding (de heren Bakker, De Vries, Lith, Kuiper en Van Deursen), het voormalig hoofd P&O (2000-2006), de bestuurssecretaris, de districtschef Arnhem West (1996-2001), de medewerker Facilitaire Zaken (1999-2003), het hoofd RID (2002-moment van onderzoek), de financieel controller (1996-2000), de districtschef West Veluwe Vallei (1996-2001), het hoofd BBZ (2002 tot moment van onderzoek), de districtschef Arnhem Veluwe Zoom (1996-2001), het hoofd FEZ (1996-2000), de voormalig hoofdofficier van Justitie, een advocaat van Hoge van den Broek, een makelaar van Engelsing Makelaardij, twee aandeelhouders van de Rozendaalse Vastgoedgroep, de huidige korpsbeheerder en haar voorganger, de voormalig voorzitter en secretaris van de Ondernemingsraad, het voormalig hoofd van Bureau Interne Zaken, de schrijver van het rapport-Cohen, een adviseur van AEF, de schrijver van het rapport-Tragter.

Voorinzage

Speciale passages zijn voorgelegd aan:

Leden van de voormalig korpsleiding, de heren Bakker, De Vries, Van Deursen. leden van het Regionaal College, de huidige korpsbeheerder en haar voorganger, de voormalig voorzitter van de Ondernemingsraad, het voormalig hoofd P&O, de voormalig hoofdofficier van Justitie, de districtschef West Veluwe Vallei (1996-2001), de districtschef Arnhem West (1996-2001). De unitchef Recherche Infodesk (1999-2001).

De volgende personen hebben het rapport ingezien voordat het definitief gemaakt is:

Leden van de voormalig korpsleiding, de heren Bakker, De Vries, Van Deursen. De huidige hoofdofficier van Justitie (de heer Van der Kerk), de schrijfster van het rapport-Tragter (mevrouw Tragter).

Aanvullende actie meldpunt

Naar aanleiding van ontvangen signalen dat bij sommige melders onduidelijkheid was ontstaan over de behandeling van de meldingen, mede door de berichtgeving in de media dat de verlenging van de looptijd van het onderzoek met name zou zijn veroorzaakt door het grote aantal meldingen die afzonderlijk onderzocht zouden moeten worden, is besloten alle melders nader te informeren.

Alle melders is daarom de mogelijkheid geboden om, in aanvulling op de reeds gedane melding, aanvullende documenten aan te leveren of een persoonlijk of telefonisch gesprek te hebben. Daarbij is aangegeven dat de gesprekken in het teken staan van het aanbrengen van een verdieping op de meldingen. Tevens is aangegeven dat de melding tijdens het gesprek besproken wordt in het licht van de conclusies uit het rapport-Tragter en de toegevoegde casus 'de wijze van uitvoering van het P&O-beleid in den brede'. Ook voor deze gesprekken is een interviewprotocol opgesteld (zie bijlage). Er hebben naar aanleiding daarvan in deze tweede gespreksronde 33 persoonlijke gesprekken plaatsgevonden, twee telefonische gesprekken en twee melders hebben aanvullende documenten aangeleverd.

Ook hebben zich in deze tweede ronde enkele nieuwe melders aangediend. Hiermee is coulant omgegaan en deze melders is eveneens de gelegenheid geboden tot een gesprek of het aanleveren van aanvullende documenten.

Ook in deze fase gaven sommige respondenten aan met meerdere personen tegelijk te willen worden geïnterviewd. Hieraan is niet tegemoetgekomen, vanwege gelijke behandeling met de eerdere gespreksronde en om inkleuring/beïnvloeding door mederespondent(en) te voorkomen.

Rapportage

Op grond van de feitenreconstructie, gebaseerd op de documentenstudie, de interviewverslagen, de analyse van de meldingen en de enquête, is deze rapportage opgesteld.

Bijlage 3

Aan de minister van BZK gestelde vragen

Aan de minister van BZK gestelde vragen

Kamervragen

Vragen het kamerlid Brinkman aan de minister:

Vragen van het lid Brinkman (PVV) aan de minister van BZK over het artikel 'Cornielje beschermde Gelderse politietop'. (Ingezonden 16 september 2009, De Telegraaf, 12 september 2009.)

- a. Heeft u kennisgenomen van het artikel 'Cornielje beschermde Gelderse politietop'?
- b. Is het gestelde in dit artikel waar? Zo ja, kunt u vermelden om welke onderzoeksgegevens het zou gaan over mogelijke onderhandse deals met een vastgoedbedrijf en welk vastgoedbedrijf dit betreft? Zo nee, wat is niet waar?
- c. Kunt u aangeven, indien het gestelde waar is, waarom de Criminele Inlichtingen Eenheid (CIE) een onderzoek instelde naar dit vastgoedbedrijf? Bent u van mening dat dit onderzoek opnieuw moet worden geopend? Kunt u aangeven welke personen van de toenmalige korpsleiding deze opdracht tot stilleggen van dat onderzoek hadden gegeven en welke redenen zij hiervoor hadden?
- d. Hoe beoordeelt u het, indien het gestelde waar is, dat de CIE documenten moest vernietigen? Is het juist niet de taak van de CIE zo veel mogelijk informatie over mogelijke dubieuze praktijken te vergaren?
- e. Ziet u kans in onderhandeling met deze oud-rechercheurs en de Nederlandse Politiebond (NPB) deze onderzoeksresultaten openbaar te maken? Bent u op de hoogte gesteld van resultaten van dit onderzoek?
- f. Deelt u de mening dat het nu tijd wordt dat, indien het gestelde geheel of gedeeltelijk waar is, eindelijk eens de waarheid boven tafel moet komen en de Rijksrecherche een onderzoek moet instellen en mogelijke verdachten moet vervolgen?

Vragen Statenlid

Vragen van het Statenlid van de provincie Gelderland Van Bergen aan de minister:

De verkoop van het OHRA-pand in Arnhem.

- a. Hierover is onderhandeld met het PolitieHuisvestingsConsortium (PHC) en de Rozendaalse Vastgoedgroep (RGV). Uiteindelijk werd in zee gegaan met de RGV. Waarom doet Cornielje het voorkomen dat het eenduidig is waarom de onderhandelingen met PHC zijn afgeketst, terwijl daarover verschillende verklaringen de ronde deden?
- b. Is het juist dat de RGV, na aanschaf van het OHRA-pand voor 15,5 miljoen euro, dit op dezelfde dag met drie miljoen euro winst heeft kunnen doorverkopen? Waarom is geen onderzoek ingesteld naar de oorzaken hiervan?

- c. Waarom heeft Cornielje, zo beweert de NPB, niet onderzocht op grond van welke taxatie(s) het verkoopbedrag van 15,5 miljoen euro tot stand is gekomen?
- d. Is het u bekend dat de RGV nauwe banden had met voetbalclub Vitesse, en dat Vitesse de korpsleiding regelmatig trakteerde op business seats?
- e. Is het juist dat aanbevelingen voor vervolgonderzoeken door de Rijksrecherche niet zijn uitgevoerd?
- f. Cornielje meldt dat een in 1998 uitgevoerd integriteitsonderzoek naar de RGV geen beletsel heeft opgeleverd. In de publicatie van de NPB staat echter dat een onderzoek naar de RGV door de Criminele Inlichtingen Eenheid (CIE) in de politieregio Gelderland-Midden op last van leidinggevend is gestaakt, en dat alle gegevens zijn opgeruimd dan wel vernietigd.

Het rapport-'Cohen' over problemen binnen de unit Noord van het district West Veluwe Vallei.

- a. Het rapport is vernietigd, volgens de NPB omdat de onderzoeksresultaten onder andere de voormalige districtschef niet bevielen. Waarom meldt Cornielje geen reden waarom dit rapport niet wereldkundig gemaakt mocht worden?
- b. Het NPB-onderzoeksteam heeft een aantal direct betrokkenen gehoord. Daaruit zou blijken dat de korpsleiding niet terugdeinst voor forse bedreigingen aan het adres van ingehuurde onderzoekers als ze weigeren onwelgevallige onderzoeksuitkomsten te veranderen.

Gunstige financiële regelingen

- a. Is het juist dat er sprake is geweest van het bestaan van gunstige financiële regelingen voor met name het hogere kader, die deels niet waren overeengekomen in het Regionaal Georganiseerd Overleg (RGO?). Vindt u dat gewenst?

Personeelsbeleid

- a. Cornielje erkent dat het P&O-beleid op diverse punten heeft gefaald. Uit het NPB-onderzoek blijkt dat sommige medewerkers nog steeds nadelige gevolgen ondervinden van hun kritische houding in de kwestie Gelderland-Midden. Men vermoedt een samenhang met het feit dat een aantal 'verantwoordelijken' voor het mismanagement nog steeds op zijn post zit. Vindt u dit een wenselijke situatie?

Bijlage 4

Overzicht van (gebruikte) documenten

Overzicht van documenten

- Besluit Algemene Rechtspositie Politie, artikel 66, 16-03-94
- Besluitlijst vergadering Management Overleg, 22-01-97
- Besprekingsverslag Politie Regio Gelderland-Midden, 01-09-97
- Besprekingsverslag van PHC en Politie Regio Gelderland-Midden, 29-09-97
- Bieding PHC, 22-8-1997
- Bieding PHC, 28-11-97
- Bieding RVG, 16-01-98
- Bieding RVG, 27-01-98
- Bieding RVG, 12-02-98
- Bieding RVG, 23-02-98
- Bijlage (niet bekend bij welk rapport) opgesteld door Vector Property Consultants, 13-11-96
- Brief van de Stuurgroep Strategisch Huisvestingsbeleid aan de korpschef Siepel, 23-05-96
- Brief AEF aan korpsbeheerder Scholten, 28-05-96
- Brief Moret Ernst & Young Accountants aan leden Regionaal College inzake bevindingen financiële toelichting van de notitie optimalisatie huisvesting, 03-03-98
- Brief van Ernst & Young inzake AEF rapportage huisvestingssituatie Gelderland Midden, 06-04-00
- Brief van korpsbeheerder aan Stuurgroep, 14-01-97
- Brief korpsbeheerder aan minister van Binnenlandse Zaken, 14 november 1995
- Brief van het korps aan Haskoning, 29-01-97
- Brief van de korpschef aan de korpsbeheerder, 08-10-97
- Brief van PHC aan Regio Politie Gelderland-Midden, 22-10-97
- Brief van PHC aan Regio Politie Gelderland-Midden, 05-11-97
- Brief van AEF aan het college van B&W van Ede, 03-02-98
- Brief van korpsleiding aan leden van het Regionaal College inzake SLB, 03-03-98
- Brief van korpsbeheerder aan de leden van het Regionaal College, 25-10-99
- Brief van hoofdofficier van justitie aan korpsbeheerder, 18-01-02

- Brief korpschef aan Regionaal College, 12-03-02
- Brief van AEF aan Berenschot, 06-12-06
- Brief van de heer Scholten aan Berenschot, 15-02-07
- Brief aan de Tweede Kamer, 07-11-09
- Concept akte verkoop van de politiepanden te Arnhem, Velp, Doorwerth en Dieren, 23-04-98
- Concept raamovereenkomst tussen de RVG en Politie Gelderland-Midden, 10-03-98
- De Feiten Heden, verwerking aanbevelingen van de Commissie Cornielje & de Nationale Ombudsman, 09-01-08
- E-mail van FGH Bank aan onderzoekers van Berenschot, 23-02-10
- Fax van AEF aan de heer P. Scholten, 28-05-96
- Fax van AEF aan OME, 03-02-98
- Fax van AEF aan hoofd FEZ, 20-10-99
- Fax van de Westmead Business Group aan Engelsing Makelaar, 12-12-97
- Fax van PHC aan Regio Politie Gelderland-Midden, 17-11-97
- Fax van Van den Bosch en Van den Broek Advocaten, 23-01-98
- Fax van Van den Bosch en Van den Broek aan Politie Gelderland-Midden, 03-03-98
- Fax van Van den Bosch en Van de Broek advocaten aan Loeff Claey's Verbeke, 11-03-98
- Fax van Van den Bosch en Van den Broek aan de RVG, 05-11-98
- Feitelijk - Heden, feitenonderzoek politiekorps Gelderland-Midden, commissie-Cornielje, 16-03-2007
- Financieel Plan 1997-2000 Politieregio Gelderland-Midden, Andersson Elffers Felix, 22 oktober 1996
- Gelijke kansen bij het politiekorps Gelderland-Midden? Onderzoek naar klachten van (ex-)medewerkers, de Nationale Ombudsman, 08-05-07
- Gewijzigd verslag van de extra vergadering van de Regionale Beheersdriehoek, 23-01-02
- Interne notitie van FEZ aan de korpschef, 24-08-98
- Interne notitie FEZ inzake huisvesting, 18-08-99
- Jaarrekeningen 1995-2009, Politie Gelderland-Midden
- Korps Gelderland-Midden, rapportage Cultuur- & Diversiteitonderzoek, CBE consultants, 2009
- Memo aan stuurgroep huisvesting door AEF, juni 1997

- Memo van de korpschef aan de stuurgroep, 28-01-98
- Notariële akte aankoop OHRA-pand, 31-05-96
- Notitie 'Huisvesting Regiopolitie Gelderland-Midden. Stand van zaken en doorkijk', AEF, 05-04-00
- Notitie Engelsing Bedrijfsmakelaars, 08-07-97
- Notulen vergadering 20 juni 1995 pagina 11
- NPB: Feiten Gelderland-Midden niet zorgvuldig onderzocht, 17-06-09
- Onder Ons, nummer 1, jaargang 9, 16-01-10
- Overeenkomst Politiekorps Gelderland-Midden en gemeente Ede, 18-03-99
- Overeenkomst tussen de gemeente Ede en de Ontwikkelingsmaatschappij Ede bekrachtigt door Mr A.P.J. Blokland (ongedateerd)
- Raamovereenkomst ondertekend door de korpsbeheerder, 18-03-98
- Rapportage Cultuur- & Diversiteitonderzoek, afname van 9 juni 2009 tot en met 17 juli 2009
- Rapportage Huisvesting Politieregio Gelderland Midden in en rond Arnhem, Advies commissie Blanken, 19-12-96
- Rapportage ontwikkeling politiekorps Gelderland-Midden, brief van korpsbeheerder aan Regionaal College, 14-07-09
- Regionale Dienstcommissie, informeel overleg Siepel - Ehrents - Redico, 07-03-96
- Strategisch Huisvestingsplan, kaders voor optimalisering, februari 1997
- Taxatierapport OHRA-pand, juli 1998
- Transportakte, Mr. R.P.K.J. van Gerven, notaris te Nijmegen, 07-08-98
- Uitvoering aanbevelingen Rapport Feitelijk Heden + Ombudsman op P&O/HRM en Communicatie-gebied, dienst HRM politiekorps Gelderland-Midden, 29-01-10
- Verslag besloten vergadering Regionaal college, 04-09-97
- Verslag Districtsoverleg Over-Betuwe, 21-02-96
- Verslag Districtsoverleg Over-Betuwe, 12-02-97
- Verslag Districtsoverleg, 03-06-96
- Verslag Districtsoverleg, 20-01-97
- Verslag extra Stuurgroep, 16-09-96
- Verslag informeel RGO, 05-11-97

- Verslag informeel RGO, 19-11-97
- Verslag informeel RGO, 17-12-97
- Verslag management overleg, 03-03-1998
- Verslag overleg Korpsleiding, 09-02-98
- Verslag projectgroep AVZ, 16-03-99
- Verslag Regionaal College, 01-02-96
- Verslag Regionaal College, 06-11-97
- Verslag Regionaal college, 12-11-98
- Verslag Regionaal College, 04-03-99
- Verslag Regionaal College, 20-05-99
- Verslag Regionaal College, 09-09-99
- Verslag Regionaal College, 28-10-99
- Verslag Regionale Beheersdriehoek, 11-03-96
- Verslag Regionale Beheersdriehoek, 23-12-96
- Verslag Regionale Beheersdriehoek, 12-06-02
- Verslag Stuurgroep Strategisch Huisvestingsbeleid, 25-01-96
- Verslag Stuurgroep, 26-09-96
- Voorlopige en beknopte waardering, Engelsing Bedrijfsmakelaars, 14-08-95
- Voortgangsnotitie huisvesting, 24-11-97

Bijlage 5

Samenstelling van de commissie-Havermans

Commissieleden

- De heer dr. mr. A.J.E. Havermans (voorzitter), voormalig burgemeester van onder meer Den Haag, voormalig lid Algemene Rekenkamer
- Mevrouw E. Tuijnman, burgemeester gemeente Overbetuwe
- De heer G.J.M. van Rumund, burgemeester gemeente Wageningen
- De heer mr. J.J.G.M. Geukers, burgemeester gemeente Westervoort
- Mevrouw mr. P. de Casparis, advocaat NPB
- De heer M. van den Doel, adviseur nationale en internationale veiligheid
- De heer mr. J.A. Hulsenbek - vice-voorzitter van de Onderzoeksraad voor Veiligheid